

IX. NAAR DE P.K.I.-OPSTAND (1925 - 1926)

Het lukte Malaka, hoewel hij niet in het bezit van een paspoort was, toch de Philippijnen binnen te komen. Met het s.s. "Empress of Russia" arriveerde hij op 20 juli 1925 in Manila. Hij deed zich voor als de aan boord werkende musicus Elias Fuentes. De douane geloofde hem en liet hem toe in het land, zonder een paspoort of andere identiteitspapieren.¹

Na het ontwijken van nog enkele moeilijkheden zocht Malaka, naar eigen zeggen, herstel bij familieleden van "Nona Carmen" in Santa Mesa, dichtbij Manila.² Door het klimaat en de doktershulp kwam zijn gezondheid geleidelijk terug.³

Volgens andere bronnen wendde hij zich na aankomst met een aanbevelingsbrief van Mariano Santos tot Apolinario G. de los Santos, rector van de Universiteit van Manila en oudere broer van Mariano. Deze verschaftte hem enkele maanden onderdak. In die tijd maakte hij kennis met diverse vakbondsleiders en journalisten. Tevens schreef hij regelmatig in het blad "El Debate".⁴

Malaka, zonder vaste woonplaats, vond onderdak bij meerdere mensen. Zo zou hij ook bij het parlamentslid Ramon Torres hebben gewoond.⁵ De vriendschap die hij won van De los Santos was van grote waarde; via de universitaire gemeenschap kon hij vele contacten leggen. De contacten met Philippijnse vakbondsleiders, tijdens het Transportarbeiderscongres ontstaan, kon hij verstevigen. De uitgever van "El Debate", Francisco Varona, was zo'n vakbondsleider.⁶

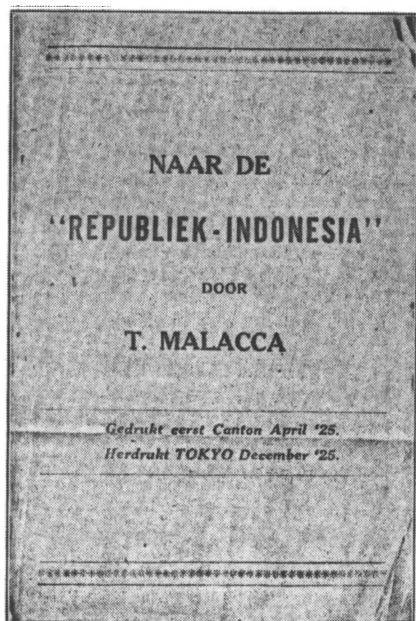
Malaka bewoog zich voornamelijk in nationalistische kringen en wekte bij hen ook niet de indruk een communist te zijn. Over contacten met pro-communistische Philippino's is weinig bekend. Niettemin zal Malaka zijn aard wel niet verloochend hebben en zijn opvattingen hebben verkondigd. In het "Legioneros del Trabajo" hadden zich potentiële communisten verzameld. Malaka zou in het geheim ontmoetingen hebben gehad met linkse vakbondsleiders als Evangelista, Capadocia, Balgos en Felio en veel succes hebben geboekt.⁷

Een communistische partij bestond toen nog niet in de Philippijnen. Deze zou pas in 1930 officieel worden opgericht. Malaka was dus niet direct betrokken bij de oprichting ervan, wel heeft zijn verblijf waarschijnlijk bijgedragen tot de vorming van een kern van communisten in het land.⁸

Er is weinig bekend van Malaka's verdere omzwervingen. Zijn goede contacten met de pers maakten een herdruk mogelijk van "Naar de 'Republiek-Indonesië'". Tevens schreef hij een nieuwe brochure.

In december 1925 verscheen de herdruk. Op de omslag stond "Gedrukt eerst Canton April '25. Herdrukt TOKYO December '25".⁹ Tokio als plaats van uitgave was bedoeld om politie-autoriteiten te misleiden.¹⁰

In zijn voorwoord bij de tweede druk toont Malaka zich verheugd over

Omslag van de tweede druk van "Naar de 'Republiek-Indonesia'". (uit Philippines Free Press, 10-9-1927.)

de grote vraag naar het boekje, ondanks het minder fraaie uiterlijk. Het scherpe politietoezicht in het land van de geisha's had volgens hem deze herdruk niet verhinderd. De herdruk was ongewijzigd, alleen was het nodig een hoofdstuk toe te voegen over de "Nationale Vergadering".

Malaka toont zich enthousiast over de studenten in China, die zich aansloten bij boeren en arbeiders en samen staakten en demonstreerden. Maar ook in Indonesië was in de laatste maanden het politieke bewustzijn en revolutionaire elan van het volk gegroeid als nooit tevoren.¹¹

In zijn hoofdstuk over de nationale vergadering trekt Malaka parallellen tussen Frankrijk vóór 1789 en Indonesië. Arbeiders, boeren en bourgeoisie verenigden zich in Frankrijk en eisten in het parlement radicale politieke veranderingen, die een einde moesten maken aan de schandelijke levenswijze van vorst, adel en geestelijkheid. Onder leiding van Mirabeau, Malaka's jeugdfavoriet, weigerde het parlement uiteen te gaan nadat de koning het ontbonden had.

In Indonesië bestond ook zo'n situatie. Alleen waren het daar buitenlanders die het volk uitbuiten. Voor de economische crisis van de bevolking zou geen oplossing komen; de gouverneurs-generaal hadden als enige opdracht de dividenden te laten stromen en moesten daartoe het volk steeds zwaardere belastingen opleggen, werknemers ontslaan en lonen verlagen. Daardoor gleed Indonesië snel naar een politieke crisis. Dan moest de eis komen voor het bijeenroepen van een nationale vergadering. Niet als gunst van het koloniale bewind en onmachtig tot onafhankelijk handelen zoals in Brits-Indië, Egypte of de Philippijnen, maar na stakingen en massademonstraties door het volk

zelf bijeengeroepen. Dat zou dan een ultimatum aan de koloniale macht zijn en een bewijs van geloof in eigen macht, het kunnen weerstaan van de vijand en de wil de eigen zaken te regelen. Dit zou kunnen als P.K.I. en S.R. zo sterk waren dat het hele volk gereed stond bij de eerste oproep. Pas bij deze vooruitgang in kwaliteit en kwantiteit van economische en politieke organisatie zouden arbeiders, boeren, handelslieden en studenten naar voren komen en kon een nationale vergadering bijeengeroepen worden, die de koloniale macht zou kunnen weerstaan.¹²

De nieuwe, in het Indonesisch geschreven, brochure was "Semangat Moeda" (De Jonge Geest), die in januari 1926 verscheen en als fictieve plaats van uitgave weer Tokio vermeldde.¹³ Op het omslag stonden als auteurs "TM en DOLK" vermeld.¹⁴ Bovendien bevatte de omslag de volgende aanwijzingen: "Lees dit samen met partijgenoten! Pas op de vijand! Bewaar dit heel goed!"¹⁵

Inhoudelijk vertoonde Semangat Moeda sterke overeenkomst met "Naar de 'Republiek-Indonesië'".¹⁶

Een aantal zaken benadrukte Malaka nog eens extra. Hij veroordeelde het besluit de S.R. af te stoten. Door hun anti-imperialisme waren ook de kleinburgers revolutionair. In een niet-industrieel land als Indonesië vormden zij de meerderheid en was de eenheid P.K.I.-S.R. nodig om een vuist te maken. Het toelaten van veel S.R.-leden tot de P.K.I. zou tot ideologische verzwakking leiden.¹⁷ "P.K.I. en S.R. moeten dus samen het orgaan of de leedemaat worden waarmee het hele volk zijn onafhankelijkheid verovert."¹⁸

In de S.R. moesten religieuze en raciale gevoelens worden ontzien; van een organisatie van de revolutionaire non-proletarische klasse lag de basis niet in internationalistische of non-religieuze ideeën.¹⁹

Malaka drukte nogmaals het nationale program uit "Naar de 'Republiek-Indonesië'" af; dit program zou zeker in overeenstemming zijn met de wensen van het hele Indonesische volk, waarvan slechts één procent kapitalist was, aldus Malaka.²⁰

Door het ontbreken van een inheemse bourgeoisie zou de revolutie in Indonesië heel anders verlopen dan in Brits-Indië of Marokko. De onafhankelijkheidsstrijd zou samengaan met een sociale omwenteling, een nationaal-socialistische revolutie. Maar pas als de politieke en vakbondsorganisaties sterk zouden zijn, kon tot militaire actie worden overgegaan, samengaan met stakingen, boycots en demonstraties.²¹

De P.K.I. moest anarchisme en terrorisme afkeuren; slechts als de repressie van de regering zo groot zou worden dat politieke actie geheel onderdrukt werd, zou de spontane volkswoede leiden tot sabotage en moord. Maar daarnaast moest de P.K.I. werken aan georganiseerde massa-actie. Door acties in de buitengewesten moest de koloniale macht verspreid en verzwakt worden; pas daarna zou de P.K.I. op Java in actie komen.²²

Pas wanneer het volk rijp was voor revolutie kon de P.K.I. overgaan tot

massa-actie. Dit kon zeer spoedig zijn bij de zich steeds verdiepende politieke en economische crisis en het reactionaire optreden van het gouvernement. En dat zou zijn:

"Bijvoorbeeld wanneer het volk dat 55 miljoen telt de dood verkiest boven een leven als slaven en lacht bij het zien van paarden en gummistokken der politie; als de gevangenen worden opengebroken en de leiders daaruit worden losgelaten; als de spoorwegarbeiders en het scheepsvolk weigeren hun leiders naar een ballingsoord te vervoeren; als de soldaten weigeren de beweging te onderdrukken en op het onschuldige en ongewapende volk te schieten; als de Europeanen zich met de revolver in de vuist te ruste begeven en niet durven te eten voor hun voedsel door een arts is onderzocht."

Een revolutie vóór het volk hiertoe bereid was, zou slechts een putsch en tot mislukken gedoemd zijn. "Alle soorten 'putsch' --- moeten we vermijden en bestrijden."²³

Malaka's opvattingen in "Naar de 'Republiek-Indonesië'" en "Semangat Moeda" blijken niet veranderd. Zijn oppositie tegen het besluit de S.R. af te stoten laat hij alleen nog maar duidelijker blijken. Wel bepleit hij nu een iets voorzichtiger tactiek: eerst acties buiten Java, tegenover destijds een concentreren van de actie in de Solovallei.²⁴

Met deze in het Indonesisch geschreven brochure was de P.K.I.-leiding allerminst blij. Op voorzichtige wijze saboteerde deze leiding dan ook de verspreiding ervan.²⁵ Tot juni 1926 nam de politie twee exemplaren van de brochure in beslag.²⁶

De Philippijnen worden, evenals Indonesië, door Maleise volken bewoond. Het is onjuist, zoals ook Malaka schrijft, dat van 800 tot 1400 het gezag van Sriwidjaja en Modjopahit zich ook over de Philippijnen uitstreckte. Deze mythe paste echter wel in de door Malaka aangehangen Pan-Indonesische ideeën. Vanaf het einde van de zestiende eeuw kwam het land onder Spaans beheer. De Spaanse invloed bleek onder andere uit de bekering van de grote meerderheid van de bevolking tot de katholieke godsdienst. Op aanzienlijke schaal vond er ook rasvermenging plaats tussen Maleise volken en Spanjaarden. Tegen het einde van de negentiende eeuw ontstond een nationalistische beweging, onder leiding van de gematigde José Rizal.

Na Rizals arrestatie door de Spaanse heersers in 1892 richtte de radicale Andres Bonifacio een geheime revolutionaire vereniging op, de "Katipunan", die streefde naar een onafhankelijk Philippijnen, op basis van de ideeën van Rizal. De "Katipunan" groeide gestaag en wilde in 1896 tot gewapende opstand overgaan. De in zijn verbanningsoord geconsulteerde Rizal verklaarde zich hier tegen. De opstand brak niettemin uit. De troepen van Andres Bonifacio en vooral van Emilio Aguinaldo boekten aanvankelijk grote successen. Maar al spoedig ontstonden er meningsverschillen binnen de "Katipunan". De oprechte revolutionair Bonifacio bleek een zwak politiek en militair leider. Aanhangers van Aguinaldo vermoordden hem in mei 1897. Inmiddels was in

december 1896 Rizal, beschuldigd van betrokkenheid bij de opstand, gevallen voor een Spaans executiepeloton. In december 1897 sloot de "Katipunan" een wapenstilstand met de Spanjaarden. Deze laatsten beloofden een algemene amnestie en politieke hervormingen; de Katipunanleiders gingen in vrijwillige ballingschap in Hongkong.

In een andere Spaanse kolonie, Cuba, bestond in deze tijd ook een onafhankelijkheidsbeweging, die steun zocht en vond in de Verenigde Staten. Een gewapende Amerikaanse interventie leek in Cuba aanstaande. Toen de Spanjaarden zich in de Filipijnen niet aan hun beloften hielden zocht Aguinaldo contact met de Verenigde Staten en kwam overeen dat de V.S. met steun van de "Katipunan" de Filipijnen zouden aanvallen. In mei 1898 landden Amerikaanse troepen, die weldra veel steun kregen van de aanhangers van Aguinaldo, die zelf ook was teruggekeerd. Het Spaanse leger moest zich onder deze zware druk al in augustus 1898 overgeven. Maar van een onafhankelijk Filipijnen was geen sprake. Bij de vredesonderhandelingen, geheel buiten Aguinaldo om, droeg Spanje de Filipijnen over aan de V.S. Aguinaldo riep daarop in januari 1899 de republiek uit en hervatte de strijd, nu tegen de Amerikanen. Maar de tegenstander was te sterk en de "Katipunan" leed weer aan interne verdeeldheid. In maart 1901 werd Aguinaldo gevangen genomen en midden 1902 was zijn aanhang definitief verslagen.²⁷

De Amerikanen voerden een veel liberaler koloniale politiek dan Spanje. Het moderne kapitalistische Amerika deed veel voor de bevordering van onderwijs en volksgezondheid. De eilanden werden opengelegd door de aanleg van wegen en spoorlijnen. Dit alles vooral om het land zo goed mogelijk zijn rol te laten vervullen in het vrijhandelssysteem dat tussen kolonisator en kolonie bestond. De Filipijnen waren een afzetgebied voor Amerikaanse producten en leverden grondstoffen. Een eigen industriële ontwikkeling was op deze wijze onmogelijk. De Verenigde Staten wonnen steun van de machtige, vooral uit mestiezen bestaande, grootgrondbezitters en de stedelijke bourgeoisie door de instelling in 1907 van een door deze groepen gedomineerd parlement. Planmatig werden de invloed van parlement en het aantal Filipijnse ambtenaren, tot in de hoogste rangen, vergroot. Maar aangelegenheden als buitenlandse betrekkingen, defensie, financiën, handel en immigratie bleven onder uiteindelijke bevoegdheid van de Amerikaanse gouverneur-generaal. Zo oefenden de Amerikanen, zonder een harde uiterlijke repressie, zoals in Indonesië, toch een zeer effectief gezag uit.²⁸

In Indonesië verliepen de zaken voor de P.K.I. niet zo florissant. De besluiten van het congres van december 1924 werden niet uitgevoerd, het contact tussen leiding en afdelingen verliep steeds moeizamer en het geldtekort werd chronisch. Van de omvorming van de P.K.I. tot een gedisciplineerde revolutionaire organisatie kwam niets terecht.

De autoriteiten verscherpten hun vervolging van de P.K.I. Via lokale,

Inheemse autoriteiten werd op de bevolking druk uitgeoefend zich van de P.K.I.-S.R. af te keren en zich er tegen op te stellen. Begin 1925 ontstonden in diverse delen van Java op uitgebreide schaal anti-communistische verenigingen, de "Sarekat Hidjau", met onofficiële steun van de lokale autoriteiten. Op gewelddadige wijze keerden ze zich tegen de P.K.I.-S.R. Voor een deel waren deze organisaties een reactie op de sterke sociale druk die de P.K.I. in bepaalde dorpen uitoefende om toe te treden tot de S.R.; voor een ander deel waren ze het gevolg van teleurstelling over het niet-inlossen van de utopische beloften van de communisten. Zo werden de leiders van de P.K.I. nogmaals voor de noodzaak van een keuze gesteld. In overeenstemming met de congresbesluiten van december 1924 kon de partij de S.R., zijn plattelandssteun, laten vallen ten koste van stedelijke vakbondsactie. Maar in dat geval dreigde wellicht onafhankelijke actie van lokale leiders in de regio. Kon zonder steun buiten de steden een succesvolle revolutie wel plaatsvinden? Zou steun van opstandige elementen in de regio dan niet voordelig zijn?

De P.K.I. deed geen keuze en bleef zowel aan het versterken van de proletarische organisatie als aan rurale agitatie werken. In Yogyakarta besloten P.K.I.-leiders in maart de partij te reorganiseren op cellenbasis, maar ook werd uitgesproken dat uit dezelfde groepen van half-criminelen en avonturiers, waaruit de "Sarekat Hidjau" bestond, ook de P.K.I. aanhang zou kunnen recrutereren. Dit was bepaald geen bijdrage tot het bereiken van een strakkere discipline.

In zijn dagblad, "Api", volgde de P.K.I.-leiding ook geen duidelijke lijn. Soms lag de nadruk op proletarische discipline, dan weer op gewelddadige actie voor een utopisch communisme. Op deze laatste aspecten baseerden vooral regionale leiders zich en met succes. Zo groeide de P.K.I. snel, vooral op West-Sumatra en in Bantam.

De P.K.I.-propaganda, die de verwachting wekte van een spoedig komende revolutie tegen de Nederlanders en samenging met zware sociale druk tot aansluiting, leverde vele leden op. De propaganda zocht vaak aansluiting bij Islamideeën: de heilige oorlog tegen de ongelovige Nederlanders en de steun die zou komen van de samenwerkende Turken en Russen. Onderscheid tussen S.R. en P.K.I., scholing en discipline ontbraken, vaak was de leider het enige bindende element.

Ook het vakbondswerk leidde niet tot de door de P.K.I.-leiding gehoopte resultaten. De aangesloten arbeiders wensten actie in plaats van organisatie, en in het heersende klimaat van toenemende revolutionaire agitatie en slechte arbeidsomstandigheden kon de P.K.I. de druk hiertoe niet weerstaan. De P.K.I. stelde eerst een algemene proteststaking op 8 mei voor, ter herinnering aan Semauns arrestatie, twee jaar tevoren. De V.S.T.P., die ervaring met slecht georganiseerde acties had, weigerde zijn medewerking. Dit gebeurde opnieuw toen de P.K.I. een proteststaking tegen de regeringsweigering

om Tan Malaka te laten terugkeren wilde uitroepen. Kleinere bonden waren in mei en juni betrokken bij vele wilde, meestal niet succesvolle stakingen. In juli braken in Semarang op grote schaal stakingen uit. De communistische bonden wilden deze laten uitgroeien tot een algemene staking. Scherp ingrijpen van het gouvernement verhinderde dit; een vergaderverbod en arrestaties waren voldoende om de vakbonden te breken. In Semarang bleef alleen de V.S.T.P. gevestigd, die niet betrokken was bij de stakingen.

Aliarcham, Darsono en Mardjohan werden gearresteerd; Alimin vluchtte in juli naar Singapore.

De nieuwe leiders, voorstanders van revolutie, waren echter niet in staat de voorbereiding hiertoe goed te organiseren. Zo braken ook in Surabaya, in september, ongecoördineerde wilde stakingen uit. Na enkele successen breidde de staking zich in december uit. Toen grepen de autoriteiten in. De gehele communistische organisatie werd ontmanteld, de leiders gearresteerd. Eind december was de nederlaag compleet. De hoop die de P.K.I. stelde op Surabaya, het industriële centrum van Java, was de bodem in geslagen. Het uitbreken van de stakingen verliep spontaan, buiten de communistische leiders om. Het tijdstip was te vroeg voor de algemene staking. Zo verloor de P.K.I. zijn in korte tijd snel opgebouwde proletarische aanhang.

In diverse plaatsen werd een vergaderverbod afgekondigd, terwijl P.K.I., S.R. en verwante organisaties een algeheel vergaderverbod kregen opgelegd. Door dit verbod moesten congressen van P.K.I. en V.S.T.P. in Surakarta worden afgelast. In Prambanan kwamen op 25 december in het geheim elf partijleiders bijeen. Onder leiding van Sardjono werd besloten plannen te maken voor een opstand. Via stakingen zou men komen tot gewapende acties; boeren en soldaten moesten hiervoor gewonnen worden. Als tijdstip voor de opstand werd mei of juni 1926 genoemd.

De opstand zou beginnen in Padang, zetel van de sterke West-Sumatraanse afdeling. Daardoor zouden Nederlandse troepen van Java getrokken worden, zodat daar meer kans op succes was.

Tevens werd een geheime organisatie opgericht, de "Dubbele" of "Dictatoriale Organisatie" (D.O.). Deze zou de partij leiden; de D.O. had tot taak in strakke discipline de opstand voor te bereiden. Men hoopte op steun van buitenaf wat betreft geld en wapens.

De V.S.T.P. steunde het besluit om een opstand voor te bereiden en was bereid een staking uit te roepen, dit ondanks de twijfels van zijn voorzitter Sugono.²⁹

Op 13 januari 1926 werd het Prambananbesluit in Batavia besproken op een vergadering van hoofdbestuursleden en afgevaardigden van P.K.I.-secties. In een nationale, anti-Nederlandse strijd moest de hele bevolking onder het P.K.I.-vaandel worden verzameld, verklaarden de P.K.I.-leiders. Met alle vaagheden, wat betreft tactiek en techniek, bleef het besluit om tot wapen-

geweld over te gaan gehandhaafd. Sardjono en Winanta lieten een werkelijke discussie hierover niet toe.³⁰ Korte tijd hierna vertrokken beiden naar het veiliger Singapore.

De gearresteerde Aliarcham en Mardjohan werden verbannen naar Nieuw-Guinea; Darsono mocht naar de Sovjet-Unie vertrekken.

De politie zocht in januari naar Muso, Budisutjitro en Sugono, maar deze bleken onvindbaar. Met andere P.K.I.-leiders waren ze naar Singapore gevlucht.³¹

Tan Malaka verbleef maar korte tijd in de Philippijnen. In september al trok hij zuidwaarts. Eind september bleek Malaka te vertoeven in het Thaise Chieng-Mai, hooggelegen in het grensgebied met Birma en eindpunt van de spoorlijn uit Bangkok.³²

Malaka kan rechtstreeks uit de Philippijnen naar Bangkok zijn gegaan, maar ook via Singapore zijn gereisd. In Singapore verbleef sinds omstreeks mei 1925 Subakat, die een dreigende gevangenisstraf was ontvlucht. Subakat fungeerde als contactman voor de P.K.I. in die plaats.³³ Hij had een kleine groep aanhangers en helpers om zich heen verzameld. Het is mogelijk dat Malaka via Singapore reisde om van Subakat en Alimin, die in Singapore ook een veilig heenkomen had gezocht, en beiden dichter bij Indonesië vertoefden en beter geïnformeerd waren over de ontwikkelingen aldaar, het laatste nieuws te horen. Van Singapore kon hij per trein of boot naar Bangkok reizen.

Als Hadji Ibrahim verbleef Malaka in Chieng-Mai. Hij had contact met twee Maleiers aldaar, de juweliers Hadji Hasan en Hadji Oosmad, die van communistische sympathieën werden verdacht.³⁴

Malaka stond vanuit zijn bergoord in drukke briefwisseling met zijn partijgenoten op Java en nam volop aan de actie deel. Zijn correspondentie werd via Singapore verzonden.³⁵ Een uitvoerige brief van 24 september aan Budisutjitro geeft een interessant beeld van Malaka's activiteiten:³⁶

"Kiang Mai 24/9 - 25

Dear Brother Budi,

I send herewith 2 photo's. One is for our friends at Batavia and the other is for my parents at Suliki. I hope that my brother will not mind my troubling him to transmit this letter and this photo to my parents, who are already so old and with whom I have neither communicated nor had a meeting for so long. The address is:

Baginda Maulana, Suliki, Sumatra's Westkust.

I ask my brother Budi to write and tell me whether they have received the letter despatched from Canton about the end of May. And I beg for a reply through my brother's intermediary.

If my brother corresponds with brother Said Ali, please ask him to pay a visit some time to my parents in my name. He will not take it amiss. And he promised me before that he would do so.

It is hoped that my brother will not forget this.³⁷

Only two days ago the frightful heat was terminated by the falling of the rain.³⁸ It surprises me that during the rains, which last for not less than two months, I feel fresh and have strength to work and am optimistic. A week's drought suffices to disturb my health again. But not as formerly. And when it is frightfully warm here we can go to the

hills for a short while. Otherwise, there is nothing.

Herewith I also send to my brother a photo of brother Manahan (of the Philippine Islands) and the agricultural labourers. It is good enough to be enlarged and hung up in my brother's office, in order to show that the weak Malay race has for long been divided by various robbers in this world, so that - although they have the same needs and the same enemy - the different parts of 'mekaar' are forgotten. For example, none of us will entertain the hope that North and South China should be separated economically, strategically or in the political sphere; no less undesirable would be the separation of North and South Indonesia (i.e. the Netherlands East Indies). And there exists good enough ground for unity, because separation implies a menace to independence in every case.

It is perhaps not a bad idea to make known to our people, by means of newspapers, that the agricultural labourers and workers in the Philippines are oppressed not only by America, but also and always by their own aristocrats, who possess about 90% of the land. But they are awake and have formed trades unions and the Indonesian agricultural labourers should stretch out a hand to them.

Excuse me, Sir.

55732832 (*kode*)³⁹ has just been received, also a letter from my brother dated September 8th. Great is our joy at hearing of the revival of our firm 226 (*Semarang*). It is a pity that the others are so slack, especially 178 (?). But I trust that our comrades are aware of this and will do their utmost to awaken them out of slumber. We have already received an extensive report from Tio (*Alimin*). (We are surprised at his ability to produce such a clear and extensive report. It seems to be a question of willing or not willing, and if the young agent Achmed firm 816 (?) wishes it, he could do the same thing.) And from that circumstance we too feel how weak we are and how much difficulty and adversity there is. But regard being had to our present leadership, we are convinced that we shall slowly reach our goal. It is clear that a tenth part of the hidden forces have not yet been shaken out of sleep. My brother knows this, too, for we have long discussed it, and the authorities who are supported by this and that "ism" also admit that the sky is blue, as appears from the contents of the letter of firm 61 (?), although framed in such a style.

This matter has also been discussed by Haji Hasan with a 'Kiyai' (religious teacher) at 251 (*Sjanghai*). There is nothing else, is it not so? And this counsel need not be sought of the cleverest 'Kiyai', for he who is placed in the most difficult circumstances is the one who awakens the sleepers. The most difficult thing is to awaken them without money, or in face of no small obstacles. Such cannot be sought in the Kitab Indjil (Koran) or in one 'ism' or another. It is something that comes from practice, something that grows in one's own body.

My brother must also know what friends 825289 (*rakjat* (*volk*)) and our enemies bring with them. And with all respect to the Koran and all the 'isms', we say that it is impossible to see from without what sits deep within. Enfin, if only my brother understands what is practice and what is counsel.

I trust that the present leadership possesses sufficient experience and critical capacity to be able to reflect how difficult is a counsel taken only from the Koran. I trust also that my brother leader will not be too proud to accept advice from whatever quarter. But our intention is to entertain the hope that my brother will not be misled or brow-beaten by voices or by an authority, unless the voice indeed comes from *below*. Know that and be upright in thoughts and actions.

In connection with the important problems of the present, agent 267 (?) desires to visit the present agent 766563754567 (*pmipm* (?)) in order to discuss what shall be done in the immediate future.

All agents such as 271 (*Alisarcham*) and 272 (*Jahja*) are strangers for us, whilst we know agent 274 (?) only superficially. It is hoped that there will be an opportunity of visiting him.

Here we work as hard as we can. Here, too, there exists with firm 254 (*Philippijnen*) the will to testify ('constateren'), but the work is being confined to smaller matters, so that the greater ones may be achieved without too great difficulty. But there are very few who can be trusted where their tongue and 'aksi' are concerned. And 825289 (*Rakjat*) trusts fully those who are only 894589 3252 (*titek* (?)). He distrusts others. You know the training of 285 (?). Slowly will the right ones be born and artificially 7419 (*pa*. (?)), and also with help from outside; just as firm 252 (?) was formed, so also can 76819045 (*Partai*) be formed. But I fear that it will only be in name, with the quality of thinking alone, measuring its own strength, working alone and performing useless work. And the blown up ball becomes soft again when there is no support from outside. We must thus be patient and wait until the kernel comes from below. This is only a question of time and our work is first of all to educate; so also in other places, although this education often seems of necessity to be coupled with 'aksi'. But the 'aksi' can only bear fruit when the inner strength in a State is sufficient. Not until there is sufficient inner strength can we bear the risk of the 'aksi' and if necessary take strength from outside.

Has 56827167 (*Kron* (?)) been received? Keep reporting about chocolate (*stakingen*).

Your affectionate brother,
(signed) Haji Hasan."

Malaka ondertekent de brief met de Islamitische eretitel *Hadji*. Hij noemt ook diverse malen andere aan de Islam ontleende begrippen als *Kiyai* en Koran. Het lijkt waarschijnlijk dat met *Kiyai* een Kominternautoriteit en met Koran de communistische theorie wordt bedoeld. Zo gelezen is de brief een oproep om vanuit de Indonesische praktijk te handelen, die naar Malaka's oordeel nog nauwelijks "aksi" toeliet. Het bezoek aan Sjanghai zal waarschijnlijk hebben plaatsgevonden, toen hij in het Chinese Canton zijn standplaats had.

Malaka stuurde op 2 oktober aan de P.K.I.-leiding in Indonesië een brief, waarin vele woorden in code, die waarschijnlijk handelde over een voorraad wapens die de P.K.I.-leiders op Malaka ter beschikking stond. De opslag van de voorraad baarde nogal zorg, de opslagplaats was al diverse malen veranderd. De verzending naar Indonesië stuitte op vele moeilijkheden. Alimin was met de zorg ervoor belast. Hij had geld nodig uit Indonesië, ook om nieuwe wapens in de Philippijnen te kopen.⁴⁰

Op 6 oktober schreef Malaka aan de partijleiding. Hij had vernomen dat de Verenigde Staten op Java en Sumatra grond zochten voor proefplantages, dit gezien de onzekere politieke toekomst van de Philippijnen. Tegen deze invasie van vreemd kapitaal achtte hij P.K.I.-actie nodig, via stakingen of demonstraties en protestmeetings. Verslagen hiervan in Philippijnse dagbladen zouden de Amerikanen moeten afschrikken. Amerikaans kapitaal in Indonesië leidde tot versterking van de gemeenschappelijke vijand en zou de V.S. kunnen betrekken bij de bestrijding van een eventuele revolutie.⁴¹

Ook schreef hij artikelen voor de communistische pers. Van het blad "Njala" (De Vlam), dat in Batavia vanaf september 1925 verscheen, waren hij en Semaun medewerkers.⁴² Via Subakat stuurde hij bijvoorbeeld in oktober twee bijdragen uit Chieng-Mai.⁴³

Op 6 november schreef Malaka uit Singapore aan Budisutjitro:⁴⁴

"245 (*Singapore*) - 6 - 11.

Mr. L. (*Budisutjitro*)

In a letter from the Chinese T it has been stated previously that Haji Muchtar (*Subakat*) had gone to 247 (*Penang*) to visit a friend. That visit has been paid. The friend seems to have come from 223 (*Java*). He is a good friend of 286 (*Jatim*). If, at his praying place at 2467735594138145 (*Banokwari* (?) *wellicht een fout in de code, moet dan zijn Manokwari*), you remind him of 286 (*Jatim*), he will be alarmed. According to report the new friend has also come there on the advice of 286 (*Jatim*). He came previously with many cents. Now there is nothing left, because he was swindled right and left. Haji 86593241 (*Salei*) had a great share in this swindling. A propos of it H.Muk (*Subakat*?) has heard much concerning the men of 245 (*Singapore*). The new friend was previously 933281289245848932813267 (*verduisteren*). If 286 (*Jatim*) does not give up and we can approach him in time, we should be able to expect help from him. But although it is still too late, there may still be a little use in it. In the first place he is from 177 (?) and before 156 (*S.R.*) was there he worked with 8445 (*S.I.*). He has promised H.Muk (*Subakat*?) to co-operate with pleasure in our undertaking. If necessary he is willing to be sent to 261 (?), e.g. in order to teach. He is about 311377626164 (*duapuluklima* (25)) old. And when he was a friend of 286 (*Jatim*) he was 757384892673636350 (*Postaolli*).

Sir, up to date there is not yet the smallest advantage to be seen in the work of our salesmen either at 245 (*Singapore*) or at 247 (*Penang*). You may say that they are quite incompetent, but in passing such a judgment it should not be forgotten that the proper inhabitants there, who form the smallest number, are still very conservative in their way of living and thinking and are small bourgeois. On the departure of H.Muk (*Subakat*?) from 245 (*Singapore*) his good-will was also invoked for the purpose of paying a visit to all the towns in the F.M.S. (Federation of Malay States) which in his opinion were the principal ones. The impression which he gained everywhere did not differ from that of 245 (*Singapore*) and 247 (*Penang*). The group of the population which has knowledge of 325573677365 (*economy*) and 757361894555 (*politics*) is the 914568 (*Chinese*). In the harbours, in the building trade, in the trains, above all in commerce the 914568 (*Chinese*) are the most prominent. Nevertheless, their federation is still very weak.

You will understand that in these circumstances it is impossible for us to bring about co-operation. The staff of the railway and of the institutions connected with it consists altogether of Klings. In that circle a beginning has never been made as yet with the establishment of a union. In the Straits and F.M.S. there is not a single daily newspaper which is read by the Malays. In short, if one expects a movement in the F.M.S., it will not be seen from the side of the Malays. It will certainly come from the Chinese and Klings, whatever the nature of the movement may be.

I offer you this explanation to enable you to pass judgment on us.

We hope that you think of our existence. In this month we are half dead. Herewith H.Hassan sends a letter.

Ghaffa has already been apprised personally. He says that he has already answered your missive and concerning the 120 guilders he will send everything from Jambi (in Sumatra). He left for there yesterday.

With greetings,

M."

Erg opwekkend is het beeld, dat Malaka van de situatie geeft, niet. Geldproblemen plaagden Malaka, Subakat en hun vrienden in Singapore voortdurend. De geldzendingen uit Indonesië van een in financiële nood verkerende P.K.I. brachten weinig soelaas.⁴⁵ Uit deze brief blijkt ook het falen in het

verkrijgen van aanhang onder de oorspronkelijke Maleise bevolking.⁴⁶ Een lichtpuntje was de in het begin van de brief gemelde aankomst van een nieuwe kracht. Dit was Umardirdjo alias Idris, een postcommies uit Manokwari die zeshonderd gulden verduisterde en daarna uitweek naar Singapore. Hij vestigde zich spoedig daarop in Kota Tinggi.⁴⁷

In andere brieven uit deze periode komen dezelfde moeilijkheden naar voren: de moeizame contacten met Indonesië en de moeilijkheden met de propaganda.

Vanuit Singapore werd het contact met Indonesië onderhouden onder andere via zeelieden, die de censuur konden ontwijken. Met Indonesische reizigers werd contact gezocht. Zo logeerde een uit Nederland teruggekeerde student, Iskaq Tjokroadisurjo, bijna een week bij Subakat. Hij leek sympathiek ten opzichte van de P.K.I. te staan. Het plan bestond deze "vondeling" toe te vertrouwen aan de zorg van de "tabib", de geneesheer (Tan Malaka?).⁴⁸

Op 4 december schreef Malaka naar Indonesië over financiële perikelen, die het gevaar van verraad en arrestatie in Singapore met zich meebrachten.⁴⁹

"4 december 1925.

Meneer,

Hedenmorgen heb ik 2 brieven verzonden geadresseerd aan Joe (?) en Sast (?). Heden om 2 uur laat ik deze brief volgen, omdat er iets belangrijks is.

Gisteren is Bukhara (?) van Jambi gekomen, waar hij een maand bij Gh. (*Ghaffa*) is geweest om het geld terug te vragen. Toen hij daar aankwam had hij voldoende geld als kapitaal, hetwelk door Gh. (*Ghaffa*) gebruikt is geworden. Maar Gh. (*Ghaffa*) wenste met alle geweld een deel van dat geld te hebben.

De zaak zit als volgt in elkaar:

Toen Bukhara in Jambi aankwam trok hij bij Gh. in. Gh. gaf aan Bukhara goederen om deze te verkopen en Gh. zei dat de opbrengst voor Bukhara zou zijn en het meerdere voor Liang (*Budisutjitro*). Doch de opbrengst was slechts voldoende om Bukhara zijn kapitaal terug te geven. Toch heeft Gh. er een gedeelte van gevraagd, 't welk Bukhara hem niet heeft willen geven.

Hierdoor ontstond grote onenigheid. Hierop heeft Gh. gezegd dat hij onze kameraden niet meer wenste te ontvangen en uitte hij vele bedreigingen.

Het leek erop of hij ons zou willen verraden.

Dat is dan ook de reden dat wij voor ons welzijn van 245 (*Singapore*) weggaan.

Maar zolang ik U nog niet geschreven heb, kunnen de brieven voor mij bestemd gericht worden aan het laatste adres.

Help mij om aan Hadji Chasa (?) te telegraferen, omdat ik daartoe niet bevoegd ben.

Laat hem niet meer het adres Onanroad⁵⁰ gebruiken, omdat dat gevaarlijk is. Wanneer het weer veilig is, kom ik zeker terug.

Groetend,

(w.g.) M."

Malaka vertrok naar het veiliger Penang.⁵¹ Op 10 december schreef hij Budisutjitro en Subakat. Deze brief luidt:

"Ik heb Uw brief van 28 november ontvangen.

Ik heb een vriend verzocht een foto van moeder op te zenden. Ook heb ik een brief geschreven aan 234 (*Padang*) huisnummer 306 (*Sutan Said Ali*).

Alle boeken zijn op de plaats die ge wel weet.

Gisteren heeft Tio (*Alimin*) een brief geschreven en ik denk dat hij over vier dagen hier kan zijn. De gereedschappen zijn reeds voorradig. Met de brief gaan wij akkoord. Ook het geld is reeds met Tio besproken.

Wij willen wel beginnen, maar het moet langzaam gebeuren, daar wij geen geld hebben. Wel hebben wij een kennis in 223 (*Java*) maar die mijnheer kennen wij nog niet lang.

Het huis 196 (?) is geheel leeggemaakt.

258174 (*B.R.C.*?). Wij moeten recruten van hen maken.

Ik geloof ook, dat het mogelijk is om de banknoten te drukken (*revolutie te maken*).

Wij hopen dat ge vlug zult antwoorden.

Hadji M.

Tio is juist aangekomen."⁵²

Op 16 december was hij met Alimin weer terug in Singapore. Hij schreef meteen Budisutjitro.

"Wanneer ik deze brief schrijf, ben ik pas teruggekeerd van Penang. Waarom ik daar ben geweest is U wel bekend. Het was een voorzorgsmaatregel tegen de boosheid van Gh. (*Ghaffa*) en ten tweede om kennis te maken met een nieuwe vriend, verband houdende met de brief, welke gij schreef uit Cirebon.

Wat de weg betreft, deze vriend heeft beloofd de helft te betalen. Ik heb de goedkoopste weg genomen n.l. per boot.

Op het ogenblik is Gh. niet te Singapore, hij is naar Jambi gegaan. Ik heb gehoord en ook onderzocht, dat hij zijn gelofte niet zal nakomen. Alles is slechts een poging geweest om mij te intimideren. Daarom is er van mij niets verteld.

Na hetgeen er te 245 (*Singapore*) is voorgevallen, zie ik voor het ogenblik geen gevaar. Om kort te zijn, ik blijf op mijn post. Wij behoeven ons niet ongerust te maken, de voorzorgsmaatregelen zijn in orde.

Er wordt gezegd, dat baba Tio (*Alimin*) en Lau (?) reeds op de plaats zijn. Ik kreeg een brief van Tio waarin hij mij verzocht om een portie (*share*) te sturen aan baba Lau, aangezien hij reeds schuld gemaakt had te Sulu bij een vriend. Aangezien Hadji Mughtar (*Subakat*) echter geen financiële verantwoording heeft, breng ik het verzoek aan bab Liang (*Budisutjitro*) over.

Wat betreft de weg, heeft Tio ook reeds geschreven aan het huis 272 (*Jahja*) - 273 (*Sardjono*) aan baba Liang.

Wat de rijstzaak (*wapens*) aangaat, benevens bericht 223 (*Java*), welke via Muk (*Subakat?*) is reeds afgedaan.

Verder sluit ik hierbij een brief van Alapan (*Umaridirdjo*) bestemd voor zijn familie. Ik hoop dat ge die van zegels wilt voorzien en doorzenden.

Muk (*Subakat?*) beijvert zich thans zoveel mogelijk voor de prijslijst (?). Maar zeer zeker is dat niet actueel.

Zoals U bekend is, heeft Muk reeds met enig voordeel aanraking gekregen met een drukker (?) te 245 (*Singapore*). Dit is misschien een weg voor ons om daar te kunnen werken. Ook is Muk reeds begonnen met het werk voor het uitgeven van de almanak (?).

Ik hoop dat dit vruchtbaar werk is en dat het ook Muks zaak is. Misschien dat de opbrengst ons leven wat kan verlengen.

Tabeh

M."⁵³

Met Subakat en Umaridirdjo (Alapan) verbleef hij bij Hadji Saleh, 709 North Bridge Road.

Begin januari 1926 was Malaka weer in Penang. In gezelschap van Hassanusi werd hij hier nog op 14 januari gesignaleerd. Blijkens onderschepte brieven was hij 20 januari weer in Chieng-Mai.⁵⁴

Waarschijnlijk vertrok Malaka hier vandaan snel naar de Philippijnen, waar inmiddels zijn brochure "Naar de 'Republiek-Indonesië'" was herdrukt en ook "Semangat Moeda" persklaar was.

Waarom Malaka het Maleise schiereiland verliet, terwijl de situatie in Indonesië steeds meer in de richting van een uitbarsting ging, is onduidelijk. Terwijl alle P.K.I.-leiders uit Indonesië naar Singapore vluchtten, trok de meest gezaghebbende leider zich terug op de verre Philippijnen. Als deze leiders zich redelijk veilig in Singapore konden bewegen, moest Malaka dat toch ook kunnen? Wellicht was het een nieuwe aanval van t.b.c. die Malaka dwong de relatieve rust en comfort te zoeken die zijn Philippijnse vrienden hem konden bieden. Of was het de aanwezigheid van goede contactlijnen naar Canton en Moskou, die hem deed vertrekken? Als hij op de hoogte was geweest van het Prambananbesluit, had hij zich echter misschien wel bedacht en was toch naar Singapore teruggekeerd.

Malaka beseftte deze crisissituatie toch zeer wel blijkens een brief die hij begin januari uit Penang schreef. Het verwekken van stakingen en ongeregelde heden kan winst maar ook groot verlies opleveren, schreef hij. De vele er mee verbonden problemen vereisen overleg van verschillende leiders, "terwijl tijd en wijze van handelen in elk geval eerst zullen kunnen worden bepaald, indien de eigen kracht en die van de vijand voldoende bekend zijn." Moskou, schrijft Malaka, zal geen steun verlenen, zonder goed op de hoogte te zijn van de sterkte van de P.K.I. en het rode leger in alle delen van Indonesië. Dat zijn partijgenoten hiervan niet zo goed op de hoogte zijn neemt Malaka hun niet kwalijk, gezien de grote afstand tot Moskou en het ontbreken van een Kominternvertegenwoordiger in Indonesië.⁵⁵

Na korte tijd voegde Alimin zich bij hem. Deze vreesde arrestatie en wilde graag bij Malaka zijn kennis vergroten. Malaka verzorgde zijn overtocht en onderdak bij vrienden.⁵⁶

In januari ontmoetten een aantal topleiders elkaar in Singapore. Met Subakat, al langer buiten Indonesië en niet op de hoogte van het Prambananbesluit, bespraken Muso, Sardjono, Sugono, Sanusi, Winanta en Budisutjitro de opstandplannen. Ze besloten de plannen door te zetten.⁵⁷

Malaka was toen al door een brief van Budisutjitro op de hoogte van de opstandplannen. Budisutjitro en Muso zouden daarna afreizen naar Manila om met Malaka te overleggen. Pasmoeilijkheden verhinderden dit. Vervolgens stuurden ze Malaka een telegram met het verzoek naar Singapore te komen. Malaka antwoordde hierop met het voorstel in Singapore te zijner tijd een conferentie te houden. Een woedende brief van Muso was het antwoord. Deze stelde dat Malaka en hij waren aangewezen om in Moskou om materiële steun voor de opstand te vragen.⁵⁸

Malaka zal begrijpelijkerwijs zeer geschrokken zijn. Zijn zorg en vrees over de ontwikkeling van de P.K.I. werden door het Prambananbesluit beves-

tigd. Hij had de P.K.I.-leiders dus tevergeefs in zijn brochures en brieven gewaarschuwd. Bovendien was dit besluit geheel buiten hem om genomen, misschien wel juist in het gerechtvaardigde vermoeden dat Malaka zich er tegen zou verzetten. Wellicht hoopte men dat in dit stadium, na een herhaalde uitspraak van de P.K.I.-leiding, Malaka zich bij het besluit zou neerleggen en zijn gezag zou willen aanwenden om sovjetsteun te verkrijgen. Maar de zieke Malaka veranderde niet van standpunt.

Alimin stelde Malaka, die zelf door ziekte niet onmiddellijk naar Singapore kon afreizen, toen voor als zijn afgezant naar Singapore te gaan. Malaka sprak zeer uitvoerig met Alimin over het Prambananbesluit. Hij wees dit af, hij legde zijn eigen opvattingen uit en deed een aantal voorstellen met betrekking tot de toekomstige P.K.I.-koers.

Een andere lezing van de gebeurtenissen is dat Alimin de conferentie van de P.K.I.-leiders in Singapore bijwoonde en als hun afgezant optrad. Hij zou Malaka's oordeel, of liever ondersteuning, moeten verkrijgen. In de tweede helft van januari vertrok Alimin voor zijn missie. Voor deze visie pleit dat Malaka Alimin als rapporteur noemt in de aanhef van zijn reactie op het Prambananbesluit.⁵⁹

Malaka vertrouwde erop dat Alimin zijn mening goed zou overbrengen, maar voor alle zekerheid en duidelijkheid legde hij die neer in een aantal theses, die hij op 23 februari schreef. Hierna moet Alimin meteen vertrokken zijn naar de P.K.I.-leiding die nog steeds in Singapore op zijn terugkeer wachtte.⁶⁰

De theses luiden als volgt:⁶¹

"Gezien de door ons geregeld ontvangen rapporten van de kantoren 270 (*Budisutjitro*) en 271 (*Aliarcham*), het pas te onzent aangekomen rapport van de firma 269 (*Alimin*), de inhoud van de dagbladen, van de rode tot de witte, hebben wij naar aanleiding van de beslissing inzake het drukken van banknoten (*het maken van revolutie*) gelijk daartoe op de conferentie ten kantore 229 (*Solo*) besloten werd ons standpunt vastgesteld, hetwelk hieronder puntsgewijze wordt behandeld.

1e. Wat betreft het besluit zelf: banknoten eerst nadat coin (*geld*) is verkregen, terwijl zij, die de banknoten zouden uitgeven eerst zouden gezonden worden naar 234 (*Padang*) enz. waarna de firma 223 (*Java*) op de bepaalde tijd zou volgen, zou zulks naar onze mening neerkomen op het laten zien van de eigen slapheid, aangezien men in de geschiedenis, van welk land ook, geen enkel volk kent, dat, rijp voor banknoten, het overgaan tot banknoten afhankelijk stelde van de verkrijging van coin. Dergelijke banknoten zouden (immers) geen banknoten meer zijn, doch 7592892641 (*putsch*), die uitgaat van een kleine groep, en niet van het gros der klanten (*volk*), terwijl het resultaat zoals overal niet zou beantwoorden aan doel en moeite. Hoewel coin als bijkomstig iets nodig is, komt een banknoot feitelijk toch automatisch tot stand *door de toestand van het land en de toestand der actie*. Wanneer de toestand van het land en die van de actie voldoende gunstig zijn, dan zal coin - dat blijkt ons uit vele gevallen in deze geschiedenis - geen vraagstuk meer opleveren, want men zal het in het land zelf krijgen.

2e. Het is mogelijk, dat coin als een zweepslag kan werken op firma 205 (*regering*), maar zolang firma 223 (*Java*) nog niet gereed en voorzien is van werktuig 5486135587 (*massa-actie*) namelijk chocolade

(*stakingen*) en rubber (*demonstratie*) en dat bij voortduring; zolang het volk nog geen actie voert met betrekking tot de economie en politiek, die van dag tot dag en van maand tot maand aan het licht treedt zoals te 256 (*Brits-Indië*), 251 (*Sjanghai*), 262 (*Germany*) enz. gebeurd is, zolang men nog bang is voor waterpomp of een stukje gummi (*leger en politie*); zolang zal een banknoot in firma 223 (*Java*), waar de economie reeds zeer kapitalistisch en internationalistisch is (anders als daarbuiten) helemaal vruchteloos zijn en kan zij zelfs leiden tot het *onnodig* jarenlang uitstellen van de strijd.

3e. Het verwondert mij helemaal niet dat onze handel (*propaganda*), die nog zo nieuw is, alle klanten van alle plaatsen nog niet heeft kunnen opwekken om zich gereed te maken voor de banknoot. Zelfs in Westerse landen heeft de propaganda jaren nodig gehad, laat staan in een land dat nog in het feodalisme gehuld is, waar het bijgeloof nog heel sterk is, en gezond verstand op politiek en economisch gebied maar heel schaars is. Maar dank zij de ontzettende ellende, kunnen wij met behoorlijke middelen een actie voeren, welke morgen of overmorgen toch ook kan leiden tot de komst van die banknoot *met vermindering van alles wat het karakter van een avontuur heeft*, namelijk de strijd beginnen met krachten waarvan wij de grootte nog niet weten. Als 6481 955089 (*partij van Marxisten*) mogen wij niet werken met vermoedens en verwachtingen, wij moeten steunen op de *massa* en de *aard* en de *actie* der massa, waar men reeds de *bewijzen* van heeft.

4e. In verband met de omstandigheid dat onze handel in deze tijd zeer wordt bemoeilijkt, moet het voor ons niet de vraag zijn hoe wij ons leven zullen verkorten, doch hoe wij *de opvoeding van de klanten* kunnen voortzetten en *waar* de leiding gevestigd moet worden die door zo'n klein aantal personen gevormd wordt, opdat onze zaak niet helemaal zal verdwijnen en onze arbeid niet telkens stoornis zal ondervinden voordat wij krachtig genoeg zijn om te strijden in en buiten het land. Hoe wij die weinige leiders voor de 55 miljoen mensen kunnen vermeerderen, en hoe wij de kleine chocolade (*stakingen*), die maar goed is om coconut (*verbanningen*) te geven, kunnen verhinderen.

Kortom, wij moeten zorgen, dat wij in deze tijd niet weer zo wanhopig gemaakt kunnen worden door de muskietenbeten van onze vijand, dat wij ons daarom zouden willen verhangen.

5e. Om die leiding groter te maken en te bewaren moeten wij zorgen, dat de kleine zaken geen coconut (*verbanning*) meer kunnen geven en de klanten getraind worden en les krijgen in de bereiding van chocolade en rubber (*stakingen en demonstraties*), welke waren *de ziel vormen van de handel in de firma 223 (Java)* (niet coin is er de ziel van). Naar onze mening is thans de tijd gekomen om de beslissing van verleden jaar uit te voeren, namelijk om *een deel der leiding over te brengen naar het kantoor 245 (Singapore)*, en *een ruime autonomie te verlenen aan de plaatselijke leiding wat plaatselijke acties betreft*. Zodra de klanten rijp zijn, en de plaatselijke leiding voldaan heeft, mag de leiding (te) 245 (*Singapore*) terugkomen te midden van de klanten te 223 (*Java*) voor de strijd die tot banknoot moet leiden.

6e. De voortekens en kenmerken van de omstandigheid, dat alle klanten en het gehele volk, werkelijk die banknoot wensen, mogen wij als 6481855089 (*Partij van Marxisten*) niet putten uit de woede van een of twee hoofdagente(n) (*hoofdleiders*) of uit links en rechts geuite vermoedens, doch ze moeten gebaseerd zijn op politieke en economische feiten.

Een afdoende bewijs daarvan is voor ons bijvoorbeeld wanneer ons *minimum program en leuze* op politiek en economisch gebied reeds gevoeld en goed begrepen zijn door de gehele bevolking van het land; wanneer de arbeiders bij de industrieën dagenlang, ja maandenlang, een actie voeren en strijden ter verkrijging van loonsverhoging, aandeel in de winst, recht van organisatie, welke actie gepaard gaat met een langdurige algemene staking, die ook voortduurt zo er 1 of 2 leiders coconut mochten krijgen (*verbannen worden*) (want bij staking mag dit 55 miljoen zielen

tellende volk niet afhankelijk zijn van 1 of 2 personen); wanneer de stedelingen, landbouwers, handelaren en studenten, die 3 à 4000 zielen tellen, maandenlang doorlopend actie voeren tot afschaffing der belastingen, ter verkrijging van algemeen kiesrecht, tot instelling van Volksvertegenwoordiging (national Assembly), enz., welke actie gepaard gaat met massa-demonstraties of massa-boycot van het miljoenen volk, hetwelk dan natuurlijk zal lachen bij het zien van komende paarden of waterpompen (*leger en politie*).

Zolang deze tekenen er nog niet zijn, zal het al dan niet kunnen bestellen der banknoten een zuiver raden blijven.

7e. Wat betreft de hulp van buiten, die zaak kan en mag men nu in behandeling nemen. Maar het is een zaak van ondergeschikt belang, geen principiële zaak. Want als die 55 miljoen inderdaad tot bewustheid komen, kunnen ze met de pink alleen de 2 of 3 agenten van onze tegenpartij verjagen.

Als de gehele bevolking inderdaad tot bewustheid komt kan het geld voor onze handel (zoals het geval is in alle andere koloniën) stellig worden verkregen van de klanten in ons eigen land. Wanneer zij op Java, Sum.(atra) en Celeb.(es) nog niet eens twee of drie cent willen opofferen, hoe zouden ze dan 729413 (*hun leven*) kunnen opofferen?

Kort gezegd, wij moeten alle, zo beklemd geraakte klanten rijp maken, en hen door propaganda voor ons winnen en hun verder door dagelijkse acties onderricht geven in de politiek en het strijden tegen de concurrent, en wel zodanig dat ons handelsleger met de dag groter wordt. Gezien de tegenwoordige toestand, kunnen 55 miljoen inderdaad in beweging worden gebracht.

8e. Als wij zelf banknoten drukken dan houdt dat generlei verband met het al of niet krijgen van coin, doch is meer een uitvloeisel van de beweging, in de eerste plaats van 258174 (*arbeiders*) der grote ondernemingen. Het komt ook niet door de grote of kleine reactie van de toko (*overheid*), die onze tegenpartij is, doch is toe te schrijven aan de grootte, de bewustwording en de wens der massa.

9e. Hoe meer onze handel vooruit gaat en onze overwinning nadert, hoe meer wij moeten opletten om te zorgen, dat er geen provocatie zal plaats hebben d.w.z. door bedrog de strijd doen ontbranden voordat men gereed is. Hoe groter de aanvallen hoe meer geduld wij moeten hebben om de *tijd* af te wachten, opdat wij later bij de tegenaanval zelf *plaats* en *tijd* zullen kunnen kiezen.

Voorstellen (van mij)

1e. *Ten spoedigste een conferentie houden te 245 (Singapore)*, van afgevaardigden, die de stem van alle eilanden en groepen meebrengen (275 (*Darsono*), 270 (*Budisutjitro*), 269 (*Alimin*), 286 (*Jatim*), 306 (*Sutan Said Ali*), 276 (*Muktar*) en 309 (*Abdul Xarim*).

2e. *Overbrenging der leiding, voorlopig naar firm(a) 245 (Singapore)*, bestaande uit bedoelde afgevaardigden of een deel van hen.

3e. Oprichting van 2 handelskongsi's (155 (*P.K.I.*) en 156 (*S.R.*)) in grote steden, zoals de firma's 224 (*Batavia*), 226 (*Semarang*), 227 (*Surabaya*), 234 (*Padang*), 235 (*Palembang*), enz. (politieke, economische en verkeers- en technische centra).

4e. Uitbreiding der firma 155 (*P.K.I.*) tot 10.000 en 156 (*S.R.*) tot 500.000; men werkt dus verticaal in 155 en horizontaal in 156 (zie "Semangat Moeda" (de Jonge Geest), de kwestie betreffende organisatie).

5e. *Oprichting van coöperaties in Jambi, Palembang, Atjeh en Banjarmasin.*

6e. Het drijven en leiden van groothandel in chocolade (*staking*) en rubber (*demonstraties*) ter verkrijging van loonsverhoging, aandeel in de winst, de achturige werkdag, arbeidsverzekering, arbeidersraden; een actie tot afschaffing of vermindering der belastingen, tot afschaffing

der poenale sanctie, en exorbitante rechten, voor pers-, staking- en onderwijsvrijheid, algemeen kiesrecht, nationale vergadering enz. (Zie "Semangat Moeda" onder actieprogram).

7e. Oprichting van 78885667 63328241 (*een rood leger*) ter bewaking van melk (*meetings*), chocolade (*stakingen*), rubber (*demonstraties*) enz. en oprichting van een kongsi ter verkrijging van 645667 (*een bestaan*).

8e. Goede boeken schrijven om de arbeiders, landbouwers, studenten, handelaren, 219 (*leger*) enz. te winnen.

9e. Onnodig om nogmaals te zeggen.....

Deze brief heeft TIO (*Alimin*) die keer meegenomen, om in overweging te worden genomen."

Hieraan behoeft weinig te worden toegevoegd. De P.K.I.-leiders waren waarschijnlijk niet in staat hier veel tegenin te brengen. Aan de lijst van argumenten voegde Malaka zelf in latere weergaven van de gebeurtenissen nog toe dat het Prambananbesluit overhaast genomen was en te weinig overwogen; dat het slechts het gevolg van provocatie was; dat hierover geen verantwoording was afgelegd aan volk en Komintern;⁶² dat enkele leiders van de P.K.I. niet de bevoegdheid hadden, namens de P.K.I., als sectie van de Komintern, een opstand te organiseren, zonder instemming van Moskou; dat de autoriteit van het Komintern werd geschonden; dat een beslissing van zo wereldwijde betekenis overleg vereiste met Moskou of in ieder geval met Malaka, de Kominternvertegenwoordiger; dat overleg en samenwerking moest worden gezocht met de communistische partijen van Australië, Nederland, Engeland, Amerika en Annam; dat de invloed van anarchisme, oportunisme en fanatisme op de tactiek en strategie van de opstand te groot was.⁶³

Zo spoedig mogelijk na aankomst in Singapore ging Alimin naar een loods in de bananentuin van Ki Masduki in Geylang Serai, aan de rand van Singapore. Vol ongeduld hadden de P.K.I.-leiders hier zijn terugkeer afgewacht.⁶⁴ Hier waren aanwezig Sardjono, Budisutjitra, Sugono, Winanta, Muso, Subakat en Agam Putih, een in Singapore wonende P.K.I.-aanhanger.⁶⁵ Deze vergadering vond begin maart plaats.⁶⁶

In een brief van 12 juni 1926 aan de P.K.I.-leiders gaf Subakat, nadat hij met de naar Singapore gekomen Malaka gesproken had, een verslag van de vergadering.

"Ik zeg de heren ronduit, dat ik afgaande op de verklaring van de heer Tio (*Alimin*) de houding van Hadji Hassan tegenover het (*Solo-besluit*) niet goed heb kunnen begrijpen. Gelijk de heren zelf weten, begon Tio op de bijeenkomst (*in Singapore*) ('s avonds kwam Tio daar pas aan van (*de Philippijnen*) te spreken over de heersende slapte in (*Moskou*) en daar heersende achteruitgang en verwarring. Deze inleiding stelde ons teleur, terwijl het vervolg betreffende de houding van H.Hassan, onduidelijk was. Met name heeft Tio geen behoorlijke verdediging gevoerd om te staven wat hij als boodschap van H.Hassan mededeelde, hoewel volgens de eigen verklaring van H.Hassan deze Tio als zijn afgevaardigde beschouwde, daar Tio het immers eens was met hem, H.Hassan, en beloofd had zijn standpunt tot het uiterste te verdedigen. En verder dat H.Hassan Tio een stuk, omvattende theses zoals hierbij wordt overgelegd, mee-

gegeven met de bedoeling, dat hij die theses ten overstaan van ons te (*Singapore*) zou voorlezen, zulks ten einde de taak van Tio om de denkbeelden van H.Hassan aan ons bekend te maken, te vergemakkelijken. Maar zoals de heren zelf weten, gebeurde een en ander niet zoals het had moeten gebeuren, terwijl ik zelf pas van die theses kennis heb gekregen nadat H.Hassan te mijnent was aangekomen. Zo zal het u duidelijk zijn, dat onze beraadslaging op de bijeenkomst te (*Singapore*) niet volmaakt was. Wij waren toen nog niet goed op de hoogte van de motieven van H.Hassan. Wat (*geld*) aangaat, heeft men blijkens de door mij gelezen bewijsstukken inderdaad generlei positieve belofte gedaan inzake het bestaan of de verkrijging van (*geld*), zodat ik helemaal niet begrijp hoe de heren (*het teweegbrengen van stakingen*) afhankelijk kunnen stellen van een belofte die niet bestaat."⁶⁷

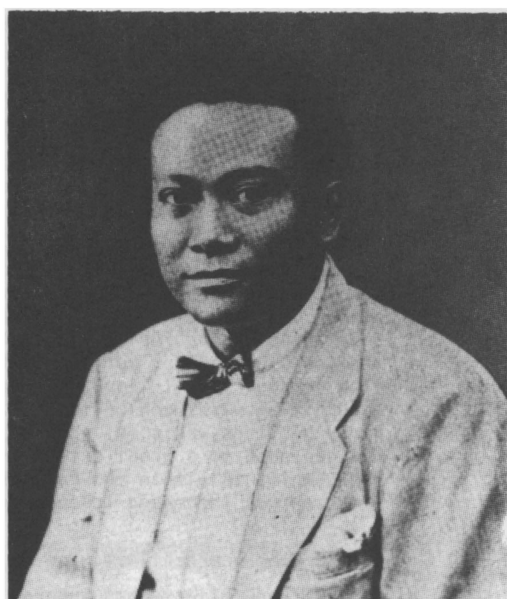
Uit dit verslag valt af te leiden dat Alimin Malaka's oppositie tegen het Prambananbesluit zeer onvolledig weergaf, zonder op de motieven hiervoor in te gaan. Hij zinspeelde verder op de mogelijkheid van Russische financiële hulp, waarvoor geen enkele feitelijke basis bestond.⁶⁸

Sardjono wees Malaka's opvatting van de hand en stelde voor Alimin en Muso naar het Kominternbureau te Canton en Moskou te zenden om concrete beloften van steun te verkrijgen.⁶⁹ Aldus werd besloten; de opstand zou doorgaan. Tegenwerpingen van Subakat en Sugono, dat de P.K.I. nog niet gereed was voor opstand en van Sugono, voorzitter van de V.S.T.P., dat zijn verzwakte bond geen algemene staking kon uitroepen, werden opzijgeschoven.⁷⁰

Alimins motieven om zo'n verkeerde voorstelling van zaken te geven zijn niet duidelijk aan te geven. Op zijn terugreis, vrij van de dagelijkse aanwezigheid van Malaka, kan hij zijn teruggekeerd tot zijn oorspronkelijke keuze voor actie, los van de consequenties; een keuze die paste bij zijn persoonlijkheid toen. Deze onberedeneerde keuze kon hij niet verdedigen tegen de argumenten van Malaka, zodat hij deze argumenten gemakshalve verzweg. Zo kon het Prambananbesluit, sterk ondersteund door Muso en Sardjono, worden bevestigd. Ook kan een rol hebben gespeeld, dat hij bij het vasthouden aan het opstandplan als P.K.I.-afgezant naar Moskou zou worden gezonden. De wensdroom van de Sovjet-Unie te bezoeken kon door het achterhouden van Malaka's mening in vervulling gaan.⁷¹

Op 16 maart vertrokken Alimin en Muso naar Canton, het eerste deel van hun reis naar Moskou. Op die dag schreef Alimin aan Malaka, dat hij Malaka's voorstellen aan het hoofdbestuur had voorgelegd, maar dat dit ze had afgewezen. Hij had de opdracht gekregen om samen met Muso naar Moskou te vertrekken. Aan dit briefje voegde Muso, die Malaka niet persoonlijk kende, op nogal onheuse toon toe, dat Malaka zeker dacht dat hij de baas was, met zijn voorstel om op een nieuwe conferentie het P.K.I.-besluit te veranderen en dat Alimin en hij, ook zonder hem, naar Moskou gingen.⁷²

Intussen wachtte Malaka vol ongeduld op bericht uit Singapore. Hij stuurde aan de Komintern een rapport over het Prambananbesluit en zijn opvatting daarover.⁷³ Malaka verwachtte vanzelfsprekend op korte termijn bericht uit Singapore, en wilde dan spoedig afreizen voor de grote conferentie die hij

Alimin (links) en Muso (rechts). (uit Petrus Blumberger, *De communistische beweging in Nederlandsch-Indië*, p.89 en 129.)

had voorgesteld in zijn theses.

Bijna twee maanden wachtte Malaka vergeefs op bericht. Toen kwam het briefje van Alimin.⁷⁴ Malaka begreep toen wel dat er iets niet in de haak was en dat Alimin hem wellicht had bedrogen. Hij was ervan overtuigd dat in het normale geval zijn theses de P.K.I.-leiders overtuigd zouden hebben. Hij wilde nu zo snel mogelijk naar Singapore om uit te vinden wat er was gebeurd. De tijd drong omdat het vastgestelde tijdstip voor de opstand zeer dichtbij was.⁷⁵

Malaka was nog lang niet gezond; zijn reis vereiste daarom enig comfort en een vals paspoort. Hiertoe waren vele formaliteiten vereist. Het vergde daarom ook nog ruim een maand voordat Hasan Gozali, afkomstig van het Philippijns eiland Mindanao, met een Duits schip naar Singapore reisde. De douanebeambte in Singapore viel het niet op dat Gozali dezelfde persoon was als Estahislau Rivera, die niet lang tevoren door hem was gecontroleerd. Zo bereikte een zorgelijke Malaka Singapore.⁷⁶

In Indonesië leefde de hele partij in de mening dat er spoedig en onafwendbaar een gewapende uitbarsting zou komen. De spanning steeg met het naderbij komen van de eerste mei, die bij gebrek aan nadere aanwijzingen door vele P.K.I.-leden en door de regering als de dag van het begin van de revolutionaire actie werd beschouwd.

In het besef van zijn eigen zwakte en met een regering die gereed stond

om in te grijpen, gelastte het hoofdbestuur de 1-mei-viering geheel af. De regering kwam op die dag met maatregelen die leidden tot het sluiten van de revolutionaire pers en het ontbinden van de P.K.I.- en S.R.-afdelingen. De nu ondergrondse P.K.I. was naar het oordeel van de regering een sterk verzwakte organisatie, die wellicht uit zichzelf zou overlijden. Het hoofdbestuur kon alleen maar somber zijn over de situatie waarin de P.K.I. verkeerde.

"The labor unions of Java which were to have provided the major revolutionary thrust, were in a state of collapse. Secret terrorist organizations had been established in some regions, but the center had little or no control over them. In spite of the December decisions and subsequent resolutions for its establishment, the disciplined, centrally controlled D.O. had not yet been set up. Police raids on central and section headquarters in Java, carried on in early May, had supplied the authorities with much of the P.K.I.-archives. Contact with the outlying party sections was poor, and the transmission of the centre's ideas had depended to a great extent on its now-banned publications. There were conflicts within the regional party organizations and even subsections showed increased independence of section leadership."⁷⁷

Malaka kwam waarschijnlijk op 6 juni in Singapore aan.⁷⁸ In de loods van Ki Masduki vond hij slechts Subakat en Agam Putih.⁷⁹ De andere P.K.I.-leiders waren vertrokken, Alimin en Muso naar de Sovjet-Unie, de anderen terug naar Indonesië.⁸⁰ Subakat en Malaka hadden elkaar heel wat te vragen en te vertellen. Malaka had niet veel moeite Subakat te bekeren tot zijn opvattingen over het Prambananbesluit. Op 12 juni schreef Subakat aan het hoofdbestuur:⁸¹

"Mijne Heren.

De heer Hadji Hassan (*Tan Malaka*) is een paar dagen geleden aangekomen en heeft mij bezocht. Op een heel duidelijke wijze zette hij mij zijn standpunt betreffende het (*Solo*-)besluit uiteen. Ook aangaande (*gelden*), een zaak welke in waarheid het middelpunt is geweest bij de overwegingen voor dit besluit der heren in de tijd dat onze (*actie*) deze zware crisis doormaakt, heb ik van voornoemde heer Hadji genoegzame mondelinge inlichtingen vergezeld van bewijsstukken ontvangen.

Als gewoon lid (want ik ben geen lid van het (*hoofdbestuur*)) zou ik mijn mening kenbaar willen maken, die op het volgende neerkomt.

De heren weten dat ik persoonlijk tegen de tactiek van (*het verwekken van opstand*) in de tegenwoordige tijd ben, doch akkoord ga met (*het te weegbrengen van stakingen*). Aldus ook het standpunt van Hadji Hassan. Na drie dagen lang met hem van gedachten te hebben gewisseld ben ik tot de overtuiging gekomen dat bedoeld besluit niet op als afdoende en krachtig te beschouwen gronden berustte."

(Hier volgt een passage over het optreden van Alimin ten overstaan van de P.K.I.-leiding, geciteerd op p.311-2; hierna volgt:)

"Ik zelf ben voor het voorstel van Hadji Hassan, in het bijzonder het tweede voorstel, namelijk tot overbrenging van de leiding naar (*Singapore*). Uit de jongste gebeurtenissen blijkt voldoende hoe dringend en noodzakelijk die verplaatsing is. Denkt er maar eens goed over na wat met (*Sutan Said Ali*) gebeurd is! Wanneer de desbetreffende berichten waarheid bevatten, zou het onverantwoordelijk zijn indien de heren bedoeld voorstel negeerden, met name onverantwoordelijk tegenover U zelf en vooral ook

tegenover het lot van onze (*actie*) in de toekomst. De heren zullen het niet ontkennen dat wij voortdurend (*leiders*) moeten hebben met verstand en moed en in het bijzonder over eer en ervaring beschikken, zulks in het belang van een goede voortgang van onze (*actie*) in de toekomst. Wat personen als (*Budisutjitro, Winanta*) en de andere (*hoofdbestuurleden*) betreft, die de beslissing van (*Solo*) mede genomen hebben en die thans nog kunnen ademen en enige ruimte hebben, zou het erg jammer zijn indien zij van onze (*actie*) losraakten. In de eerste tien jaar zou men niet gemakkelijk hun vervangers kunnen vinden. Wij hebben reeds (*Aliarcham, Sugono, Darsono en Mardjohan*) verloren. Laten wij dat verlies dan niet groter maken! Ik begrijp de gedachten der heren in deze tijd heel goed. Ik weet wel, dat de heren het verlaten van (*hun post*) heel zwaar valt. Maar ik ben er van overtuigd, dat wij goed in staat zijn om dit later te verantwoorden. Om de heren schriftelijk van de juistheid van mijn woorden te overtuigen is in deze gevaarlijke tijd niet mogelijk. Maar als wij elkaar ontmoeten, dan garandeer ik dat te zullen doen.

Daarom zeg ik nu maar kort: *zorg dat het niet te laat wordt.*"

Bij deze brief waren de door Alimin achtergehouden theses gevoegd. De theses vonden ze in een koffer, die Alimin in de loods had achtergelaten.⁸²

Subakat poogde met deze brief, inclusief de vleeiende kwalificaties van de P.K.I.-leiders, deze over te halen naar Singapore te komen om alsnog te confereren met Tan Malaka.⁸³

Op Java had het hoofdbestuur in mei zijn zetel verplaatst naar Bandung, de enige plaats waar de P.K.I. nog enige bewegingsvrijheid en geregelde aanhang bezat. Het hoofdbestuur spande zich zeer in om de slechte communicatie met de afdelingen te verbeteren. Ook werd eindelijk de D.O. opgericht, onder leiding van Winanta. Veel activiteit heeft deze organisatie niet ontplooid. De D.O. slaagde er ook niet in de plaatselijke gewapende groepen onder haar controle te brengen.⁸⁴

Direct na ontvangst van Malaka's brief ging P.K.I.-voorzitter Suprodjo naar Singapore. Inmiddels gingen de voorbereidingen voor de opstand verder. Een aantal P.K.I.-leiders besprak de situatie op 22 juni in een rijstveld bij Andir. Sardjono was juist teruggekeerd van een reis naar Bantam en had daar duizend gulden ingezameld. Behalve Sardjono was van het H.B. Budisutjitro aanwezig. Uit Sumatra waren Magas Madjid en Tamin, uit Surabaya Marsudi aanwezig. Verder waren er een achttal P.K.I.-leiders uit de Priangan. Uit de van de afdelingen ontvangen rapporten bleek dat slechts vier afdelingen (Batavia, Bantam, Priangan, Zuid-Sumatra) gereed waren voor onmiddellijke opstand. Niettemin verklaarde Sardjono dat de opstand door moest gaan, ook al deden maar vier afdelingen mee. Wel werd besloten het tijdstip te verzetten naar een datum waarop alle afdelingen gereed moesten zijn. Het te Prambanan vastgestelde tijdstip was inmiddels al verstreken, zonder enig teken van opstand. Alleen Budisutjitro en Tamin aarzelden; zij meenden dat er pas van een opstand sprake kon zijn, als alle afdelingen gereed waren.⁸⁵

Suprodjo kwam eind juni in Singapore aan.⁸⁶ Een zo spoedig antwoord op hun brief, en in zo'n vorm, zal Malaka en Subakat wel deugd gedaan hebben.⁸⁷

Voor deze twee kwam het er op aan zo snel mogelijk te handelen om het uitbreken van de in hun opvatting rampzalige opstand te verhinderen. Wellicht heeft Budisutjitro, met toenemende twijfels aan de juistheid van de opstandplannen, Suprodjo opgedragen naar Singapore te vertrekken. De sterke voorstanders van opstand, Sardjono en Winanta, die waarschijnlijk ook het contact met Malaka zouden willen afhouden, waren niet in Bandung.

Suprodjo bleek niet moeilijk te overtuigen. Na enkele dagen was hij het eens met Malaka dat het Prambananbesluit onjuist was en moest worden ingetrokken. In plaats van gewapende opstand zou het volk moeten worden betrokken in stakingen en demonstraties, in massa-actie. Subakat, Suprodjo en Tan Malaka stelden nieuwe theses op, die ze alle drie ondertekenden.⁸⁸

Eind juni vertrok Suprodjo weer.⁸⁹ Suprodjo zou pogen het Prambananbesluit te laten intrekken. Hiertoe zou hij het H.B. bewerken en de mening pellen in een aantal afdelingen. Ook zou hij pogen contacten te leggen met nationalistische politici. Voor het geval de P.K.I. zou worden verboden, zou met hen een nieuwe partij moeten worden opgericht, de Sarikat Republik Indonesia (S.R.I.).

De organisatie van Indonesische studenten in Nederland, de "Perhimpunan Indonesia" was onder invloed van vooral Mohammed Hatta en Iwa Kusuma-sumantri sterk geradicaliseerd. De P.I. was ook principieel verschillend van de bestaande Indonesische politieke organisaties, die behalve de P.K.I., een religieuze of regionale achtergrond hadden. De P.I. noemde zich een revolutionair-nationalistische partij, waarin een Indonesisch eenheidsstreven, strijd voor de Indonesische onafhankelijkheid en principiële non-coöperatie met de koloniale heersers kernthema's waren. De P.I. was niet afkerig van zeer nauwe samenwerking met de communisten en erkende de ideeënverwantschap.

De P.I.-leden die naar Indonesië terugkeerden vonden in de bestaande politieke organisaties geen weerklank voor hun ideeën. Deze intellectuelen richtten daarom in diverse plaatsen "Studieclubs" op, waarin ze in klein verband hun denkbeelden bespraken. Sutomo richtte in Surabaya in 1924 de eerste op: de "Indonesische Studieclub". Naast deze was vooral de "Algemene Studieclub" in Bandung van belang. Deze laatste, waarin Sukarno en Tjipto Mangunkusumo een leidende rol speelden, stelde zich scherper op tegen de regering dan Sutomo's Studieclub.

Het spreekt welhaast vanzelf dat er een streven naar bundeling van de diverse Studieclubs ontstond en de wens opkwam de exclusieve Studiecluborganisatie te vervangen door een open politieke-partijorganisatie. Pas in 1926 werden hiertoe echter de eerste pogingen ondernomen. Met een aantal andere politieke verenigingen werd in september 1926 een "Comité Persatuan Indonesia" (Comité Indonesië-Eenheid) gevormd, waarin ook Iskaq Tjokroadisurjo een leidende rol vervulde. De heterogene samenstelling van het comité (met

S.I. en een aantal regionale politieke organisaties) leidde ertoe dat het comité in de praktijk niet functioneerde.⁹⁰

Al eerder dus poogden Malaka en Subakat de nationalistische intellectuelen te organiseren in de S.R.I. Dit plan sloot nauw aan bij gelijksoortige plannen die leefden in P.I.-kringen in Den Haag. Hier wilde men een revolutionair-nationalistische volkspartij, de "Sarekat Rakjat Nasional Indonesia" (S.R.N.I. - Nationale Indonesische Volkspartij) oprichten, die in nauwe samenwerking met de P.K.I. zou streven naar onafhankelijkheid van Indonesië. De leiding van de S.R.N.I. zou berusten bij de leiders van de Bandungse "Algemene Studieclub". De S.R.N.I. zou zijn doel trachten te bereiken door

"een bewuste, op eigen kracht en eigen kunnen steunende nationalistische massa-actie, door samen te werken met en steun te verlenen aan andere Indonesische verenigingen met gelijke doelstelling, alsook door andere middelen aan te wenden, welke strekken kunnen tot verzekering van het doel der vereniging."

Naast bovengenoemde actie werden ook ondergrondse activiteiten voorgenomen, gericht tegen het koloniale gezag.⁹¹

De plannen voor S.R.I. en S.R.N.I. tonen een opmerkelijke overeenkomst. Beide plannen bewijzen de ideeënverwantschap tussen de kring rond Malaka en radicale nationalistes als Tjipto, Iskaq en Sukarno. Malaka stemde er mee in dat de leiding in naam zou berusten bij de Bandungse nationalistes, zodat zelfs op dat punt geen moeilijkheden bestonden. Wel maakte Malaka, zoals nog zal blijken, een aantal voorbehouden ten aanzien van deelname in de S.R.I. en twijfelde hij aan de bereidheid van de nationalistes zich consequent te keren tegen de regering. Het is goed mogelijk dat de contacten tussen Iskaq en de communistenleiders in Singapore de basis legden voor een gezamenlijke partijopzet.

Malaka en Subakat poogden ook contacten met Sumatra te leggen. Een zekere Mansur werd als koerier naar het eiland gezonden met het verzoek aan de P.K.I. een gezant naar Singapore te zenden.⁹²

Op 28 juni verscheen Tamin in Singapore.⁹³ Het van Budisutjitro verkregen contactadres bracht hem bij Subakat. In hun eerste gesprek verdedigde Tamin nog krachtig het Prambananbesluit. Voor later op de dag maakten ze een tweede afspraak.

"Om vijf uur 's middags, 28 juni 1926 was Subakat/Muchtar bij mij terug, dus precies volgens mijn afspraak met Subakat van drie uur eerder, maar een tiental meters achter Subakat zag ik iemand met een zwart fluwelen *petji*, een witte open jas, rood overhemd en gele schoenen, die al van verre vriendelijk glimlachte."

Tamin had verwacht Alimin of Muso te ontmoeten, die volgens geruchten in Batavia nog steeds in Singapore vertoefden; de ontmoeting met Malaka was een grote verrassing. Het drietal wandelde langs de zeeboulevard. Tamin bleef het Prambananbesluit verdedigen, omdat volgens hem de revolutie niet

was tegen te houden. Na deze langdurige discussie vroegen Malaka en Subakat aan Tamin met hen mee te gaan naar Geylang Serai. Hier volgden nog verdere lange discussies, met ook Agam Putih erbij. Tamin kreeg alle bescheiden te zien met betrekking tot de afgelopen gebeurtenissen. Voor de overtuigingskracht van Malaka en Subakat bezweek Tamin, die al zijn twijfels had ten opzichte van Sardjono's doordrijven van de opstandplannen op zo korte termijn.⁹⁴

Suprodjo rapporteerde in een uitvoerige brief van 1 augustus aan Malaka over zijn activiteiten. Hij reisde terug via Banjarmasin. Hier bleek de politie zeer scherp op te letten en kon hij niet veel uitrichten. Hij vond echter een propagandist, waarmee hij nog contact onderhield. Vervolgens verbleef hij vier dagen in Surabaya, waar de P.K.I.-leiders onderlinge meningsverschillen hadden, en de denkbeelden van Muso grotendeels ingang gevonden hadden. Suprodjo legde het geschil bij, noteerde een herleven van de vakbonden en, bij betrouwbare mensen, instemming voor het idee de P.K.I. om te zetten in de nieuwe, nationalistische S.R.I.

In Malang, waar hij vier dagen bleef, bleek de gehele P.K.I.-leiding gevlucht of in arrest. Suprodjo was van plan om, gezien de niet geringe P.K.I.-aanhang daar, uit Bandung enkele bestuurders te zenden. Het idee van de S.R.I. kreeg steun, steun die hij ook verwachtte van Kediri en Madiun.

Twee dagen in Solo leerden Suprodjo dat de leiding aldaar (Marco en Sandjojo) dat jaar een opstand wenste. Suprodjo wendde zijn overtuigingskracht tevergeefs aan en merkte op dat de denkbeelden van Sardjono en Winanta goed waren doorgedrongen in hun hoofden. In Yogya was de afdeling, op grond van een vervalste mededeling van het H.B. ontbonden. Suprodjo zorgde voor heroprichting van de afdeling en legde een geschil bij tussen de P.K.I.-leiders daar. In twee dagen was dit geregeld.

"In (*Bandung*) teruggekeerd ging ik niet eerst naar huis, doch belegde onmiddellijk een bijeenkomst met de kameraden (*Budisutjitra*) en (*Kusno*). Hun bracht ik uitvoerig verslag uit van mijn reis. Mijn eerste werk was zoals ik jelui reeds heb gezegd: intrekking van het (*Prambananbesluit*). Dank zij mijn voldoende redenen, gingen die beide kameraden akkoord met de intrekking van dat onverantwoordelijke besluit. De tweede avond kwam ik nogmaals terug op het de vorige dag besproken onderwerp. (*Budisutjitra*) en (*Kusno*) gingen onveranderd akkoord met de intrekking van dat mooie besluit."

Sardjono en Winanta waren niet aanwezig; Sardjono verwachtte Suprodjo per 1 augustus. Suprodjo schreef voorzichtig te willen optreden tegenover beiden. Sardjono beheerde namelijk de financiën en zorgde ook voor inzameling van geld. Winanta had een aantal bommen tot zijn beschikking. Beiden zouden de zaak kunnen schaden; Sardjono door de geldstroom te blokkeren, Winanta door via bomaanslagen de P.K.I. tot actie te provoceren. Maar vóór hun contact werd Winanta op 24 juli gearresteerd.

Tot slot schrijft Suprodjo nog geen geld te kunnen zenden omdat het H.B.

zelf geldgebrek had.⁹⁵

De besprekingen van Suprodjo met Sardjono leidden ertoe dat het H.B. op 13 augustus aan Malaka en Subakat schreef. Deze laatste antwoordden vrijwel onmiddellijk en de samenvatting van de brief van 13 augustus, waarmee dit antwoord opent, geeft een duidelijk beeld van de inhoud van die brief.

"Timor (*Singapore*), 17 augustus 1926.

Aan 4 personen.

Mijne heren 'B(oord) of Dirs (Directors)' (*leden van het Hoofdbestuur der P.K.I.*), in de eerste plaats de heren Liang (*Budisutjitro*), Jhon (*Sardjono*), Ilyas (*Suprodjo*) en Buffalo (*Kusno*).

De brief dd. 13 augustus 1926 en ondertekend door de heren Ilyas (*Suprodjo*) en Buffalo (*Kusno*) hebben wij in orde ontvangen en de inhoud daarvan goed gelezen en begrepen.

Ter verkrijging van een systematisch overzicht is het beter, dat wij de inhoud van bedoelde brief in tweeën splitsen. Het eerste deel handelt over het verslag betreffende de ontmoeting tussen de heren Liang (*Budisutjitro*), Ilyas (*Suprodjo*), Jhon (*Sardjono*) en Buffalo (*Kusno*), en het tweede deel handelt over de plannen tot oprichting van een nieuwe firma (*vereniging*) en de smokkelverkoop van tapioca (*het illegaal uitbreiden van de P.K.I.*).

Wij zullen hier eerst het eerste deel bespreken.

Dit gedeelte komt in het kort hierop neer.

1e. Het besluit van Bangkok (*Solo*) beoogt niet een cigarettes-verkoop (*opstand*) in het leven te roepen, doch in het bijzonder om cacao (*stakingen*) voor te bereiden om dan, wanneer die (*stakingen*) goed gaan en daarbij (geldelijke) steun kan worden verkregen, over te gaan tot een cigarsrevol. (*revolutie*).

2e. De opdrachten zijn door de sub-agents (*ondersecties*) verkeerd begrepen.

3e. De voorbereiding is mislukt; de cacao (*stakingen*) konden niet worden georganiseerd, nog minder cigarettes (*opstand*).

4e. Er is een misverstand ontstaan tussen ons en het Head-Office (*Hoofdbestuur*).

5e. Ter voorkoming van verder verschil van mening, voortspruitende uit dit misverstand, hebben de heren verzocht het besluit van Bangkok (*Solo*) te willen beschouwen als niet te hebben bestaan.

Nu zullen wij de punten één voor één beantwoorden.

1e. Deze toelichting is strijdig met wat heeft plaatsgevonden. Immers, indien het besluit van Bangkok (*Solo*) inderdaad beoogde zoals vermeld in punt 1, dan zou de voorbereiding moeten beginnen op Germany (*Java*) door de Gudangs tea, sugar, sago (*vakbonden*) V.S.T.P., S.B.G., S.P.P.L. enz. goed te organiseren, terwijl het verstrekken der perniagaän (*propaganda of verenigingen*) op Engeland (*Sumatra*), France (*Celebes*) enz. buiten Germany (*Java*), slechts als een afleidingstactiek diende te worden beschouwd.

Maar, wat is er tot op heden gebeurd sedert het besluit van (*Solo*) is geslagen? Uit de door ons ontvangen schriftelijke zowel als mondelinge inlichtingen van enige kameraden, plaatselijke leiders, is gebleken, dat bij de uitvoering der opdrachten op Engeland (*Sumatra*)

1e. is afgeweken van de voorschriften der perniagaän (*vereniging*);

2e. men er niet ernstig naar streefde om het (*communisme*) intensief te propagieren;

3e. geen behoorlijke aandacht werd geschonken aan de inning der contributies;

4e. alle losse kopers (*buitenstaanders, de massa belangstellenden in het algemeen*), van welk slag of soort, op hun verklaring te sympathiseren met Tapioca (*P.K.I.*) en Tobacco (*S.R.*), maar direct werden beschouwd als klanten (*leden*), en genegen om cigar te roken (*de revolutie te steunen*);

5e. men, op elke plaats, waar de cigar (*revolutie*) zou uitbreken, slechts de beschikking had over weinig cane (*geld*), dat later vermeerderd

zou worden met cane (*geld*) uit Dobo (*Moskou*);

6e. (gezegd werd, dat) zodra cane (*geld*) uit Dobo (*Moskou*) zou zijn gekomen, men direct zou overgaan tot een (*algemene revolutie*), welke gepaard zou gaan met een (*algemene werkstaking*) op (*Java*) ...

Bijgevolg is het overduidelijk, dat de (*revolutie*) zou beginnen op (*Sumatra*) met cane (*geldelijke steun*), die nog komen moest; en daarom moet men aannemen, dat wat hier cigars (*revolutie*) wordt genoemd, volgens de leer der heren Platinum (*Marxisten*), Steal (*Leninisten*) en Gold (*Communisten*) niets anders is dan bloot relletjes, en gelet op dit alles, kan de toelichting in punt 1 ... niet juist zijn.

2e. Wanneer de opdrachten door de sub-agents (*ondersecties*) verkeerd worden begrepen, dan rust immers op het Head-Office (*Hoofdbestuur*) de plicht om de betrokkenen op te roepen en hun op hun fouten te wijzen, en zo nodig de schuldigen, die de vergissing hebben begaan, te straffen.

Maar tot op heden hebben wij niet gehoord van een poging tot correctie in verband met die fouten. Bovendien weten wij, dat het Head-office (*Hoofdbestuur*) kort geleden agents (*afgevaardigden*) naar Engeland (*Sumatra*) heeft gezonden, doch aan deze afgevaardigden werd niet opgedragen om de fouten te verbeteren; integendeel, hun werd het bevel meegegeven tot versterking der vroeger gegeven opdrachten, evenwel met deze wijziging, dat de tijd om tot verkoop van cigar (*revolutie*), in werkelijkheid een cigarette (*opstand*) over te gaan, moest worden uitgesteld tot een nader te bepalen dag in het jaar 1926, zodat de plannen nog onrijper moesten worden. Wij weten, dat een fout, gelijk ten deze is begaan, moeilijk te herstellen is. Maar indien het Head-Office (*Hoofdbestuur*) dat inderdaad wenste, waarom was het dan niet genegen in te gaan op ons voorstel om een conferentie te Timor (*Singapore*) te houden ter bespreking van die moeilijke aangelegenheid? Dan hadden wij daar met elkander er over uitvoerig en rijpelijk kunnen beraadslagen.

Van daaruit hadden wij toch niet zo moeilijk opdrachten kunnen geven. Dus, de toelichting in punt 2 is ... ook onjuist.

3e. Wat betreft die mislukte voorbereiding, heeft Hadji Hasan (*Tan Malaka*) dat sinds het bekend worden van het besluit van Bangkok (*Solo*) toch al meermalen gezegd. Maar het Head-Office (*Hoofdbestuur*) heeft hem steeds genegeerd.

Wat zal het Head-Office (*Hoofdbestuur*) nu doen?

Hierover zullen wij nader schrijven.

4e. Wat dit punt aangaat, antwoorden wij onmiddellijk: zeer onjuist. Onzerzijds is een misverstand bij het opvatten van het besluit van Bangkok (*Solo*) uitgesloten.

Waarom durven wij dat te zeggen?

Toe, leest nu eens de onderstaande zin, welke door ons letterlijk is overgenomen uit een schrijven van het Head-Office (*Hoofdbestuur*) zelf, een officieel stuk ondertekend door Liang (*Budisutjitro*), Potato (*Winanta*), en Pen (*Sardjono*), gedagtekend 16 december 1925, aldus luidende:

'Wij hebben een bijeenkomst gehad met de agents (*afgevaardigden of sectieleiders*): 270 (*Liang d.i. Budisutjitro*), 271 (*Arch d.i. Aliarcham*), 272 (*Jaja d.i. Jahja*), 273 (*Jhon d.i. Sardjono*), 280 (*Gono d.i. Sugono*), 283 (*Surad d.i. Erat al Hardjomartojo*), 286 (*Jatim d.i. Jatin of Jatiman*), 290 (*Sukirno d.i. Sukirno*), 292 (*Suarno d.i. Sumarno*), 299 (*Kusnow d.i. Kusno*), 306 (*s.s. Aly d.i. Sutan Said Ali*) te 229 (*Solo*) waarbij besloten werd tot het volgende: 'Thans zullen wij ons voorbereiden met alle kracht en energie om in de maand juli 1926 een banknote (*revolutie*) te verwekken, enz. ...'

Zou men zich bij het lezen van zo'n duidelijke zin kunnen vergissen?

Zegt nu nogmaals, Heren, welke van de twee zijden hierin gelijk heeft! Geeft ons gelegenheid om houvast te krijgen!

5e. Om het besluit van Bangkok (*Solo*) als niet te hebben bestaan te beschouwen, daar bestaat, wat ons persoonlijk betreft, geen bezwaar tegen.

Maar wij verzoeken U dringend, niet uit het oog te verliezen, dat wij niet enkel vanwege het meningsverschil tussen het Head-office (*Hoofdbestuur*) en ons maandenlang polemiseerden. Wij polemiseerden, met de bedoeling om de in het besluit van Bangkok (*Solo*) zittende, grote fout

uit de weg te ruimen; een besluit, hetwelk ons volstrekt niet persoonlijk deert, doch dat een groot gevaar oplevert voor onze perniagaän (*vereniging*) en voor ons geheel (*volk*). Gij moet er zeker van zijn, dat al beschouwen wij het besluit van Bangkok (*Solo*) als niet te hebben bestaan of al zijn wij er niet in deze wereld (al cijferen wij ons zelf geheel weg), zolang het Head-office (*Hoofdbestuur*) bedoelde besluit nog niet heeft vernietigd, het (*volk*) nog steeds door een groot gevaar wordt bedreigd, in de eerste plaats op Engeland (*Sumatra*), waar men steeds wachtende is op het bevel van een headoffice (*Hoofdbestuur*) tot de verkoop van cigar (*het maken van revolutie*) een opdracht, die volgens de eigen mededeling van het headoffice (*Hoofdbestuur*) niet zal worden gegeven in verband met de mislukte voorbereiding.

Tegenover ons gooien de Heren het besluit van Bangkok (*Solo*) in de doofpot. Maar, zullen de heren dat ook doen tegenover alle klanten Tapioca en Tobacco (*leden van de P.K.I. en S.R.*) en het (*volk*)? Wij geloven, dat als de Heren inderdaad met hart en ziel strijden voor onze perniagaän (*vereniging*) en (*het volk*), zij zulk een gevaarlijke dwaalweg niet zullen volgen. Als dit gebeurt, mijne heren, durven wij verzekeren, dat onze perniagaän (*vereniging*) helemaal te gronde zal gaan, het vertrouwen van (*het volk*) zal verdwijnen, en dat er kans bestaat, dat wij ons in geen jaren weer zullen kunnen berniaga (*organiseren*).

Nogmaals kort gezegd, er staat ons geen andere weg meer open dan: het besluit van Bangkok (*Solo*) tegen wil en dank in te trekken.

Hoe dat zal moeten geschieden, daar zullen wij te Timor (*Singapore*) met elkander en met de agenten (*afgevaardigden*) van Germany (*Java*), Engeland (*Sumatra*), enz. over spreken.

Maar, de heren mogen het niet weer verkeerd verstaan, dat een en ander eerst dan zal kunnen geschieden wanneer de heren officieel de fouten van Bangkok (*Solo*) erkennen.

De heren worden verzocht hierop ten spoedigste te antwoorden.

Met beleefde groeten,

(w.g.) Hadji Hasan (*Tan Malaka*)

(w.g.) Muchtar (*Subakat*)⁹⁶

Het is opmerkelijk dat de brief van 13 augustus ondertekend was, niet alleen door Sardjono, maar ook door Suprodjo, Kusno en Budisutjitro, die alle drie voor intrekking van het Prambananbesluit waren. Waarschijnlijk is deze brief het gevolg van een compromis tussen de vier bestuursleden. Dit compromis hield dan in dat men het Prambananbesluit als niet genomen wilde beschouwen, nadat het eerst door zowel afdelingen als Malaka verkeerd begrepen was.

Terwijl het drietal in Bandung zich met deze voorstelling van zaken verenigen kon, konden Malaka en Subakat dit niet. Hoewel dan zo de eenheid in het H.B. gered was, hadden de ontwikkelingen in de P.K.I. na het Prambananbesluit een eigen loop genomen, die met zo'n verklaring van het steeds meer aan gezag inboetende H.B. niet konden worden teruggedraaid of opgehouden. Sardjono besepte dit wellicht en zag er daarom geen bezwaar in de brief te onderschrijven; de opstand, die hij wenste, zou toch komen. Malaka en Subakat besepten het ook en schreven dit overduidelijk in hun brief.

Het afbrokkelende gezag van het H.B. bleek in juli uit eisen van de P.K.I.-afdelingen Tegal en Padang Panjang om op korte termijn tot revolutionaire actie over te gaan. Indien het H.B. niet het initiatief hiertoe zou nemen dan, zo lieten deze afdelingen doorschemeren, zouden ze zelf

de wapens opnemen. Deze twee afdelingen vonden, zoals te verwachten was, steun bij Bantam, Batavia en Zuid-Sumatra. Ze vonden onmiddellijke actie ook nodig omdat gouverneur-generaal Fock, die met strakke hand had geregeerd, vervangen zou worden door De Graeff, die naar verwacht werd een veel gematigder politiek zou voeren en de grondig bedorven verhouding met de nationalistenvouwen zou willen verbeteren. Voordat de anti-Nederlandse gevoelens zouden worden gekalmeerd, moest tot actie worden overgegaan. Het H.B. bleef vasthouden aan zijn standpunt dat het uitbreken van de opstand moest worden uitgesteld.⁹⁷

Naast een brief over de opstandplannen schreven Malaka en Subakat op 17 augustus ook een brief aan Suprodjo en Kusno over de S.R.I., waarover Suprodjo blijkens zijn brief van 1 augustus op diverse plaatsen had gesproken. Blijkens de aanhef van deze brief reageerden Malaka en Subakat op brieven van 11 en 13 augustus. Ze verzochten Suprodjo en Kusno om Budisutjitro en Sardjono te informeren over de inhoud van de brief.

Ze benadrukten dat de S.R.I. niet moest worden opgericht in de plaats van de te ontbinden P.K.I. en S.R. Zolang de regering P.K.I. en S.R. niet had verboden, moesten deze beide worden versterkt en moest de S.R.I. worden gezien als een "Radicale Concentratie" of eenheidsfront. Het was een misvatting van de schrijvers te menen dat de P.K.I./S.R. moest worden omgedoopt tot S.R.I. Pas na een verbod van de P.K.I./S.R. moesten de leden hiervan de linker-vleugel gaan vormen van de S.R.I., die in de leiding geen voorstanders van de opstandplannen mocht tellen.

Voor het verkrijgen van meer aanhang werd het houden van massameetingsaanbevolen. Een aantal hier naar voren te brengen politieke en economische eisen was in overeenstemming met het radicale, niet-communistische program uit "Naar de 'Republiek-Indonesië'" en "Semangat Moeda".

Via deze door alle afdelingen te houden meetings moest worden getoond dat de communisten opkwamen voor de belangen van het volk; de perfide houding van de regering moest duidelijk doordringen tot de bevolking en wellicht een scheiding in de andere politieke partijen tussen voor- en tegenstanders van zo'n massa-actie teweegbrengen. Maar pas na informatie over de P.K.I./S.R.-sterkte en het aantal voorstanders van massa-actie konden Malaka en Subakat tot uitgewerkte voorstellen komen. Zij stelden het H.B. voor aan de afdelingen deze inlichtingen te vragen. Zij merkten op dat de situatie zeer verward was. Sumatra wilde meteen tot opstand overgaan.

"Uitgezonderd het bevel tot de (*opstand*) zal elk bevel van het (H.B.) door (*het volk*) niet kunnen worden begrepen en opgevolgd, zolang het (H.B.) het besluit van (*Solo*) niet intrekt.

Dus, die intrekking is een eerste vereiste, zijnde de sleutel van alle te treffen maatregelen ter bezwering van het gevaar."

Elke andere actie zou leiden tot nog grotere verwarring, zo ook het oprichten van de S.R.I. of het ontbinden van de P.K.I. en S.R.

Het volgende deel van de brief behandelde de contacten van Suprodjo en Kusno met de nationalistes Iskaq en Tjipto Mangunkusumo. Malaka en Subakat waar-schuwden tegen de door hen voorgestane non-coöperatie, die naar hun mening op geen enkele wijze effectief is of kan zijn. Zij gaven mogelijkheden voor een radicale en consequente non-coöperatie aan, die voor mensen als Iskaq en Tjipto wel veel te ver zouden gaan. In dat geval dienden Suprodjo en Kusno in de besprekingen hun instemming te vragen met actie voor het program uit "Naar de 'Republiek-Indonesia'". Dit program zou, mits Suprodjo en Kusno zich handig genoeg opstelden, door beiden worden aanvaard vanwege zijn beperkt karakter, hoewel het in feite de grondslag legde voor de komende revolutie.⁹⁸

Met Iskaq had Subakat al contacten gelegd toen deze op doorreis in Singapore vertoefde; Suprodjo zal zijn adres wel uit Singapore hebben mee-gekregen.

Na zijn besprekingen met Sardjono zou Suprodjo ook Sukarno, de toen al belangrijke nationalistische leider, benaderd hebben. Met het oog op het gevaar dat de P.K.I. bedreigde, stelde hij Sukarno voor te komen tot de oprichting van de "Sarikat Republik Indonesia", een massa-organisatie, waarover Sukarno de leiding zou voeren, terwijl Malaka vanuit het buitenland als gids zou funktioneren.

Sukarno zou Malaka hebben geschreven dat hij, gezien de grote gevaren die de gezamenlijke strijd bedreigden, geheel instemde met de oprichting van de nieuwe organisatie S.R.I. Hij hoopte spoedig nadere aanwijzingen van Malaka te ontvangen.⁹⁹

Als reactie op deze brieven besloot het H.B. op 22 augustus afgezanten te zenden naar alle afdelingen om de algehele situatie te bespreken. Alle afdelingen werden gewaarschuwd niet onafhankelijk tot gewapende actie over te gaan. Tevens werd meegedeeld dat het "federatieve centralisme" weer vervangen werd door het "democratisch centralisme" met zijn strikte toezicht door het H.B.¹⁰⁰

In deze zelfde tijd ontplooiden Malaka en Subakat, met hulp van Agam Putih en Tamin, ook andere activiteiten om hun standpunten ingang te doen vinden. Alle afdelingen kregen een brief waarin ze hun visie uiteenzetten en opriepen tot georganiseerde massa-actie.¹⁰¹ De leiding van de afdeling Batavia, waarin voorstanders van de opstand als Dahlan en Sukrawinata het voor het zeggen hadden, werd opgeroepen snel naar Singapore te komen.

Malaka had het verzoek gekregen om een Indonesische delegatie te sturen naar een onder Kominternauspiciën te houden jeugdconferentie in Sjanghai in september 1926. Subakat nodigde de leider van de P.K.I.-jeugdorganisatie I.P.O. (Internationale Padvindere Organisatie), Mardjono, prominent in de P.K.I.-Semarang, uit als afgevaardigde.¹⁰²

Met Sumatra was het contact vanuit Singapore vanzelfsprekend veel gemak-

kelijker. Hoewel op dit eiland de stemming onder de communisten in het algemeen sterk voor onmiddellijke actie was, had Malaka in zijn campagne door zijn Sumatraanse afkomst een extra overtuigingskracht. Via vele persoonlijke contacten bleven Malaka en Subakat op de hoogte van de gebeurtenissen op Sumatra en konden ze proberen hierop invloed uit te oefenen. Handelaren of zeelieden fungeerden als koerier en communistische leiders konden op korte termijn naar Singapore komen. Gevluchte communisten werden opgevangen. Het was een groot probleem deze veilig onder te brengen en ze tevens niet tot financiële last te doen zijn van de in voortdurende geldnood verkerende Malaka en Subakat. Tegen deze vluchtelingen zei men zo weinig mogelijk over het functioneren van de P.K.I. in Singapore, in verband met het gevaar van verraad. Bij gebleken betrouwbaarheid was vaak plaats voor hen op een kleine rubberplantage te Kota Tinggi, eigendom van Talib, waar Karyo uit Yogya, Arifin uit Padang en Umaidirdjo, alias Mohamad Idris, uit Semarang, allen gevluchte communisten, zich gevestigd hadden. Zij kregen hierbij steun van de Maleier Mohamad Noor.¹⁰³

Naast het onderhouden van al deze contacten en het moeizaam zoeken naar wegen om zijn opvattingen in de versplinterde, verwarde P.K.I. ingang te doen vinden, vond Malaka nog tijd een brochure te schrijven in het Nederlands, die de titel "Massa Actie in Indonesia" kreeg.

Malaka, die 's morgens om vijf uur de dag begon met uitgebreide lichaams-oefeningen, schreef sinds begin juli in de loods in Geylang Serai, gezeten op zijn veldbed en met zijn benen als schrijfsteeun zijn brochure, die Subakat rechtstreeks in het Indonesisch vertaalde.¹⁰⁴

Eind juli vertrok Tamin weer naar Palembang, voorzien van Malaka's brochures. Hij slaagde erin zijn medepropagandist Keadilan en het pas gevormde kader te overtuigen van de noodzaak van uitstel van de revolte, tot alle afdelingen gereed waren deze te ondersteunen. Op twee september keerde Tamin terug naar Singapore, terwijl Sutan Keadilan zijn werkterrein verlegde naar Benkulen. Vanuit Palembang schreef Tamin het H.B. Hij eiste namens de P.K.I.-Zuid-Sumatra dat het Prambananbesluit zou worden ingetrokken en worden vervangen door georganiseerde massa-actie. Tamin zou op korte termijn naar Jambi gaan. Als belangrijke aanhangers had Tamin Maswan Madjid en Achmad Chatib gewonnen. Maswan Madjid reisde met hem mee naar Singapore.¹⁰⁵ Tamin bracht ook driehonderd gulden mee als bijdrage in de drukkosten van "Massa-Actie".¹⁰⁶

In juli werden ook enkele West-Sumatraanse P.K.I.-leiders opgeroepen naar Singapore te komen, samen met enkele jeugdige leden die naar het congres te Sjanghai zouden worden gezonden.¹⁰⁷

In Singapore zag Tamin diverse telegrammen uit Sjanghai, die aandrongen op het zenden van een delegatie. Uit West-Sumatra was nog steeds niemand gekomen. Maswan Madjid werd naar Bukittinggi gestuurd om Magas Madjid of

Chalik Salim, broer van H. Agus Salim, op te zoeken en naar Singapore te sturen. Maar kort na zijn vertrek verscheen plotseling Tadjudin M.S. te Singapore. Na enkele gesprekken met Malaka en Subakat werd hem de eer waardig gekeurd de P.K.I. in Sjanghai te vertegenwoordigen.

Chalik Salim woonde te Kotagadang in de Padangse Bovenlanden, en moest zich daar elke dag melden bij de politie.

"Op een goede avond kreeg ik er bezoek van mijn neef Maswar (Maswan Madjid) ... Hij kwam mij namens Tan Malaka dringend verzoeken naar Singapore te komen om er verder instructies te ontvangen. Ik begreep heel goed, dat dit een enorm risico voor mij inhield. Desondanks vluchtte ik dwars door Jambi naar de haven Bagan Si Api-Api en nam daar - met een vals paspoort - de boot naar Singapore."¹⁰⁸

Tadjudin was al enkele dagen vertrokken en geldgebrek verhinderde het afvaardigen van Salim. Na enkele gesprekken met Malaka en Subakat kreeg Salim de taak Malaka's opvattingen uit te dragen in Medan. Hier hield Salim zich zeer op de achtergrond.¹⁰⁹

Op Java poogde het H.B. inmiddels vergeefs zijn gezag over de afdelingen te herstellen. De P.K.I.-Tegal wenste tot actie over te gaan en vroeg hier-toe hulp aan de aangrenzende afdelingen Pekalongan en Cirebon en aan het H.B. Een geheime bijeenkomst hiervoor op 22 augustus leidde niet tot een akkoord. Budisutjitro drong aan op werken voor het versterken van de organisatie en het vergroten van de steun van het volk. Een opstand was gelijk aan zelfmoord. Ook een afvaardiging van Tegal naar het H.B. te Bandung kreeg geen ander antwoord: de opstand kon pas beginnen na herstel van de partij-discipline. Tegal gaf zijn plannen nog niet op. Pekalongan en Cirebon stuurden daarop een gezant langs alle Javaanse afdelingen om de mening te peilen over een onmiddellijke opstand. Slechts één afdeling steunde Tegals opvatting. Op 18 september werd de situatie nogmaals besproken tussen Tegal, Pekalongan, Cirebon en de Bataviase P.K.I.-leider Herojuwono. Tegal verkreeg hier in zoverre instemming met zijn plannen, dat Pekalongan en Cirebon beloofden een gewapende actie van Tegal te ondersteunen. Tegal aarzelde niet en stelde de datum vast op 28 september. Door een fout in de organisatie ging het plan niet door.¹¹⁰

Ook in Batavia was de druk om in opstand te komen zeer groot. De communistische aanhang zou zich massaal tegen de P.K.I. keren als de partij niet aan zijn overspannen verwachtingen voldeed. Een serie bomaanslagen in augustus en september kon deze druk niet verminderen. Eind augustus stelde de P.K.I.-vice-voorzitter in Batavia, Sukrawinata, een plan op, gebaseerd op de verwachting dat een gewapende actie in Batavia de opstand in het hele land aan de gang zou brengen. Hij vormde een "Comité van de Revolutie", dat, buiten het verdeelde en aarzelende H.B. om, de revolutionaire krachten moest verenigen. Op 13 september vormde hij met een aantal medestanders het "Komite Penggalang Republik Indonesia" (K.P.R.I. - Comité van verdedigers van de

Republiek Indonesia). Deze groep, los van het H.B., besloot afgevaardigden naar alle afdelingen te zenden om hun erkenning van de K.P.R.I. als organisator van de opstand te verkrijgen.¹¹¹

Ook de Sumatraanse communisten bleken het gezag van het H.B. of Tan Malaka naast zich te willen neerleggen. Op 29 augustus kwamen dertien communisten uit West-Sumatra in Singapore bijeen. Tan Malaka vertoefde toen in Batu Pahat. De dertien richtten de "Sarikat Dagang Indonesia" (S.D.I. - Indonesische Handelsvereniging) op. De S.D.I. moest uitgroeien tot een organisatie, die Alimin en Muso na hun terugkeer zouden kunnen gaan leiden. Van Alimin en Muso had niemand sinds hun vertrek ook maar iets gehoord. Dit alles ging buiten Malaka om.¹¹²

De brief van het H.B. van 22 augustus aan alle afdelingen met de oproep tot hernieuwde overweging van de opstandplannen, viel bij de revolutionairen in Padang Panjang in zeer slechte aarde. Vijf afgevaardigden trokken naar Singapore om er bij Tan Malaka op aan te dringen zonder verder uitstel het sein voor revolutie te geven. Indien dit niet gebeurde zou de afdeling tot sabotage en moordaanslagen overgaan. Hierdoor zouden dan de andere afdelingen bij de opstand betrokken worden. Op 10 september arriveerde de delegatie in Singapore.¹¹³

Op 12 september hadden de uit Batu Pahat teruggekeerde Malaka, Subakat en Tamin gelegenheid deze nieuwe problemen te bespreken. Zij benadrukten nogmaals hun oppositie tegen de opstandplannen, eisten intrekking van het Prambananbesluit en distantieerden zich van de reis van Alimin en Muso. Vanzelfsprekend moest het drietal weinig hebben van de S.D.I. Deze werd ontbonden en een aantal initiatiefnemers werd als afgezant ingeschakeld in Malaka's informatie-offensief tegen de opstandplannen. Plannen om het oude H.B. te ontbinden en een nieuw H.B. onder leiding van Malaka in Penang te vestigen zouden verder worden uitgewerkt.¹¹⁴

Een stap hiertoe zou wellicht een grote conferentie van P.K.I.-leiders zijn, die op korte termijn zou worden gehouden. Voor deze conferentie werden volgens rechercheberichten Suprodjo uit Bandung, Ongko D uit Surabaya, Chalik Salim en Abdul Xarim verwacht. Ook Alimin en Muso konden elk ogenblik terugkeren. Malaka had, toen hij naar Batu Pahat vertrok, instructies achtergelaten, hem meteen in te lichten als beiden terugkeerden. In Singapore zou dan, met hen erbij, de grote conferentie plaatsvinden.¹¹⁵

Het drietal Malaka, Subakat en Tamin besloot ook de wapens, die al geruime tijd in Malaka waren opgeslagen, niet door te sturen naar Indonesië. Deze lagen opgeslagen in een opslagplaats in Tanjong Pagar. Malaka betaalde ze niet, waarop de Chinese bewaarder de wapens begon te verkopen. Volgens Malaka had men geen ingevoerde wapens nodig; de aanwezige wapens van leger en politie waren voldoende voor het verwekken van de opstand.

De teruggestuurde Sumatraanse afgevaardigden moesten kennis geven van

de verhuizing van het H.B. naar Penang. Twee naar Padang Panjang teruggestuurde afgezanten kregen een brief mee, waarin Malaka de plaatselijke P.K.I.-leiding zijn opvatting uiteenzette.

Tamin was van plan geweest terug te keren naar Zuid-Sumatra, maar Malaka en Subakat dachten dat hij nuttiger werk zou kunnen doen in Semarang of Surabaya.¹¹⁶ Veel zicht op de ontwikkelingen op Java hadden Malaka en Subakat toendertijd niet, hetgeen ook blijkt uit een brief die ze op 21 september aan Suprodjo schrijven:

"Timur (*Singapore*), 21 september 1926.

Mijnheer,

Gisteren ontmoetten wij een van Uw woonplaats gekomen persoon, die een foto van Oil (*Tan Malaka*), Odol (*Alimin*) en nog een ander persoon uit Amerika (*de Philippijnen*) bij zich had. Natuurlijk schrokken wij bij het zien van die foto, naar aanleiding waarvan wij U een telegram hebben gezonden, op welk telegram wij dit schrijven lieten volgen.

Wij menen, dat die djualan (*handeling*) zal kunnen leiden tot een algehele vernietiging van die man uit Amerika (*de Philippijnen*) en onze relatie met hem en ten slotte ook het Soerat besar (*hoogstwaarschijnlijk: mandaat*), dat wij in bezit hebben. Natuurlijk zal de concurrent (*tegenpartij*) daar onmiddellijk een onderzoek naar instellen en er per sé achter komen. Kortom, die pendjualan (*vermoedelijk: handeling*) zal kunnen leiden tot een algehele vernietiging van onze perniagaan (*relatie*) met Amerika (*de Philippijnen*).

Behalve dat, weet U hoe onze houding is tegenover Odol (*Alimin*). Zolang men die dubbelzinnige houding nog niet heeft laten varen, zullen de langganan (*leden*) in de toekomst steeds in twijfel verkeren welke feitelijk goed en welke niet goed is. Wij moeten toch weten, wie en wiens politiek wij moeten aanbevelen bij de langganan (*leden*), die in de tegenwoordige tijd behoefte hebben aan een klare leiding. Begrijp dat, mijnheer!

Sinds lang wachten wij op enig bericht van U betreffende de door U gevoerde bespreking met Binocle (*Dr. Tjipto Mangunkusumo*), Formaline (*Mr. Iskaq*), enz. Wij moeten het noodzakelijk hebben en verzoeken U dringend om ons ten spoedigste het rapport toe te zenden.

Tot slot: Wij hebben gehoord, dat er 5 bestemd zijn om bought (*geïnterneerd*) te worden. Hoe heten ze en waar worden ze dibought (*geïnterneerd*)? Is het waar, dat Timber (*Budisutjitro*) ook daaronder behoort? Wij zouden gaarne bericht daaromtrent ontvangen; zendt ons dit spoedig! Maar sedert ongeveer een maand hebben wij generlei bericht van U ontvangen. Natuurlijk zijn wij daar hogelijk ongerust over en verkeren wij hogelijk in twijfel. Wij verzoeken U de relatie ten spoedigste te willen herstellen zoals voorheen.

Zij, die vurig hopen op een spoedig antwoord,

(w.g.) Oil (*Tan Malaka*)

(w.g.) Pepper (*Subakat*)"¹¹⁷

Uit deze brief blijkt dat beiden over geen enkele informatiebron beschikten die hen op de hoogte hield van de P.K.I.-wederwaardigheden op Java. Deze zouden het drietal wel reden tot diepe zorg gegeven hebben. Leden van het K.P.R.I. bezochten diverse afdelingen op Sumatra en Java en vroegen hen om steun voor een opstand buiten het H.B.-Bandung om. Slechts Padang, Tegal, Bantam en Priangan spraken hun instemming uit. Niettemin kwam het K.P.R.I. eind oktober tot het besluit op 12 november in opstand te komen. Ongko D, leider van de P.K.I.-Surabaya, die bezoek kreeg van Herojuwono, weigerde zijn steun en lichtte meteen Malaka in.¹¹⁸ De plannen om Tamin naar Java te

zenden werden toen afgelast. Meteen werd de nieuwe leider van het K.P.R.I., Dahlan, per telegram en brief gevraagd naar Singapore te komen. Een antwoord hierop kreeg Tan Malaka nooit. Dit kan het gevolg zijn van een falen in de steeds moeilijker verlopende communicatie of van opzettelijke negering door het K.P.R.I.¹¹⁹

Op 20 september¹²⁰ verscheen in Singapore de leider van de P.K.I.-West-Sumatra, Arif Fadillah, na eerdere verzoeken hiertoe van Malaka en Tamin.¹²¹ Na een week lang besprekingen werd hij voldoende betrouwbaar geacht om in Geylang Serai te verblijven. Hij kreeg een stapel brochures van Tan Malaka mee en een document van zestien volgetikte foliovenen getiteld "Lokal dan Nasional Aksi di Indonesia", een verhandeling van Tan Malaka, gedateerd Pulau Punjung 20 september 1926.¹²² Met Arif werd ook gesproken over het benodigde bedrag (geraamd op 1500 dollar) voor het drukken van "Massa Actie". Arif zou dit zo spoedig mogelijk zenden; het bedrag was geen probleem; hij had al 1200 gulden in West-Sumatra tot zijn beschikking, oorspronkelijk bestemd voor wapenaankopen. Bij zijn vertrek meende het drietal een belangrijke aanhanger gewonnen en een groot financieel probleem opgelost te hebben. Er werd snel een drukker gevonden die het karwei voor 1250 dollar op zich nam.

Maar Arif Fadillah liet niets meer van zich horen en bracht zo zijn partijgenoten in Singapore in onrust en gevaar.¹²³ Niettemin had Malaka's overredingskracht wel zijn werk gedaan, want Fadillah weigerde mee te doen met de Bataviase opstandplannen, toen een gezant uit die plaats hem dat vroeg.¹²⁴

De onrustbarende berichten uit Java en Sumatra, waaruit bleek dat de kans op een spoedig uitbreken van de opstand steeds groter werd, en het toenemende politietoezicht op Singapore¹²⁵ leidden tot het besluit Singapore tijdelijk te verlaten. Malaka vertrok naar Tanjong Katung, Subakat naar Kota Tinggi - Johor Lama en Tamin trok in bij Pak Sa'id, een gepensioneerde ambtenaar van de Intelligence, die hem nuttige informatie over die dienst verschaftte. Alleen Agam Putih bleef in Geylang Serai.¹²⁶

Malaka moest langzamerhand wel tot de conclusie komen dat hij vergeefs had geprobeerd greep op de gebeurtenissen te krijgen. Hij kwam te laat in Singapore om de P.K.I. nog weer op het goede spoor te kunnen terugbrengen. Zijn matigende invloed op het H.B.-Bandung leidde er alleen maar toe dat felle voorstanders van actie het H.B. opzijschoven en zelf tot actie overgingen. Het gezag van een verre leider of partijdiscipline telde voor hen niet.¹²⁷

De Bataviase samenzwervers troffen de laatste voorbereidingen. Op 6 november werden in Cirebon de taken verdeeld; hier vandaan reisden de coördinatoren van de verschillende gebieden naar hun werkterrein.¹²⁸

Nog op 9 november schreef Tamin uit Singapore aan Dahlan dat de nu gekozen koers de P.K.I. tot algehele vernietiging zou brengen. De beslissing in

opstand te komen moest worden ingetrokken en de P.K.I. moest zich concentreren op het versterken van zijn zwakke punten. Hij herhaalde het verzoek aan Baharuddin Saleh zo spoedig mogelijk naar Singapore te komen.¹²⁹

Het buitenspel gezette H.B. in Bandung deed nog een laatste poging zijn gezag te herstellen. In een rondschrijven aan de afdelingen eiste het in november een zuivering van de partij en een terugkeer naar de centrale leiding van het H.B. Op 10 november nam de P.K.I.-Priangan het initiatief voor de keuze van een nieuw H.B. Suprodjo zou de nieuwe P.K.I.-voorzitter moeten worden. Maar het was allemaal te laat.¹³⁰

De politie zat ook niet stil en trad preventief op zodat het in Midden-Java niet tot gewelddaden kwam. In Oost-Java kwam de P.K.I. nauwelijks in beweging, maar in Batavia kwam het inderdaad 's avonds 12 november tot ongeregeligheden. De slecht georganiseerde actie werd snel onderdrukt en de volgende morgen was de orde en rust hersteld. Bantam was de streek waar nog de grootste revolutionaire activiteit werd ontplooid. Zonder veel moeite was hier ook na enkele weken de rust hersteld. Er volgden nu massale arrestaties van communisten. Dit betekende het einde van de P.K.I. op Java.

Op Sumatra konden de P.K.I.-afdelingen maar niet tot een besluit komen over een datum voor de opstand. Dit duurde een aantal weken en toen de P.K.I. steeds meer verzwakte door de arrestatie van zijn leiders kwamen P.K.I.-leden uit Silungkang zelfstandig in actie. De opstand breidde zich snel uit, de beter gewapende rebellen verzetten zich heftig, maar binnen twee weken was de rebellie gebroken.¹³¹

In Singapore moesten Malaka en zijn vrienden dit alles werkeloos en machteloos aanzien. Hun grote probleem was nu het geld. Ze hadden geen geld om de drukker te betalen, nu Arif Fadillah niets van zich liet horen. Tamin had door het scherpe politietoezicht geen gelegenheid veel contact te zoeken met potentiële geldverschaffers: handelaren uit West-Sumatra, die hij meestal ontmoette in het restaurant van Sutan Kajo, Arab St. 131. Malaka moest zich, als hij in Singapore was, uiterst voorzichtig bewegen; daardoor kon hij niet de drukproeven nakijken, omdat de drukkerij scherp in het oog gehouden werd. Door het gebrek aan geld moest Malaka per 1 december een baan aanvaarden bij het Duitse bedrijf Barmer Export, tegen een loon van 90 dollar per maand.¹³² Toen ontbrak nog 300 dollar voor de drukkosten. Dit bedrag leende Malaka van een rijke Philippijnse vriend.¹³³

Met dit geld werd de drukkerij betaald. Op 10 december haalde Tamin vijfhonderd exemplaren op en bracht ze naar het huis van zijn vriend Pak Sa'id. De andere vijfhonderd bracht hij onder in het huis van Ki Fallulah Suhaimy, waar ze op 18 december door de politie in beslag werden genomen.¹³⁴

Malaka's illegale verblijf in Singapore, Penang of Thailand en de perioden dat vrijwel iedereen zijn spoor bijster was, leidden er natuurlijk toe dat er allerlei geruchten de ronde deden dat hij in Indië was of was geweest.

December 1925 werd hij in Sigli op Sumatra gesignaleerd.¹³⁵

Andere berichten, die na de opstand in vele kranten verschenen, wilden dat Malaka eind 1925 de plannen voor de opstand in Batavia met de P.K.I.-leiders besprak. Hij kwam en vertrok als kolentremmer op een boot van de "Nederland"¹³⁶. Andere geruchten betroffen een bezoek aan Batavia in februari 1926¹³⁷ en aan Bengkalis in juni of juli 1926.¹³⁸

De nerveuze sfeer na het uitbreken van de opstand op Java, met een dreigende herhaling op Sumatra, was een vruchtbare voedingsbodem voor het gerucht dat Malaka ter Oostkust vertoefde. De "Sumatra-Post" kon deze berichten nog relativeren.

"Thans kan met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid worden aangenomen, dat hij een reisje door Langsa en de Oostkust onderneemt of reeds weer heeft ondernomen, maar het schijnt ook thans buitengewoon moeilijk hem op de hielen te volgen. Het zijn slechts verlaten kampvuren, die hij achterlaat en zijn mocassinsporen zijn niet van die der anderen te onderscheiden. Zijn de berichten juist, dan is hij gezien in Tamiang, in de Atjehtram, terwijl hij in Brandan en Pangkalan Susu zelfs besprekingen moet hebben gevoerd. Het behoeft geen verbazing te wekken, dat alle sheriffs van de Wild East met hun colts en hun speurzin erop uitgetogen zijn. De wegen worden scherp bewaakt, auto's worden aangehouden en zelfs vele planters, die van zins zijn zich naar deze wereldstad te begeven, worden onderzocht op 'Malaka'! We kregen al verhalen over een donkere man met een lange zwarte baard en een gouden bril, die in razende vaart over de wegen stooft, maar als ... Europeaan overal door kwam"¹³⁹

Zulke geruchten pasten geheel in de sfeer die langzamerhand rond Malaka ontstond. Een geheimzinnige, ongrijpbare leider die de machtige politie-apparaten van de koloniale machthebbers telkens te snel af was. Dit sprak vanzelfsprekend zeer tot de verbeelding van vele van Malaka's landgenoten, die hem dan ook in overeenstemming met hun traditionele wereldbeeld, bovennatuurlijke krachten toekenden.

Al deze tijd lieten Alimin en Muso niets van zich horen. Reeds voor hun komst in Moskou maakte de Komintern zich ernstig zorgen over de P.K.I. Roy, belast met de koloniale zaken in het E.K.K.I., liet in een brief van 12 juni 1926 aan Sneevliet, toen voorzitter van de C.P.H., duidelijk zijn bezorgdheid blijken. Het leek erop, schreef hij, dat de P.K.I. onder een ultralinks leiderschap rechtstreeks koerste naar een putsch. Brieven van Tan Malaka en inlichtingen van Bergsma bevestigden dit. Darsono en Semaun, die in Moskou verbleven, waren niet in staat te helpen. Roy wilde een Kominternagent zenden om informatie te verzamelen en de P.K.I. een door de Komintern opgesteld program voor te leggen. Roy vroeg Sneevliet de reis en de contacten van de agent te verzorgen.¹⁴⁰

Sneevliet antwoordde in juli dat een agent de complexe situatie nooit zo spoedig zou kunnen doorgronden. Het beste zou zijn Malaka het risico te laten nemen van een verblijf van enkele weken op Java en hem de zaak te laten oplossen.¹⁴¹

Maar toen verschenen Alimin en Muso. Zij kwamen midden in de strijd

tussen Stalin en Trotzki terecht. Voor hun opstandplannen vonden ze bij Trotzki-aanhangers steun. Toen ze wat meer inzicht kregen in de Russische partijverhoudingen vonden ze het verstandiger deze steun niet te beantwoorden. Met Darsono en Semaun verschenen ze al spoedig voor het E.K.K.I., dat hun plannen ondubbelzinnig afwees.

De Komintern stelde vervolgens een program voor de P.K.I. op en Semaun schreef een brief met kritiek op de P.K.I. Deze kritiek volgde grotendeels die van Tan Malaka. Twee artikelen in de Kominternpers over Indonesië ademen dezelfde tendens. Darsono benadrukte in één ervan de noodzaak van de opbouw van een massa-aanhang via een "bloc-within"-politiek.

Na een drietal maanden, waarin Alimin en Muso anti-Trotskyistische scholing ontvingen, verschenen ze weer voor het E.K.K.I. onder leiding van Stalin. Hoewel in Kominternkringen, in verband met China, steeds meer werd gesproken van een revolutionaire opleving in het oosten, en revolutie niet op voorhand veroordeeld werd, was er geen sprake van goedkeuring en steun voor een zo slecht georganiseerde en op voorhand tot mislukken gedoemde opstand. Alimin en Muso vertrokken begin oktober uit Moskou met een veroordeling van hun plannen en met instructies radicale nationalistische propaganda te gaan voeren.¹⁴²

Voor hun vertrek uit Singapore hadden de P.K.I.-leiders afgesproken dat, in het geval Moskou hun plannen zou afwijzen, ze zelfstandig tot guerilla-activiteit zouden overgaan. Het sein hiertoe zou een telegram zijn met een afgesproken inhoud. Muso, die in Moskou zeer ontevreden was over het onthaal van zijn plannen, slaagde erin het telegram te versturen. Toen dat eenmaal was gebeurd, konden alle lessen en vermaningen van het E.K.K.I. niets meer aan de toestand veranderen. Het telegram bereikte waarschijnlijk nooit zijn doel. En als dat wel het geval was geweest had het waarschijnlijk op de gang van zaken geen invloed meer gehad; de verhoudingen in de P.K.I. tussen Tan Malaka's groep in Singapore, het H.B. te Bandung en de P.K.I.-Batavia waren duidelijk.¹⁴³

Zonder veel haast reisden Alimin en Muso terug. In Sjanghai hoorden ze het nieuws van de revolutie. Op aandrang van hun gastheer, de Russische consul-generaal, reisden ze verder.¹⁴⁴ Hun komst kondigden ze aan in telegrammen, die terecht kwamen bij de in de P.K.I. ingedrongen politpiespion. Op 15 december kwamen ze in Singapore aan.¹⁴⁵ Ze gingen meteen naar Geylang Serai, waar ze Agam Putih vonden. Agam Putih verraadde hun komst vrijwillig aan de in Singapore gedetacheerde Nederlands-Indische politiemans Visbeen en speelde Visbeen hun paspoorten in handen. Hij stuurde het tweetal zo snel mogelijk door naar Kota Tinggi, waar Subakat in betrekkelijke veiligheid vertoefde bij Umdirdjo. Op vragen naar de verblijfplaats van Tan Malaka hield Agam Putih zich van de domme. Hij zei dat deze niet meer in Singapore was. De motieven van Agam Putih voor het verraden van Alimin en Muso zijn

onduidelijk. Was het geld dat hem hiertoe bracht, zoals Alimin later beschuldigde, of was het zijn afkeer van het optreden van beiden, dat deels verantwoordelijk was voor het catastrofale verloop van zaken in Indonesië? Voor dit laatste pleit dat hij aan Visbeen slechts inlichtingen verschafte over Alimin en Muso en de andere waardevolle informatie, die hij de politie zou hebben kunnen verschaffen, voor zich hield. Niettemin bracht zijn optreden ook Subakat en diens kameraden in Kota Tinggi in groot gevaar.

Op 18 december meldden Alimin en Muso zich bij Subakat. Deze merkte al snel in de omgeving van zijn rustige verblijfplaats een ongewoon groot aantal mensen op. Hij besloot te vluchten en drong er bij Alimin en Muso op aan hetzelfde te doen. Dezen zagen hiervan de noodzaak niet in. Subakat en Umardirdjo vluchtten met driehonderd van Alimin gekregen dollars. Korte tijd later werden Alimin en Muso gearresteerd en enkele dagen later overgebracht naar Singapore. Zij hadden bij hun arrestatie 2510 US-dollars in hun bezit; volgens hun zeggen bijdragen van Philippijnse sympathisanten. Dit was dan klaarblijkelijk alle hulp van de Sovjet-Unie aan de P.K.I. Bij hun aanhouding en verhoor verleende de Nederlandse rechercheur Visbeen nuttige hulp aan zijn Britse collega's. Alles bij elkaar was het een roemloos einde van een mislukte expeditie.¹⁴⁶

Hun arrestatie betekende het einde van Geylang Serai en Kota Tinggi als uitwijkplaats. De loods in Geylang Serai werd al sinds enkele maanden niet meer als veilig beschouwd. Agam Putih en Tamin zorgden ervoor dat vóór de verwachte huiszoeking alle documenten naar een veiliger plaats werden overgebracht.¹⁴⁷ In het huis van Agam Putih, het correspondentie-adres van Subakat, Clyde Street 46, vond de politie een 500 exemplaren van de tweede druk van "Naar de 'Republiek-Indonesië'", die moest worden voorzien van een los titelblad, waarop stond "Ter herinnering van wijlen mijn vriend Sugono, wiens gewelddadige dood nog steeds mysterieus blijft".

Agam Putih wist van niets, alleen dat de brochures in Tokio (in feite Manila) gedrukt waren. Volgens een bewoner zouden de boeken naar Deli worden gestuurd.¹⁴⁸

Tot slot is er dan nog Malaka's brochure, die te laat van de pers kwam om nog enige invloed in Indonesië uit te oefenen. Deze brochure sluit aan bij "Naar de 'Republiek-Indonesië'" en "Semangat Moeda" en wil net als deze twee een handleiding zijn voor de communistische actie. De inhoud verschilt ook niet zo veel van de twee bovengenoemde boekjes, wel legt Malaka natuurlijk een aantal accenten anders en behandelt hij enkele nieuwe onderwerpen.

In zijn voorwoord vat hij de kern van het boekje al samen: Indonesië vormt in de keten van Aziatische kolonies de zwakste schakel. Het ontbreken van een inheemse middenklasse maakt het voor Nederland steeds moeilijker zich te handhaven. Hierdoor is ook een weg naar onafhankelijkheid via

parlementaire actie onmogelijk. Deze vrijheid kan alleen worden bereikt door de revolutionaire krachten, door massa-actie van en voor de massa. In aanleg is er ook genoeg intellect in Indonesië aanwezig om het land zelf te besturen. Maar op het ogenblik wortelen zij grotendeels nog niet in de massa. Zij moeten uit hun studeerkamer komen om aan het volk met daden hun revolutionaire bewustzijn te tonen.

"Een onophoudelijke golf van stakingen, boycotts en demonstraties, die zich steeds uitbreidt zal via nationale eenheid leiden tot de 'Federatie Republiek Indonesia'. Dit is hun weg, geen andere."¹⁴⁹

Revolutie, leraart Malaka zijn lezers, is geen hersenspinsel of een op bevel op te roepen verschijnsel, maar komt voort uit een maatschappijstructuur met een steeds scherper wordende klassentegenstelling. Daarom volgde de kapitalistische de feodale maatschappij op en werd deze in Rusland in 1917 weer vervangen. Het motto van Mephistopheles waar Malaka zijn boek mee opent, is hier van toepassing: "Alles was besteht ist wert, dass es zu Gründe geht". De revolutie die deze verandering teweegbrengt, veroorzaakt de vooruitgang. In de revolutie wordt een maximum aan morele kracht bereikt, dat het mogelijk maakt een nieuwe maatschappij te vestigen. Een volk dat of een klasse die niet in staat is om via een revolutie verouderde regeringsvormen of slavernij van zich af te werpen, zal ten ondergaan of altijd slaaf blijven.¹⁵⁰

Malaka onderscheidt verschillende vormen van imperialisme. Deze verschillen zijn het gevolg van de ontwikkelingsfase van het kapitalisme in het koloniale moederland, het tijdstip van vestiging in de kolonie en de wijze van aanwending van het kapitaal daar. In Brits-Indië hadden de Britten de hulp nodig van de inheemse bevolking om tot een systeem te komen, waarbij Engeland grondstoffen im- en industrieproducten exporteerde uit en naar Indië. Daardoor ontstond een sterke, goed geschoolde inheemse middenklasse. Uit deze bourgeoisie kwamen ook de leiders voort die politieke actie tegen Engeland voerden. Vanuit de sterke economische positie konden politieke rechten worden afgedwongen. In vele opzichten was hier ook een vruchtbare samenwerking mogelijk tussen de koloniale heerser en de Indische bourgeoisie. Hier is nu sprake van een imperialisme, gebaseerd op een half-monopolie.¹⁵¹

In de Filipijnen is het imperialisme gebaseerd op vrije concurrentie. De nog jonge kolonisatie van de Verenigde Staten heeft veel hervormingen en vooruitgang gebracht. De volksinvloed strekt zeer ver; alleen het vetorecht van de G.-G. en de Amerikaanse militaire aanwezigheid beperken dit. Niettemin wenst het volk zo spoedig mogelijk de belofte algehele onafhankelijkheid.¹⁵²

Spanje en Portugal voerden bij de vestiging van hun koloniale bezit een imperialistische politiek, louter gebaseerd op plundering. De Nederlandse politiek, gebaseerd op monopolievorming, had in de praktijk hetzelfde gevolg. Nederland was en is een land van landbouw en handel. Dit leidde er toe dat

Indonesië werd leeggehaald ten behoeve van Nederland. Als in Nederland moderne industrie zou zijn gevestigd, zou ook een liberale koloniale politiek worden gevoerd. Nu verhief alleen het bezit van Indonesië Nederland boven de status van kleine en onbelangrijke mogendheid.¹⁵³

Het nog jonge Indonesische kapitalisme vertoont een aantal bijzondere kenmerken. De steden zijn hier geen centra van techniek en industrie maar doorvoerhavens voor de cultuurprodukten uit het binnenland en de afgewerkte produkten uit het buitenland. De eenzijdige nadruk op produktie voor het buitenland veroorzaakt voedseltekorten, die worden aangevuld uit het buitenland. Nederland heeft steeds de ontwikkeling van een inheemse industrie belemmerd. Het Nederlandse tekort aan kapitaal en industriële ontwikkeling leidde tot grote Engelse investeringen in Indonesië, de laatste tijd aangevuld met Amerikaanse investeringen. Hierdoor hoopt Nederland ook op steun van deze landen voor de voortzetting van zijn koloniaal bewind.¹⁵⁴

Voor de bevolking van Indonesië heeft het koloniale bestuur geleid tot algehele verarming, kleine boeren raken hun grond kwijt en moeten werken voor hongerlonen, miljoenen zijn werkeloos, tallozen dakloos en ziek. Van de lage lonen moet nog een exorbitant bedrag aan belasting worden betaald. De regering weigert op voldoende schaal onderwijs te geven. Zij weigert hiervoor geld beschikbaar te stellen, uit angst voor de geschoolde Indonesiër. Een universiteit is nog nooit gesticht. Scholenplannen van de P.K.I. werden geblokkeerd. De regeringspolitiek is samen te vatten als: "Het Indonesische volk moet dom blijven, opdat overal rust en orde heersen". Het volk is rechteloos; de regering beschikt naar willekeur. Politieke actie is vrijwel onmogelijk gemaakt. Tienduizenden contractkoelies op Sumatra leiden een slavenbestaan, waaruit nauwelijks een uitweg mogelijk is.¹⁵⁵

Zo ontstond een uiterst scherpe sociale tegenstelling tussen Nederlanders en Indonesiërs. Deze tegenstelling wordt nog versterkt door de ermee samen vallende raciale, religieuze, sociale en taalverschillen. In Indonesië is geen modern, inheems kapitalisme dat de tegenstelling kan overbruggen en verzachten. De tegenstelling wordt nog steeds groter doordat de macht zich concentreert bij een steeds kleiner aantal trusts en syndicaten, terwijl het leger der machtelozen groeit. De winsten vloeien naar Nederland en Indonesië verarmt. Een economische en politieke ontwikkeling als op de Philippijnen zou deze ontwikkeling kunnen stoppen en ombuigen. Maar een inheems bourgeoisie, die deze politiek zou moeten steunen, ontbreekt. Het Hollandse imperialisme, een kruidenierspolitiek, is niet in staat tot het teweegbrengen van veranderingen. Bovendien ontbreekt hiervoor het benodigde kapitaal. En Amerikaans kapitaal zou tegen de Nederlandse "eer" en belangen ingaan.¹⁵⁶

Het Indonesische volk heeft geen politieke stem, de Volksraad is een produkt van een verrotte bureaucratie. Nederland zal een echte volksvertegenwoordiging nooit toestaan. Deze zal alleen ontstaan door druk van onderaf

uit een revolutionaire arbeiderspartij.¹⁵⁷

De geconcentreerde rijkdom en macht van een kleine groep kapitalisten, de steeds ellendiger wordende situatie van het Indonesische volk, de steeds scherper wordende klassen- en rassentegenstelling, het reactionaire koloniale bestuur en het stijgende revolutionaire bewustzijn van het volk brengen de revolutie zeer nabij. De vele gewelddadige uitbarstingen in de laatste jaren bewijzen de scherpste van de tegenstelling. Maar een moderne revolutie is nog niet uitgebroken. Voor de revolutie zijn een programma, organisatie en tactiek nodig. Deze drie dienen aangepast en in overeenstemming te zijn met de specifieke situatie in Indonesië. Met Marx en Lenin als gids kunnen de grote lijnen voor de revolutie worden aangegeven. De industrie- en landbouwarbeiders, die zeker steun zullen krijgen van de kleine bourgeoisie, vormen de kern van de revolutie.¹⁵⁸

De economische veranderingen, waarbij het moderne kapitalisme de inheemse nijverheid verdrong, brachten de slachtoffers vaak tot onjuiste en anarchistische denkbeelden. In zo'n situatie is het moeilijk om de juiste Marxistische actie te voeren; dan is uitglijden naar eigen belang, anarchisme of bijgeloof gemakkelijk. Nog geen enkele partij heeft het volk op de juiste weg naar het doel kunnen leiden. De parlementaire weg kan alleen succes hebben als er een sterke middenklasse bestaat. Nu meedoen in de Volksraad is volksverraad. Bij algemeen kiesrecht kan men de Volksraad gebruiken als forum en oppositiemiddel.

Een tegengestelde, maar ook schadelijke wijze om de onafhankelijkheid te bereiken is de weg van de putsch of het anarchisme. Geloof hierin is een koortsdroom.

"Putsch is een actie van een kleine groep, die in het geheim werkt en geen band heeft met de massa. Zo'n groep maakt gewoonlijk plannen in overeenstemming met de eigen wensen en kunde, zonder de gevoelens en de behoeften van de massa erbij te betrekken. Zij komen plotseling uit hun schuilplaats zonder zich er eerst van te overtuigen of het tijdstip voor massa-actie al wel of nog niet gekomen is. Zij menen dat al hun gedachten over de massa juist zijn. Zij vergeten of weten niet, dat de massa slechts na herhaalde aansporingen en als ze in ellendige omstandigheden verkeert bij harde politieke actie (op moderne wijze!) kan worden betrokken. Ook zit de massa vol irrationele reacties. De putschisten vergeten dat het tijdstip van de revolutie, als de massa-actie een gewapende opstand wordt, niet maanden tevoren kan worden vastgelegd, zoals een waarzegger dat doet. De revolutie ontstaat spontaan als gevolg van allerlei omstandigheden. Als de putschisten op een door hen zelf vastgesteld ogenblik plotseling naar voren komen (zoals Herr Kapp, de beroemde putschist) zal de massa aan hen geen steun geven. Niet omdat de massa dom of onoplettend is, maar omdat de massa slechts strijdt voor haar nabije behoeften en in overeenstemming met haar economische belangen.

Tot nu toe is geen enkele politieke overwinning door de massa behaald (ook niet door militaire groepen) zonder economische en politieke actie! De massa eerbiedigt meestal de wet. Omdat de putschisten plotseling van buiten af de wet overtreden door met wapengeweld de regering aan te vallen, zullen ze in 99 van de 100 gevallen geen steun bij de massa vinden, omdat zij zich van tevoren al vervreemd hebben van de massa. En 99 van de 100 keer kent de vijand het complot al. De putschplannen lekken altijd

uit doordat randleiden ongeduldig worden of te veel praten of doordat bange leden het plan verraden. Of ze worden opgespoord door de overal aanwezige spionnen.

Het plegen van een putsch in een land als Indonesië (vooral op Java), een gebied met een ordelijke concentratie van kapitaal, beschermd op moderne, westerse wijze door leger en spionnen, en waar het volk nog gelooft aan mysterieuze krachten en sprookjes en bijgelovig is, is gelijk aan spelen met vuur - de putschisten zullen hun eigen handen branden. De anarchisten, die plegen te zeggen dat de sterke westerse macht zal instorten door enkele handgranaten hebben niet meer verstand dan iemand die met zijn kop tegen een stenen muur botst.

Slechts massa-actie, georganiseerde massa-actie zal de overwinning brengen in een land met een industrie als Indonesië!

Massa-actie heeft niets te maken met de domme fantasie van een putschist of anarchist of de moedige daad van een held. Massa-actie door vele mensen is in overeenstemming met hun economische en politieke wensen. Zij is het gevolg van grote ellende (economische en politieke crisis) en kan wanneer mogelijk gewelddadig worden. Een partij gebaseerd op georganiseerde massa-actie moet zo bekwaam zijn de verdeelde massa-actie in kalme en veilige banen te leiden."

Massa-actie neemt vaak de vorm aan van staking of boycot. Op deze wijze kan de inwilliging van politieke en economische eisen worden afgedwongen. Een boycot van buitenlandse produkten is bij gebrek aan een inheemse bourgeoisie zeer moeilijk, doch niet onmogelijk. Een belastingboycot lijkt eenvoudiger te verwezenlijken, maar alleen als er sprake is van een revolutionaire situatie en een sterke revolutionaire partij.

Massale demonstraties, als protest, als eis voor politieke en economische rechten en als krachtsvertoon zijn het politieke onderdeel van massa-actie. Demonstraties, stakingen en boycotts op algemene schaal zullen grote politieke en morele gevolgen hebben; meer dan talloze relletjes, moordaanslagen of putschen. Wettelijke verboden van deze acties verliezen dan hun zin. Het voordeel van massa-actie is dat de leiders ervan de actie controleren. Zij kunnen altijd hun eisen zo stellen, dat er geen al te grote schade veroorzaakt wordt (hoewel elke massa-actie slachtoffers zal eisen). Zij moeten wel altijd de band met de massa en de band binnen de massa onderling bewaren. De putschisten worden gemakkelijk verslagen door de regering. De leider van de massa-actie kan de vijand stap voor stap terugdringen en hem tenslotte de genadeslag geven.

"Massa-actie vereist revolutionaire leiders, ontwikkeld, vaardig, geduldig, snel in het beoordelen van toekomstige gebeurtenissen en politiek ingewijd. Ook moet de revolutionaire leider werken met de aanwezige nationale energie en niet zijn hoop stellen op niet-bestaande krachten. Vervolgens moet hij de aard van de door hem geleide massa kennen (hij moet weten wanneer en hoe het volk reageert op politieke en economische gebeurtenissen).

Hij moet ook de leuzen kunnen vinden die het volk tot geestdrift brengen, zodat hij de wil van de massa verandert in de daad van de massa. Behalve dat moet hij een juist begrip hebben van de economische en politieke verhoudingen en in staat zijn hiervan op consequente wijze gebruik te maken. Omdat de heersende klasse (de regering) over een volledig, altijd gereedstaand leger beschikt, moet de kunde en vaardigheid van de leiders van de moderne beweging, van deze leiders van de massa-

actie, een grote praktische kennis omvatten van de politiek en economie van het land, van de psychologie van het volk en ook nog de kunde toekomstige politieke ontwikkelingen te voorzien. Bovendien moet de leider een gunstig tijdstip snel en juist uitbuiten en gebruik maken van alle tegenstellingen in de kapitalistische maatschappij (ook in het leger) die hem tot voordeel kunnen strekken.

Dus terwijl 'domme kracht' (zoals in de feodale tijd) een putsch veroorzaakt, moeten de leiders van de moderne massabeweging ontwikkeld zijn en de massa kennen."¹⁵⁹

Voor deze georganiseerde massa-actie is een revolutionaire partij nodig, zoals Indonesië die nu nog niet kent. De leden zijn één van gedachte en daad in de revolutie. In die partij worden besluiten op democratische wijze genomen en beslist de meerderheid, nadat ieder lid de kans heeft gehad zich uit te spreken. Maar daarna moet de minderheid zich neerleggen bij dit besluit en dit loyaal uitvoeren. De partijleden moeten zich onderwerpen aan een ijzeren discipline en daadwerkelijk hun trouw aan de partij tonen. Als gids van de partij fungeert het "Nationaal Program", zoals afgedrukt in Malaka's vorige brochures.¹⁶⁰

De partij is de avant-garde van de revolutionaire beweging en "hoofd en hart" van de revolutionaire massa. In Indonesië, een land zonder bourgeoisie, bestaat deze avant-garde uit arbeiders en boeren. De bourgeoisie is hier te zwak en zal zich moeten aansluiten bij de arbeiders. Intellectuelen die zich aansluiten moeten echter niet de kans krijgen de revolutionaire proletarische partij te verzwakken. De doeleinden van de arbeiders gaan verder dan die van de bourgeoisie. De eersten willen radicale economische, sociale, politieke en ideologische veranderingen, terwijl de laatsten slechts onafhankelijkheid wensen. De arbeiders zijn anti-imperialistisch en anti-kapitalistisch; de bourgeoisie is alleen anti-imperialistisch.

De partij moet altijd contact hebben met de massa. Deze band kan door juiste agitatie worden gelegd. Deze agitatie dient voortdurend de dagelijkse levensomstandigheden van de massa te raken. De propagandist moet acties leiden voor verbetering van het dagelijkse bestaan. Via de strijd voor materiële behoeften bereikt de partij haar einddoel. Bij agitatie in overeenstemming met de dagelijkse behoeften van het volk, aangepast aan de woonplaats en economische positie door kundige leiders, zal deze nauwe band ongetwijfeld tot stand komen.

Over de techniek van de massa-actie kan Malaka niet uitweiden nu de vijand meeleest. Wel is voor succes wapenbezit niet onontbeerlijk.¹⁶¹ Ook zonder dat kan de partij het imperialistische leger vernietigen.

Voor succes van de revolutie is als "objectieve" factor een bepaald produktieniveau en mate van "Verelendung" vereist. Dit is het geval op Java en delen van Sumatra. Een "subjectieve" factor is de bereidheid van het volk een volwassen revolutionaire partij te vormen, die gedisciplineerd is en wortelt in de massa.

De arbeiders zijn de meest actieve en radicale groep, zij dienen leiding

te geven en de partij-afdelingen dienen in de industriecentra gevestigd te zijn. De andere aanhang dient in de "Sarekat Rakjat" te worden georganiseerd. Daardoor blijft het elan van de P.K.I. het best bewaard en wordt de rest van de aanhang toch betrokken bij economische acties en volkscoöperaties. Onder leiding van de P.K.I. neemt de S.R. deel aan de massa-actie. De partij-organisatie moet zodanig zijn dat de band met de massa zo nauw mogelijk blijft.¹⁶²

De onafhankelijkheidsbeweging in Indonesië heeft tot nu toe geen succes gehad, omdat een voedingsbodan in een middenklasse ontbrak. De westerse opvoeding van de bourgeoisleiders heeft hen vervreemd van de massa en maakt hen onmachtig een proletarisch program op te stellen. Zo verdwenen de bourgeoispartijen geleidelijk of leefden alleen in naam voort.

De "Budi Utomo" is een regionale partij, apolitiek, op raciale basis, en alleen actief voor een dode (Hindoe) cultuur.

De "Nationale Indische Partij" (N.I.P.) ging ten onder aan de tegenstelling tussen Indo-Europeanen en Indonesiërs. De eersten konden zich niet los maken van het imperialisme en wensten geen revolutionaire actie en nauwe band met de Indonesische massa.

De S.I. werd gekenmerkt door een mengsel van Islam, reformisme, ras-ideeën en demagogie in een slechte organisatie met slechte leiders. Massa-actie was hierdoor onmogelijk. Nadat in 1921 de meest actieve Semarangse S.I.-leden uit de partij waren gezet wendde ze zich tot feodale middelen als mystiek en bijgeloof.

Over deze drie partijen laat Malaka zich opmerkelijk laatdunkend uit.

De P.K.I./S.R. heeft in een zware strijd al vele verliezen geleden. In acties voor kleine doelen hebben ze hun sterkte en kunde getoond.

"Voor het voeren van een algemene nationale actie (laat staan een internationale) zijn ze echt nog niet machtig genoeg. Dit mogen we voor de zaak van de onafhankelijkheid van 55 miljoen mensen niet verzwijgen. Een zodanige actie betekent ongetwijfeld dat ze weer vervallen in de fout die ook bourgeoispartijen (in het bijzonder de partij van Tjokro c.s.) gemaakt hebben. Toen het vergaderverbod aan het einde van vorig jaar werd afgekondigd, hebben we geen ongenoegen daarover getoond. Al sinds meer dan acht maanden, tot nu toe, is er nog niets gebeurd. Waar zijn de honderdduizenden of miljoenen op Java, Sumatra en Celebes die rechtstreeks onder onze leiding of onder onze invloed staan? Waar zijn in deze acht maanden de trouwe revolutionairen uit de V.S.T.P., S.P.P.L., S.B.G., S.B.B. enz. gebleven en de enkele miljoenen ongeorganiseerden die met ons sympathiseren? Waarom werd het volk niet snel opgeroepen en betrokken bij een vergeldingsactie tegen de uitvaardiging van het vergaderverbod, de massa-arresten en -verbanningen en de dood van de kameraden Sugono, Misbach c.s. door een passende massa-actie, met geestdrift uitgevoerd. Niet eenmaal hebben we ons verzet tegen de aanval van de vijand, zodat er nu een niet te vermijden geschil in de revolutionaire gelederen is en leden met een anarchistische inslag hun eigen weg kiezen en kameraden meetrekken.

Bovendien lijden goede en zeer veelbelovende secties als West-Sumatra, Medan, Semarang, Surabaya (en welke niet) aan een verwarring en organisatorische zwakte die niet licht verholpen kan worden.

Indien wij het december-ultimatum van het Hollandse imperialisme met een goede communistische wijze van handelen hadden beantwoord, zou de nederlaag ongetwijfeld niet zijn als nu. In het allerergste geval zou de materiële schade door arrestaties, verbanningen en moorden niet groter zijn dan nu, maar de politieke en morele overwinning zou ongetwijfeld vaststaan. En wie kan zeggen wat we zouden hebben bereikt in de meest gunstige situatie?

Hoe dan ook, het vergaderverbod hebben wij niet op communistische wijze beantwoord en sinds acht maanden zijn we gedwongen ondergronds te werken. In die tijd hebben we, vergeefs, onze beste kameraden verloren en behalve dat is het meest gunstige tijdstip, dat psychologische ogenblik dat moeilijk terugkomt, verlopen en zo is er nog veel meer ...

Het is hier niet de plaats deze zaak uitvoeriger te bespreken. Ook is het niet de plaats te onderzoeken waar werkelijk de schuld hiervoor ligt: bij de secties, bij de leiding of ergens anders.

Laten we deze zaak overlaten aan de historie en aan de organisatie die later zal onderzoeken waarom wij het beste tijdstip lieten voorbijgaan. Ook is het hier niet de plaats om over de sterkte van ons leger nu te schrijven, en over onze invloed op de massa in deze moeilijke situatie; of over onze doeleinden en tactiek in de toekomst, ook omdat we nu ondergronds moeten werken. In het belang van onze beweging moet zeer veel geheim blijven, wat later verteld zal worden aan onze strijdmakkers en aan hen die met ons instemmen.

Ik hoop dat men terdege op het volgende let! Ons doel is massale actie en niet een putsch!

Ik hoop dat men nog eens goed hoofdstuk IX bestudeert. Uiteraard moeten we snel een staking organiseren en leiden met passende eisen en juiste leuzen als verzet en als antwoord op het vergaderverbod.

Gesteld dat door deze actie de revolutie uitbreekt, dan moeten we dat aanvaarden. Denken en handelen anders dan dit is niet communistisch!

Illegaal werk is vol met gevaren. Het is juist en noodzakelijk deze zaak hier aan te stippen. Legaal werk, en alleen maar legaal werk leidt tot organisatie, sprekers, organisatoren en leiders. Legale bladen, partijen en redes kunnen ons volk de zo nodige scholing geven op zo'n wijze dat ze politieke ingewijden worden en overal het zo nodige revolutionaire denken ontstaat. Hier tegenover staat dan dat in een land in een overgangssituatie als Indonesië illegaal werk zeer gemakkelijk afzakt tot anarchisme, oproer of zeer schadelijk bijgeloof. Alles met betrekking tot organisatie en ideologie, dat we in het verleden bereikt hebben zal weer verloren gaan door een illegaliteit op een verkeerd tijdstip. Vijandelijke provocaties kunnen onze minder ervaren leiders ten val brengen en de gehele organisatie vernietigen.

Een legale organisatie moet gereed zijn om een illegale organisatie te vormen in revolutietijd. Geheime verbindingen, geheime vergaderingen, geheime drukpersen en drukkerijen moeten ordelijk verder werken als plotseling een vergader- en organisatieverbod wordt uitgevaardigd. De illegale organisatie moet altijd in contact staan met de massa en mag zich nooit daarvan losmaken. Zij moet voortdurend de gevoelens en wensen van de massa kennen. Daarom moet zij voldoende organen en actieve mensen bezitten in bonafide partijen (partijen die de regering nog toelaat). Indien er geen band is met de massa is de situatie net zo slecht als bij een onderzeeboot zonder periscoop.

Bij legaal of illegaal werk mogen we nooit het revolutionaire wapen van de georganiseerde massa-actie vergeten. Verenigings- en vergaderverbod moeten we breken via georganiseerde massa-actie, zodat met een diepgaand inzicht en grote energie onze rijen kunnen voortgaan op weg naar volledige onafhankelijkheid.

Zijn we al rijp voor ondergronds werk? Deze vraag is herhaaldelijk bij mij opgekomen. Dit staat in verband met het vraagstuk of we voldoende werkkraft in de partij bezitten, die zich niets aantrekt van alle hinderpalen en trouw een georganiseerde massa-actie uitvoert. En is ook de Marxistische scholing juist en lang genoeg gegeven, zodat onze arbeiders al een voldoende vaste en diepgaande Marxistisch-Leninistische

overtuiging bezitten? Wanneer dit niet zo is en nog niet gebeurt, zal een gedwongen illegaliteit zeker leiden tot verwarring in de gehele revolutionaire beweging van Indonesië. De niet-arbeiders zullen het roer nemen en de partij leiden naar een putsch of anarchisme, en tenslotte tot de totale vernietiging. Dit gevaar is des te groter omdat de beste leiders met veel invloed op de massa, telkens weer uit Indonesië worden verbannen, terwijl de houding van de reactie steeds onaangename wordt.

Daarom staan we tegenover een revolutionaire crisis die door buitenstaanders niet gemakkelijk wordt begrepen.

Nu is niet een totale moed nodig, maar veel meer revolutionaire kennis en de kunde een revolutionaire houding in te nemen.

Het Nederlandse imperialisme wenst inderdaad de revolutionaire organisatie te vernietigen: 'Delenda est Chartago' (Chartago moet vernietigd worden). En het antwoord nu of straks (op zijn laatst) op alle maatregelen van de vijand om ons te vernietigen: 'georganiseerde massa-actie' zal ons zeker de overwinning brengen!"

Over de "Indonesische Studieclub", de vereniging van Indonesische intellectuelen laat Malaka zich zeer voorzichtig uit. Hun program is nog zeer vaag. Hun keuze voor non-coöperatie leidt op zich niet tot resultaat, als deze niet samengaat met economische actie. Zij dienen hun politiek en actie te veranderen en het arbeidersprogram over te nemen. Zo staan de studieclubs voor het dilemma te moeten kiezen voor samenwerking met het Nederlandse imperialisme en de weg te volgen van B.U., of voor samenwerking met het volk voor een volledige onafhankelijkheid.

"Een middenweg, een liberale politiek betekent voor de studieclub de politieke dood". De intellectuelen uit de studieclub moeten bourgeoisopvattingen van zich afzetten en met de arbeiders strijden.¹⁶³

Als de Indonesische onafhankelijkheid bereikt is, zal deze sterk bedreigd worden door de aanwezigheid van het Britse (in Malaka) en Amerikaanse imperialisme (in de Philippijnen). Zij hebben economisch en strategisch belang bij het Hollandse koloniale bewind. In Malaka neemt de invloed van Indiërs en Chinezen steeds toe, ten koste van de Maleiers. Dit proces kan gestuit worden door een vereniging van Indonesië en Malaka. Het bewustwordingsproces van de Maleiers in hun politieke organisatie, de "Kesatuan Melayu", moet worden gesteund.

De bevolking van de Philippijnen is te klein om de blijvende onafhankelijkheid van het land te verzekeren, gezien het strategisch belang. Japan toont al veel belangstelling. Gezien de vele overeenkomsten tussen beide landen zou grootscheepse emigratie uit Indonesië en een federatie dit gevaar kunnen bezweren.

Via een "Federatie Republiek Indonesia" zou een vereniging van honderd miljoen onderdrukte mensen tot stand kunnen komen, in een strategisch gebied tussen Azië en de Oceaan, waar alle tropische produkten groeien. Dan zal een nieuwe macht en cultuur in het oosten ontstaan, die een voorbeeld voor alle onderdrukte volken van Azië vormt.¹⁶⁴

Naast de hierboven geschetste grote lijn van Malaka's brochure, die

uitmondt in een aantal behartenswaardige opmerkingen aan zijn partijgenoten, waarbij hij een, gezien de omstandigheden, grote mate van openhartigheid betracht, geeft Malaka in één hoofdstuk zijn visie op de Indonesische geschiedenis.

De oorspronkelijke inwoners van Indonesië, afkomstig uit Achter-Indië, kent Malaka een hoge beschaving en zin voor onafhankelijkheid toe. Kunst en wetenschap bloeiden. De invloed van het Hindoeïsme, van buitenaf gekomen, kon een feodale maatschappij vestigen. Maar deze bleef ver achter bij de Griekse beschaving; zij kende geen historici en geleerden. De Borobudur is minder waardevol dan de wet van Pythagoras; de eerste is dood, de tweede bracht de mensheid tot meer kennis. De Indonesische maatschappij kreeg al haar impulsen van buiten en bezat geen eigen idealen. Indonesië was de *wajang*, terwijl de *dalang* buiten Indonesië zat.

Slechts het matriarchaat in de Minangkabau bleef als Indonesische democratie functioneren. De bloeiende handel leidde in de havensteden tot het ontstaan van een middenklasse, die politieke en sociale hervormingen eiste van de feodale vorsten. De Islam en de Chinese immigratie waren sterke wapens, waarmee de middenklasse zijn rechten met geweld afdwong.

Met de komst van de Nederlanders werd deze ontwikkeling afgebroken. Zij namen geleidelijk alle macht over. Verzet kwam nog van Diponegoro, maar deze baseerde zich op de feodale klasse, en was zo in feite contra-revolutionair. Hij bezat geen politiek of economisch program. Alleen een nieuwe klasse kon het Westerse imperialisme aanvallen.

Daardoor is de Indonesische geschiedenis geheel of half Hindoe-geschiedenis. Hierbij spreken van nationale glorie is zeer misplaatst. Uit het Hindoeïsme zal nooit een renaissance voortkomen. De geschiedenis van het Indonesische volk kent alleen maar slavernij. Die geschiedenis begint opnieuw als het volk vrij is van het imperialisme.¹⁶⁵

In het slothoofdstuk roept Malaka op rationeel te denken en te handelen. Slechts op die wijze, en niet door om te zien naar het Hindoe- en Islam-verleden, kan vooruitgang worden bereikt. De *adat* en het bijgeloof doden de wil tot verandering. Strijd uit vrije keuze voor vooruitgang geeft pas inhoud aan het leven. Indien iemand zich niet hiervoor inzet, naar eigen vermogen, verschilt hij maar weinig van een dier. Zolang het Indonesische volk nog vast zit aan deze oude cultuur zal het nooit vrij worden. Met het wapen van het revolutionair proletariaat, het dialectisch-materialisme, moet het imperialisme verslagen worden. Men moet leren van het westen om het tenslotte te overtreffen. Het is een misvatting te denken dat de oosterse cultuur vroeger of nu hoogwaardiger was dan de westerse cultuur. Pas als het Oosten ook een Darwin, Newton, Marx en Lenin heeft zijn beide gelijk.

Indonesiërs moeten vrij willen zijn en zelf willen leren en werken; dan

kunnen ze vrij van het imperialisme kiezen uit de westelijke kennis. Via het wapen van de rationaliteit kan volgens de eigen aanleg en kunde de rijkdom van Indonesië voor de verheffing van het Indonesische volk worden gebruikt.

Hiertoe is zo snel mogelijk een proletarische massa-partij nodig, waarin de miljoenen boeren en arbeiders, de stedelingen en intellectuelen verenigd worden. Verenig elke vrijheidslievende Indonesiër onder het revolutionaire vaandel, roept Malaka op. Hier ligt de taak voor de revolutionaire leiders.

"Vóór het leger is de plaats waar U moet staan om Uw volgelingen op te roepen de vijand aan te vallen; dat is de plicht van een man met leeuwenmoed. Richt tussen Uw legers een hoofdkwartier op, waar Uw besluiten genomen worden voor al degenen die dorstig en hongerig zijn, en Uw woord zal gehoord worden en gevolgd worden naar beste weten.

U, redenaar, moderne Homerus, doe Uw oproep tussen de massa die vol ongeduld Uw komst verbeidt met handgeklap en geestdrift.

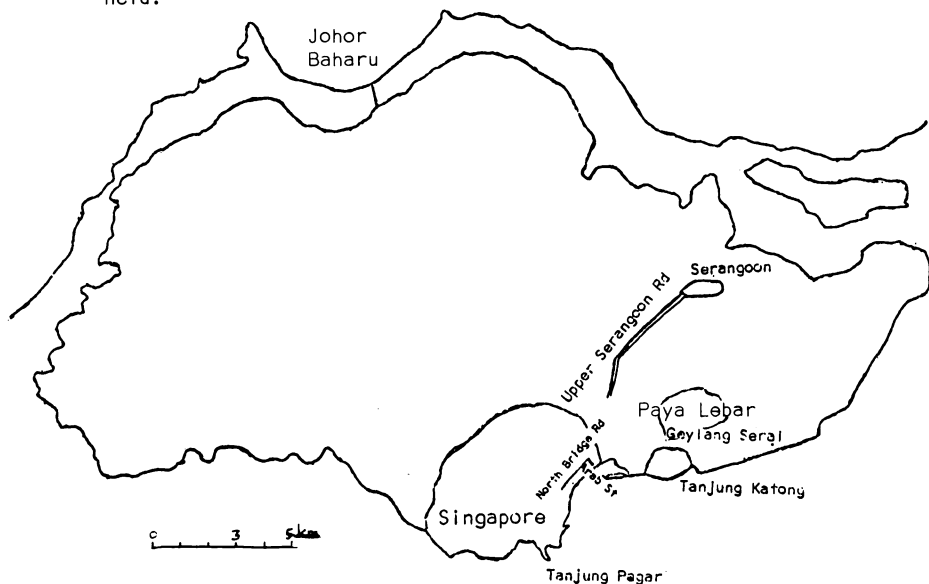
En richt met Uw rede de zwakken op, open de ogen van de blinden, open de oren van de doven, wek de slapenden, spoor de zittenden aan op te staan en roep de stilstaanden op in beweging te komen; dat is de plicht van iemand die zijn plicht ten opzichte van zijn moederland kent. Hier is Uw plaats en blijf daar, tot Uw leven wordt genomen door de kogel of het zwaard van de wrede, slechte en verachtelijke vijand.

Dat is Uw plicht!

U bent een held van de revolutionaire generatie! Eis dat de hongerige, arme, vernederde, ellendige en dorstige massa de vijand aanvalt en zijn forten verwoest, zijn leven neemt, zijn lichaam breekt, en Uw vlag op zijn forten plant. Deze vlag mag nooit worden neergehaald of vervangen door welke andere vlag dan ook. Bescherm de vlag met Uw lichaam en ziel. Dat is de juiste plaats van U, een kind van Indonesië, Uw geboortegrond.

Laat dit voor ons allen altijd in gedachten blijven.

Met het volk in gelid naar het bereiken van recht en onafhankelijkheid."166

Het eiland Singapore.

1. The Tribune (Manila), 16-8-1927; A.H.Scaff, The Philippine Answer to Communism, Stanford, 1955, p.8; Saulo, Communism in the Philippines, p.14 (Malaka zou zich ook wel Manuel of Jorge Fuentes hebben genoemd en willen doorgaan voor muzikant uit Sjanghai); Peringatan sewindu hilangnja Tan Malaka, p.51; Pendjara I, p.123; Brief waarnemend GG Philippijnen aan GG Nederlands-Indië, 9-9-1927 in mailr.1201x/27 in vb.19-11-1927 lt.S 18 (hierin wordt hij Felix Fuentes genoemd); Tamim, Sedjarah P.K.I., p.22.
2. Pendjara I, p.123.
3. Pendjara I, p.142.
4. Brief wvd. GG Philippijnen aan GG Ned.-Indië, 9-9-1927.
5. Scaff, The Philippine Answer, p.9.
6. Scaff, The Philippine Answer, p.9.
7. Saulo, Communism in the Philippines, p.15.
8. Peringatan sewindu hilangnja Tan Malaka, p.9, 30, 51 noemt Malaka als oprichter van de C.P. in 1925, hierbij een uitspraak aanhalend van de Philippijnse opperbevelhebber majoor Eulogio Dua (Antara/AFP, november 1955). Een vriend van Semaun zou hem hierbij hebben geholpen. In Pendjara I vermeldt Malaka niets van zulke activiteiten. Dit wijst er op dat deze niet van zo'n grote omvang waren, anders zou hij ze wel, evenals zijn overige revolutionaire activiteiten, vermeld hebben. R.A.Smith, Philippine Freedom 1946-1958, New York, 1958, p.139-40 schrijft dat de oprichting volgde na een geheim bezoek van Malaka aan Manila eind 1929 of 1930. Dit is vrijwel zeker een onjuiste mededeling. Zie ook McVey, The Rise, p.440 noot 52 en McLane, Soviet Strategies, p.115.
9. Een afbeelding van deze omslag staat in Philippines Free Press, 10-9-1927. Van deze tweede druk is mij geen exemplaar bekend. De Indonesische vertaling van 1962 is echter gebaseerd op deze druk.
10. Philippines Free Press, 10-9-1927 wijst erop dat voor Tokio Manila moet worden gelezen. In de code die de P.K.I.-leiders in hun correspondentie gebruikten werd Manila aangeduid met Tokio. Zie bijvoorbeeld Manifesto Pari, Bangkok, 1927, p.17, samengevat in bijlage brief PG aan GG, 10-3-1930 in mailr.17-3-1930 lt.T in vb.6-8-1930 lt.B 18. Op verzoek van de Nederlandse gezant in Japan zond de GG in juli 1927 omslag en enkele bladzijden van het boekje naar Tokio, opdat de Japanse autoriteiten een onderzoek konden instellen naar de drukkerij. Brieven hierover in mailr.803x/27. Begrijpelijk kerwijs kon de Japanse politie de herkomst van het boekje niet vaststellen. De gezant kreeg een verslag van het "omstandige" onderzoek en concludeerde: "natuurlijk wil zij (de politie) niet bekennen dat deze zaak haar aandacht ontsnapt is". Brief gezantschap Tokio aan GG, 27-3-1928 in mailr.486x/28.
11. Menudju Republik Indonesia, p.6-8.
12. Menudju Republik Indonesia, p.65-71.
13. In Rentjana Ekonomi, p.4 vermeldt Malaka dat dit boekje in Manila werd geschreven en gedrukt.
14. Brief gouverneur Atjeh aan PG, 24-6-1926 in mailr.686x/26 in vb.1-7-1927 lt.Q 10 (over inbeslagname van een pamflet).
15. Geheim rapport P.K.I. juli 1925-december 1926, p.28.
16. De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings, p.108. Ik heb geen exemplaar van dit boekje kunnen achterhalen. Het exemplaar dat McVey, The Rise gebruikte was afkomstig van het Documentatiecentrum voor Overzees Recht te Leiden en is daar niet meer aanwezig. Mijn gebrekkige weergave van de inhoud is gebaseerd op aantekeningen die McVey maakte bij het raadplegen van het boekje, tenzij anders vermeld.
17. Semangat Moeda, p.57-61.
18. Semangat Moeda, p.64.
19. Semangat Moeda, p.64-5, ook p.46.
20. Semangat Moeda, p.40-4.
21. Semangat Moeda, p.72-4.
22. Semangat Moeda, p.74-5; ook Geheim rapport P.K.I. juli 1925-december 1926, p.32.
23. Semangat Moeda, p.83, 85-6; Geheim rapport P.K.I. juli 1925-december 1926, p.32-3.
24. McVey, The Rise, p.317 ziet te grote verschillen tussen beide boekjes. Ook in Naar de "Republiek-Indonesia" wijst Malaka erop dat voor een suc-

- cesvolle revolutie het gehele volk achter de P.K.I.-S.R. moet staan. Uit de voorstelling van zaken van McVey kan men dit anders lezen.
25. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.36.
 26. Brief gouverneur Atjeh aan PG, 29-6-1926 in mailr.686x/26 in vb.1-7-1927 lt.Q 10. Eén brochure bij Sutan Said Ali te Medan, de ander bij Kamari te Weltevreden (eendeel van Jakarta). Beiden waren lid van het P.K.I.-hoofdbestuur.
 27. Over de revolutie: T.M.Kalaw, The Philippine Revolution, Manila, 1969. Een interessante analyse van de Philippijnse revolutie bevat Pendjara I, p.128-39.
 28. O.a. in Pendjara I, p.139-41.
 29. McVey, The Rise, p.290-315.
 30. McVey, The Rise, p.323-4.
 31. McVey, The Rise, p.315-6.
 32. Report of an officer of Home Department, Intelligence Bureau, Delhi, 13-3-1926 in National Archives of India, Foreign and Political Department, Communist Activities in Malaya and Siam, nr.153x/26; Brief PG aan GG, 23-11-1925 in mailr.1132x/25 in vb.19-1-1927 lt.F 1. Yamin, Tan Malacca, p.16 vermeldt dat Malaka in september 1925 in het geheim naar Chieng-Mai vertrok.
 33. McVey, The Rise, p.231, 449 noot 145. Subakat was na een goede opleiding een aantal jaren als tekenaar werkzaam bij de spoorwegen. Daarna raakte hij in de politiek betrokken en werd via onderwijzer aan een S.I.-school redacteur van Api. Toen een vervolging wegens een persdelict tegen hem werd ingesteld, vluchtte hij. In Singapore voorzag hij in zijn onderhoud als mutsenmaker. Verhoor Subakat, 13-1-1930, vraag 2-7, bijlage brief PG aan GG, 10-3-1930 in mailr.17-3-1930 lt.T in vb.6-8-1930 lt.B 18.
 34. Report of an officer of Home Department, 13-3-1926.
 35. Brief PG aan GG, 23-11-1925.
 36. Bijlage bij Rapport Britse consul-generaal Batavia, 28-11-1925 in PRO-FO 371-11698-F 82/80. Dit is een Engelse vertaling van de Nederlandse vertaling van het Maleise origineel. Het origineel en de Nederlandse vertaling heb ik niet kunnen achterhalen. Deze brief wordt aangehaald in brief PG aan GG, 23-11-1925 in mailr.1132x/25 in vb.19-1-1927 lt.F 1.
 37. Malaka's vader overleed in Suliki in augustus 1925. Zijn moeder, Si Sina, verbleef al een jaar in Medan en was daar opnieuw getrouwd met een man van Malaka's leeftijd. Telegram gouverneur SWK aan PG, 12-1-2-1925 in mailr.1239x/25 in vb.19-1-1927 lt.F 1. Malaka was hiervan niet op de hoogte.
 38. Volgens Report of an Officer of Home Department, 13-3-1926 regende het niet op 22 september. Hij twijfelt daarom aan Malaka's aanwezigheid in Chieng-Mai op 24 september.
 39. In deze en andere brieven maakten de communisten gebruik van codes. Een aantal veel gebruikte namen van personen, plaatsen en organisaties werd aangeduid met cijfers van drie getallen. Andere woorden en namen, die men geheim wilde houden werden aangeduid met getallen, opgebouwd uit groepen van twee cijfers, die elk voor een bepaalde letter stonden. Een aantal brieven is gedecodeerd; een aantal niet. Deze laatste categorie heb ik zelf zoveel mogelijk gedecodeerd. Achter de codes is tussen haken het bedoelde woord geschreven. In een aantal gevallen betekent het tussen haken plaatsen van een bepaald woord, dat in de oorspronkelijke brief dit woord in code stond.
 40. Bijlage rapport Britse consul-generaal Batavia, 28-11-1925. Engelse vertaling van de Nederlandse vertaling van het Maleise origineel. Het is niet geheel zeker dat Malaka deze brief schreef. In de Engelse vertaling staat als ondertekening "W.G.M." vermeld. Ik veronderstel dat dit verkeerd is overgenomen uit de Nederlandse vertaling, waar waarschijnlijk heeft gestaan: was getekend (w.g.) M. Op deze wijze ondertekende Malaka in deze periode meerdere brieven.
 41. Geheim rapport P.K.I. juli 1925-december 1926, p.25-6.
 42. Hindia Baroe, 20/26-8-1925 in IPO 1925, nr.35; Njaja, 2-9-1925 in IPO 1925, nr.37.
 43. Vermeld in brief Muchtar (Subakat), 9-10-1925, als bijlage bij brief PG aan GG, 23-11-1925 in mailr.1132x/25 in vb.19-1-1927 lt.F 1. Subakat

- woonde onder de schuilnaam Abdulkadir aan Anai Road, Singapore.
44. Bijlage rapport Britse consul-generaal Batavia, 28-11-1925. Engelse vertaling van de Nederlandse vertaling van het Maleise origineel.
 45. Vermeld in nota Hermawan, gearresteerd P.K.I.-leider, p.2, bijlage bij brief resident Oost-Priangan aan gouverneur West-Java, 21-12-1926 in mailr.30x/27 in vb.1-7-1927 lt.T 10.
 46. De passage uit deze brief over het propagandawerk onder de Maleiers is ook opgenomen in Malaya Command Intelligence Notes, 26-1-1927, nr.48 in PRO-FO 371-12515-F 1768 en Report Malayan Security Services Singapore, "Malay and Indonesian Communists", 15-6-1948 in ARA-AS, nr.205. J.M. van der Kroef, Communism in Malaysia and Singapore, A Contemporary Survey, The Hague, 1967, p.17 vermeldt dat Alimin en Malaka in 1926 enige aanhang wonnen onder de inheemse bevolking, op basis van pan-Maleise of pan-Indonesische ideeën.
 47. Verhoor Subakat, 13-1-1930, mededeling bij vraag 7.
 48. Brief Muchtar (Subakat), 9-10-1925, bijlage bij brief PG aan GG, 23-11-1925. Iskaq was later een vooraanstaand nationalist.
 49. Brief Malaka, 4-12-1925, bijlage brief PG aan GG, 19-12-1925 in vb. 19-1-1927 lt.F 1. Nederlandse vertaling van het Maleise origineel.
 50. Het adres: 84 Onan Road werd als correspondentie-adres gebruikt. Het pand werd bewoond door Abdul Ghaffar bin Abdulrahman, een Javaanse pelgrimbediende. Malayan Bulletin of Political Intelligence, januari 1926, nr.35 in PRO-FO 371-11084-F 1188. Wellicht was Gh. deze Ghaffar en was door het conflict het correspondentie-adres onbruikbaar geworden.
 51. Zijn vertrek uit Singapore ging vergezeld van geruchten dat hij Sumatra wilde bezoeken. De politie daar werd gealarmeerd. Telegramwisseling tussen PG en gouverneurs Sumatra in mailr.1239x/25 in vb.19-1-1927 lt.F 1.
 52. Bijlage brief PG aan GG, 30-12-1925 in vb.1-7-1927 lt.Q 10.
 53. Bijlage brief PG aan GG, 30-12-1925.
 54. Malayan Bulletin of Political Intelligence, februari 1926, nr.36 in PRO-FO 371-11084-F 1723.
 55. Geheim rapport P.K.I. juli 1925-december 1926, p.24-5. Het is opvallend dat Malaka zelf in Pendjara I geen woord wijdt aan zijn aan zijn september 1925 tot januari 1926 durende omzwervingen door Thailand en Malaka.
 56. Pendjara I, p.143.
 57. McVey, The Rise, p.316.
 58. Manifesto Pari, p.17-8. Volgens Pemberontakan Nasional Pertama, p.53-4 weigerde Malaka, na een verzoek van de P.K.I.-leiders in Singapore, naar die plaats te komen. Tezelfdertijd hadden de P.K.I.-leiders ook het plan met de Kominternvertegenwoordigers overleg te plegen. Zo was Subakat volgens een brief van 3-2-1926 van plan naar Borodin, Kominternman in China, te vertrekken. Verhoor Subakat, 13-1-1930, vr.152. Volgens Pemberontakan Nasional Pertama, p.53-4 werden Alimin en later Muso als P.K.I.-afgezanten naar E.K.K.I.-vertegenwoordigers in China gestuurd om het oordeel over het Prambananbesluit te vragen. Toen de P.K.I.-leiders op Java geruime tijd niets hoorden, vertrokken Sardjono en Budisutjito naar Singapore om Malaka te ontmoeten. McVey, The Rise, p.473-4 noot 95 acht deze weergave onwaarschijnlijk; de tijdsruimte was voor deze reizen te beperkt. In Thesis, p.37 schrijft Malaka dat hij het bericht over het besluit begin maart schriftelijk vernam, toen Alimin bij hem verbleef. Er werd hem (Thesis, p.38) geen raad gevraagd, maar bevelen om met Muso naar Moskou te gaan om daar materiële steun voor de opstand te vragen. Hij geeft hier dus dezelfde lezing als in Manifesto Pari.
 59. Verwijzingen hiernaar in McVey, The Rise, p.316; verder in Alimin Prawirodirdjo, Riwayat Hidup Alimin (Het levensverhaal van Alimin), Jakarta, 1954, p.20,22; De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings, p.153; Geheim rapport P.K.I. juli 1925-december 1926, p.23; Pemberontakan Nasional Pertama, p.54. Tamim in P.K.I.-Sibar, p.24 dateert Alimins vertrek op begin januari. Dit is zeker niet waarschijnlijk omdat Malaka toen nog niet was teruggekeerd in de Philippijnen, terwijl tevens het verblijf van Alimin bij Malaka dan wel erg lang duurde.
 60. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.23-4; Tamim in P.K.I.-Sibar, p.24-5. Tamim dateert hier (p.30) en in Sedjarah P.K.I., p.24 Alimins terugkeer op

- 15 februari. Gezien de datering van de theses lijkt dit onjuist.
61. Bijlage brief PG aan GG, 30-6-1926 in mailr.687x/26 in vb.1-7-1927 lt.Q 10. De beide codes, beschreven in noot 39 van dit hoofdstuk, worden hier gebruikt. Tevens worden een aantal politiek belaste begrippen door neutraler woorden aangegeven. De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings, p.153-4 vat deze theses samen.
 62. Pendjara I, p.143.
 63. Thesis, p.40-4, 57.
 64. Tamim in P.K.I.-Sibar, p.27; Tamim, Sedjarah P.K.I., p.23.
 65. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.24. Andere opgaven van deelnemers zijn onvollediger: Tamim in P.K.I.-Sibar, p.25 vergeet Subakat en, zoals ook in alle andere opgaven, Agam Putih. In verhoor Tamim, 13-12-1932, vr.26 in mailr.963x/33 noemt hij Sardjono niet. Verhoor Subakat, 13-1-1930, vr.101 vermeldt Budisutjitro, Muso, Winanta en Subakat; Pemberontakan Nasional Pertama, p.54 noemt Sardjono, Budisutjitro, Muso en Subakat, terwijl tevens nog ongenoemde Hoofdbestuursleden aanwezig waren. Alimin zelf is nog onvollediger: Interview Alimin, A-15 noemt Sardjono, Subakat en Muso; in Alimin, Riwayat Hidup, p.22 slechts Subakat en Muso. Malaka vermeldt Sugono's aanwezigheid in Thesis, p.38. De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings, p.154 vermeldt Budisutjitro, Subakat, Winanta en Muso.
 66. In De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings, p.154 en Pemberontakan Nasional Pertama, p.54 wordt april als tijdstip aangegeven. Tamim gaf in een interview als datum 11 maart 1926. McVey, The Rise, p.475 noot 115. Winanta ging met Abdul Ghaffar op 12 maart terug naar Java. Malayan Bulletin of Political Intelligence, march 1926, nr.37 in PRO-FO 371-11698-F 2463. Sugono werd op 7 april gearresteerd in Indonesië. McVey, The Rise, p.475 noot 115.
 67. Brief Muchtar (Subakat), 12-6-1926, bijlage brief PG aan GG, 30-6-1926 in mailr.687x/26 in vb.1-7-1927 lt.Q 10.
 68. De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings, p.154. Volgens Pemberontakan Nasional Pertama, p.54 liet Alimin weten, dat Malaka het oneens was met het besluit. In Interview Alimin, A-15 zegt Alimin dat Malaka bericht naar Singapore zond, dat hij niet akkoord ging met het plan om een revolutie op touw te zetten. Volgens Tamim, Sedjarah P.K.I., p.24 en Tamim in P.K.I.-Sibar p.27 verklaarde Alimin dat Malaka te ziek was om een opinie te geven.
 69. Pemberontakan Nasional Pertama, p.54.
 70. Thesis, p.38; Pendjara I, p.146; Tamim, Sedjarah P.K.I., p.25.
 71. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.23-4 schrijft dat Alimin Malaka in Manila drie keer vroeg wanneer hij naar Moskou zou worden gezonden. Op grond van het hierdoor opgewekte wantrouwen schreef Malaka toen zijn theses. Hetzelfde: Tamim in P.K.I.-Sibar, p.25.
 72. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.25-6. Malaka toonde deze briefjes later dat jaar aan Tamin en Subakat. Tamim haalt deze briefjes letterlijk aan, maar gezien de schrijfstijl zijn het waarschijnlijk wel eigen weergaven. Een andere "letterlijke" weergave geeft Tamim in P.K.I.-Sibar, p.27-8. Over de eerste fase van de reis van Alimin en Muso: McVey, The Rise, p.476 noot 119.
 73. Pendjara I, p.146; Peringatan sewindu hilangnja Tan Malaka, p.61.
 74. Pendjara I, p.146. Alimin schreef volgens Malaka dat de conferentie niet door kon gaan en dat hij, zodra hij geld had, naar Moskou zou gaan. Hij kon niet uitvoeriger schrijven omdat er een vriend bij hem was. Dit is niet in overeenstemming met wat Tamim van de inhoud weergeeft, of is dit een ander, eerder briefje? Dat lijkt onwaarschijnlijk, waarschijnlijker is dat hier sprake is van een vergissing van Malaka. Indien Alimin zijn briefje verstuurde op 16 maart, duurde het tot eind april voor Malaka het ontving. Was dit een toevallige omstandigheid, werd het briefje later verstuurd (uit een andere plaats wellicht) of vertrokken Alimin en Muso later dan 16 maart?
 75. Pendjara I, p.146; Tamim in P.K.I.-Sibar, p.28.
 76. Pendjara I, p.147.
 77. McVey, The Rise, p.325-7. Citaat op p.327.

78. Thesis, p.38; Tamim, Sedjarah P.K.I., p.26 en Tamim in P.K.I.-Sibar, p.28 vermelden 6 mei. Volgens brief PG aan GG, 27-9-1926 in mailr.976x/26 in vb.1-7-1927 lt.Q 10 (aangehaald in McVey, The Rise, p.477 noot 120) werd Malaka op 30 april gezien aan boord van een Japans schip, op weg van Manila naar Singapore. Volgens Malaka reisde hij met een Duits schip. Pendjara I, p.147. Ten tijde van het schrijven van "Dari Pendjara ke Pendjara" (1946-7) had Malaka er belang bij elk contact met Japan onvermeld te laten. Hij verweet zijn binnenlandse politieke tegenstanders samenwerking met de Japanse bezetters van Nederlands-Indië (1942-5). In dit licht kan men ook zijn mededeling zien dat hij met een Duits schip reisde. De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings, p.155 dateert zijn aankomst op begin juni. Zie hierover verder noot 81.
79. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.26 en Tamim in P.K.I.-Sibar, p.28.
80. Volgens Malayan Bulletin of Political Intelligence, april 1926, nr.38 in PRO-FO 371-11689-F 2821, waren Budisutjitro en Sutan Perpatih midden mei in Penang en eind mei weer in Singapore. Volgens deze bron werd Subakat op 9 mei in Singaporeesignaleerd. Dit is deels onjuist; Budisutjitro werd in mei op Ternate gearresteerd en Sutan Perpatih in Medan op 23 mei. Malayan Bulletin of Political Intelligence, may 1926, nr.39 en June 1926, nr.40 in PRO-FO 371-11698-F 3161 en F 3976. Zie ook McVey, The Rise, p.476-7 noot 119.
81. Brief Muchtar (Subakat), 12-6-1926, bijlage brief PG aan GG, 30-6-1926 in mailr.687x/26 in vb.1-7-1927 lt.Q 10. Uit deze brief valt af te leiden dat Malaka begin juni in Singapore aankwam. In dit geval vergiste Malaka in Thesis, p.38 (zie noot 78) zich een maand toen hij zijn aankomst op 6 mei dateerde. Kan Subakat zich niet een maand vergissen? Dit is onmogelijk omdat Subakat in zijn brief wijst op wat er met Sutan Said Ali is gebeurd. Hierbij doelt hij op de arrestatie van Said Ali te Medan op 22 mei. Telegram PG aan gouverneur Atjeh, 24-6-1926 in mailr.686x/26 in vb.1-7-1927 lt.Q 10. Subakats brief moet dus na 22 mei geschreven zijn.
82. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.27.
83. Geheim rapport P.K.I. juli 1925-december 1926 in The Communist Uprisings, p.12. Volgens Tamim, Sedjarah P.K.I., p.27 en Tamim in P.K.I.-Sibar, p.28-9 schreef Malaka zelf aan het H.B. De brief van Subakat lijkt echter de eerste kennisgeving van Malaka's standpunt te zijn.
84. McVey, The Rise, p.327-8.
85. McVey, The Rise, p.328-9, gebaseerd op een interview met Tamim; Tamim, Sedjarah P.K.I., p.29-30; Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, IV, p.2-3; (Djamaluddin Tamim), (Rede voor P.P.I) (?), z.p., z.j., p.2-3; Dimiyati, Sedjarah Perjuangan Indonesia, p.25. Tamin was zelf aanwezig op deze conferentie. Tamin, geboren 1900 in de Minangkabau, was al op zeer jeugdige leeftijd actief in de S.I. en later in de P.K.I. Hij was één van de leiders van de zeer actieve communistische beweging in Padang Panjang. Vanwege een aantal persdelicten werd hij in februari 1924 geïnterneerd. Hij ontsnapte in september 1925. Na het Prambananbesluit kreeg hij van het hoofdbestuur de opdracht om, samen met Osman Keadilan, een P.K.I.-afdeling in Zuid-Sumatra te vestigen. Volgens Tamim werd hem verteld dat alle andere P.K.I.-afdelingen gereed waren voor de opstand, die 18 juni 1926 zou uitbreken, en dat slechts Zuid-Sumatra/Palembang ontbrak. Hij werkte hier tot maart 1926, keerde terug naar Batavia, en vertrok vandaar naar Singapore. Twee maanden lang reisde hij door Malaka, zonder in contact te komen met uitgeweken P.K.I.-leiders. In mei was hij weer te Palembang, waar hij zijn propagandawerk vervolgde. Op 8 juni dook hij op te Bandung om het H.B. over zijn werk te rapporteren. Hier waren slechts Kusnogunoko en Gunawan aanwezig, leden van het P.K.I.-bestuur Priangan en nieuw-benoemde H.B.-leden. Budisutjitro en Sardjono bleken ondergedoken. De volgende dag bracht Magas Madjid, voorzitter van de P.K.I.-West-Sumatra hem naar Budisutjitro, die ondergedoken was in schuurtjes op rijstvelden en daar op de terugkeer van Sardjono uit Bantam wachtte. Tamim, Rede P.P.I., p.1-3; Tamim, Sedjarah P.K.I., p.19-22, 28-30.
86. Dit tijdstip noemt Tamim in P.K.I.-Sibar, p.30. In Sedjarah P.K.I., p.27 noemt hij ten onrechte begin juni. Volgens Dimiyati, Sedjarah Perjuangan Indonesia, p.24-5 kwam Suprodjo op 15 juni aan te Singapore en was hij

- op 20 juni al weer terug om de P.K.I.-leiding te rapporteren. Gezien de datering van Subakats brief is dit onmogelijk. Zie ook McVey, *The Rise*, p.478 noot 122.
87. Pemberontakan Nasional Pertama, p.54 schrijft dat Suprodjo en Sugono op Malaka's verzoek naar Singapore kwamen. Sugono was echter sinds 7 april in arrest.
 88. Tamim, *Sedjarah P.K.I.*, p.27 en Tamim in *P.K.I.-Sibar*, p.30; Dimiyati, *Sedjarah Perjuangan Indonesia*, p.25; *De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings*, p.155.
 89. *De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings*, p.155; deze datering is ook af te leiden uit een brief van Suprodjo aan Malaka en Subakat, 1-8-1926, bijlage brief PG aan GG, 11-4-1927 in mailr.468x/27 in vb.19-6-1928 lt.O 10, waarin hij een verslag geeft van zijn werkzaamheden sinds zijn vertrek uit Singapore. Tamim dateert Suprodjo's vertrek op 25 juni. Tamim, *Sedjarah P.K.I.*, p.27 en Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, IV, p.3.
 90. J.T. Petrus Blumberger, *De nationalistische beweging in Nederlandsch-Indië*, Haarlem, 1931, p.185-92, 197-203.
 91. Petrus Blumberger, *De nationalistische beweging*, p.205.
 92. *Pemberontakan Nasional Pertama*, aangehaald in *P.K.I.-Sibar*, p.122. Een chercheursrapport uit Singapore, 9-9-1926, bijlage brief PG aan GG, 27-9-1926 in mailr.971x/26 in vb.1-7-1927 lt.Q 10 vermeldt dat Malaka direct na aankomst in Singapore confereerde met een aantal Sumatraanse leiders. Genoemd werden Sutan Perpatih, Sutan Said Ali, Djamaludin van Padang, Abdul Xarim van Atjeh en de in Singapore wonende, uit Deli afkomstige, Hadji Abdulsukur. De twee eerstgenoemden waren al voor Malaka's komst gearresteerd. Contacten met de anderen zijn waarschijnlijk, maar dan in de vorm van individueel contact en wellicht op een ander tijdstip.
 93. Tamin had Budisutjitro verzocht om literatuur om de propaganda in Zuid-Sumatra te ondersteunen. Budisutjitro gaf Tamin een adres in Singapore waar hij deze kon bestellen. Hij zei nadrukkelijk dat Tamin niet zelf naar Singapore mocht gaan, maar, zoals afgesproken, moest terugkeren naar Zuid-Sumatra. Na de conferentie met Sardjono vatte Tamin het plan op om naar Singapore te gaan. Een dag later ging hij naar Batavia, leende het reisgeld van de Bataviase P.K.I.-leider Sukrawinata en meldde zich, met de door Budisutjitro verstrekte code op het adres Djeddah Street 1-2, waar een Sjech Muchtar zou wonen. Tamim, *Sedjarah P.K.I.*, p.29-31; Tamim, *Rede P.P.I.*, p.3.
 94. Tamim, *Sedjarah P.K.I.*, p.31-4, citeert op p.31; Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, IV, p.3; Tamim, *Rede P.P.I.*, p.3. Budisutjitro was de enige die het contactadres kende. Malaka was eerst zeer ongerust over het verstrekken van dit adres, maar na Tamins uitleg gerustgesteld. Budisutjitro weigerde de Bataviase P.K.I.-voorzitter, Dahlan, Malaka's adres te geven. Deze reisde vanaf april twee maanden langs Singapore, Hongkong, Canton en Sjanghai zonder Malaka te vinden. Tamim, *Sedjarah P.K.I.*, p.32-3. Budisutjitro weigerde wellicht, omdat hij Dahlan niet onder invloed van Malaka's ideeën wilde laten komen.
 95. Brief Suprodjo, 1-8-1926, bijlage bij brief PG aan GG, 11-4-1927 in mailr.468x/27 in vb.19-6-1928 lt.O 10. Deze brieven werden waarschijnlijk gevonden ten huize van Suprodjo, die het P.K.I.-archief beheerde. Volgens *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 20-2-1927 nam de politie vijf brieven van Tan Malaka en Subakat uit augustus-september 1926 in beslag. Ook de sleutel tot de in code geschreven brieven werd gevonden. De brieven bevatten, volgens de N.R.C., een pennestrijd over politieke denkbeelden, waarbij sprake was van veel onbegrip over en weer.
 96. Brief Tan Malaka en Subakat, 17-8-1926, bijlage brief PG aan GG, 11-4-1927. Volgens Tamim, *Sedjarah P.K.I.*, p.34-5 wenste het H.B. niet met Suprodjo te praten. Na herhaalde aandrang van Suprodjo kwam het tot een gesprek, waarin het gehele H.B. vasthield aan de opstandplannen. Sardjono schreef toen aan Malaka een kort, scherp briefje, waarin stond dat er nooit sprake was geweest van iets als het Prambananbesluit. Verder kapte Sardjono bij voorbaat alle verdere contacten af. Een zelfde verslag bevat Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, IV, p.3-4. Tamim dateert deze brief op 30 juni

- en voorafgaande brieven van Suprodjo op 3 en 5 juni. Deze data zijn onjuist. De Gang der Communistische Beweging in *The Communist Uprisings*, p.156 vat deze brieven samen.
97. De Gang der Communistische Beweging in *The Communist Uprisings*, p.155-6. Zie McVey, *The Rise*, p.328, 329. Op p.481 noot 31 haalt McVey aan, dat het H.B. bij de argumenten voor uitstel o.a. verwees naar de te verwachten adviezen van Alimin, Muso en Malaka. De reactie van Padang Panjang was een gevolg van de mededeling van het H.B. aan de Sumatraanse afdelingen dat tot uitstel was besloten. De Gang der Communistische Beweging in *The Communist Uprisings*, p.155. Ook Malaka verwijst in zijn brief van 17 augustus (zie noot 96) naar de gezanten van het H.B., die deze mededeling overbrachten.
98. Brief Tan Malaka en Subakat, 17-8-1926, bijlage bij brief PG aan GG, 11-4-1927. Opgenomen als bijlage VII.
99. Tamim, *Sedjarah P.K.I.*, p.35; Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, IV, p.4; Tamim in *P.K.I.-Sibar*, p.31-2. Tamim dateert de brief twee maal op eerste week juli en één maal op 7 juli (in 21 Tahun Kematian Tan Malaka). Met zijn dateringen zit hij er naast (zie ook noot 96). Volgens Tamim vonden deze contacten, in overeenstemming met Malaka's instructies, pas plaats, nadat de poging om Sardjono te overtuigen was mislukt. Het feit, dat over het benaderen van Sukarno als aanstaand leider van de S.R.I. niet gesproken wordt in de brieven uit Singapore van 17 augustus, zou twijfel kunnen oproepen aan het bestaan van deze contacten. Als de contacten werkelijk hebben plaatsgevonden, zal dat echter na 17 augustus zijn geweest. Met een juistere opvatting over de S.R.I., door de brief van Malaka en Subakat, en als gevolg van de contacten met Iskaq en Tjipto, kan Suprodjo ook Sukarno hebben ontmoet. In dat geval moet Sukarno het idee de grote communistische beweging te betrekken in een groot eenheidsfront onder zijn leiding zeer aantrekkelijk hebben geleken. Hoewel Tamims verslag vaak onnauwkeurig is, is zijn relaas, indien het betrekking heeft op gebeurtenissen waar hij zelf direct bij betrokken was, zelden geheel onjuist. Hij beweert deze brief zelf te hebben gelezen en als deel van het onder zijn beheer staande archief van Tan Malaka in 1931 te hebben begraven.
100. McVey, *The Rise*, p.330; De Gang der Communistische Beweging in *The Communist Uprisings*, p.156-7.
101. Tamim, *Sedjarah P.K.I.*, p.36.
102. Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, IV, p.4.
103. Bijlage bij brief Visbeen (A.R.D.) aan PG, 22-12-1927 als bijlage bij brief PG aan GG, 27-12-1926 in mailr.9x/27 in vb.19-11-1927 lt.S 18.
104. Tamim, *Sedjarah P.K.I.*, p.36.
105. Tamim, *Sedjarah P.K.I.*, p.37; Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, IV, p.5; Tamim, *Rede P.P.I.*, p.3 dateert zijn vertrek naar Palembang op midden juli.
106. *Rechercheursrapport*, 9-9-1926, bijlage brief PG aan GG, 27-9-1926.
107. Tamim, 21 Tahun Kematian Tan Malaka, IV, p.5.
108. I.F.M.Salim (Chalik Salim), *Vijftien jaar Boven-Digoel, Concentratiekamp in Nieuw-Guinea, Bakermat van de Indonesische onafhankelijkheid*, Amsterdam, 1973, p.28.
109. Salim, *Vijftien jaar Boven-Digoel*, p.28; Tamim, *Sedjarah P.K.I.*, p.37-8.
110. McVey, *The Rise*, p.331-3, 340.
111. McVey, *The Rise*, p.333-4. De verhouding tussen het Comité van de Revolutie en het H.B. wordt besproken op p.483-4 noot 49. Voorzover ik weet was Kusnugunoko door Suprodjo overgehaald tot Malaka's opvatting en was hij niet, zoals McVey hier schrijft, een medestander van Sardjono. Tot de leden van het K.P.R.I. behoorden D.O.-leider Herojuwono, zijn opvolger Samudro, de Sumatraan Baharuddin Saleh (voorzitter K.P.R.I.), die in Bandung niet bezweek voor Suprodjo's argumenten, Mahmud Sitjintjin alias Mohammad Jusuf, een P.K.I.-leider uit Padang Panjang die uit Singapore kwam, waar Malaka hem niet van zijn gelijk had kunnen overtuigen, Hamid Sutan, Kamari en Sukrawinata. McVey, *The Rise*, p.484 noot 51; De Gang der Communistische Beweging in *The Communist Uprisings*, p.158.
112. *Rechercheursrapport*, 9-9-1926, bijlage brief PG aan GG, 27-9-1926.

- Eén van de dertien was een rapporteur aan de A.R.D. Op verzoek van de autoriteiten in Singapore detacheerde de A.R.D. een aantal rechercheurs in Singapore. Correspondentie hierover in mailr.898x/26 in vb.1-7-1927 lt.Q 10. De rechercheurs legden hun contacten via het personeel van een eethuisje in de Arab Street (nr.131), waar vooral de Padangse communisten vaak bijeenkwamen. Zij deden zich voor als communisten uit Java, die partijgenoten zochten.
113. Rechercheursrapport, 9-9-1926, bijlage brief PG aan GG, 27-9-1926. Ook in *De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings*, p.157.
 114. De leiding te Penang zou bestaan uit Tan Malaka, Magas Madjid, Abdul Xarim en Suprodjo, met als vertegenwoordigers te Singapore: Subakat, Tamin en Muso; in Johore: Alimin, Budisutjitro, Ongko D en Zainal Abidin en te Kota Tinggi: Umar en Bukera (?). Rechercheursrapport, 9-9-1926, bijlage brief PG aan GG, 27-9-1926. Het hoofdkwartier zou aan Ansor Road 126 worden gevestigd. Als voorschot op de huur zou Chalik Salim 150 gulden zenden.
 115. Salim was naar Singapore geroepen, zoals al eerder vermeld, als potentiële afgezant naar de jeugdconferentie van Sjanghai. Een bevestiging van Suprodjo's komst na een eventuele uitnodiging had Malaka zeker niet ontvangen, gezien de inhoud van een brief van 21 september aan hem. Ongko D alias Abdul Faki, aanhanger van Malaka's opvattingen, kwam ook niet. Abdul Xarim, die op 2 september uit de gevangenis werd ontslagen, had van Malaka het verzoek gekregen naar Penang te komen. Hij verklaarde, na zijn vrijlating, naar Singapore te willen vertrekken. Rechercheursrapport, 9-9-1926, bijlage brief PG aan GG, 27-9-1926.
 116. Rechercheursrapport, 9-9-1926, bijlage brief PG aan GG, 27-9-1926. Er waren 2000 pistolen aanwezig, waarvan 200 voor Medan, 300 voor Atjeh en de rest voor Surabaya waren bestemd. Een even grote zending, alleen voor Padang, werd uit Manila verwacht. Volgens het rechercheursrapport hadden Alimin en Muso deze wapens begin 1926 gekocht. Deze wapens waren echter waarschijnlijk al eerder in P.K.I.-bezit (zie p.303). Zie ook McVey, *The Rise*, p.330.
 117. Bijlage brief PG aan GG, 11-4-1927 in mailr.468x/27 in vb.19-6-1928 lt.O 10. De Philippino op de foto, die dateerde uit begin 1926, was Francisco Varona, uitgever van het dagblad "El Debate" te Manila. Naast het gevaar voor Varona was natuurlijk ook het samen verschijnen van Alimin en Malaka op één foto een ongewenste, verwarrende zaak. De Sumatraanse leider Arif Fadillah, die via Batavia van Padang naar Singapore reisde was waarschijnlijk de persoon bedoeld in de eerste regel van de brief. Hij had een aantal afdrukken in Batavia gekregen. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.38-9.
 118. McVey, *The Rise*, p.340-1; *De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings*, p.158-9.
 119. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.38.
 120. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.38 dateert Arifs aankomst op midden-september. Uit de brief van Malaka en Subakat van 21 september valt af te leiden, dat de juiste datum 20 september is. Zie ook noot 117.
 121. Zijn komst was volgens Pemberontakan Nasional Pertama, p.124-5 een gevolg van de acties van Malaka's afgezant Mansur. Deze vroeg eerst Mangkudun Sati naar Singapore te komen. Toen deze weigerde vroeg hij Arif Fadillah.
 122. In deze plaats woonde Malaka in zijn jeugd enige tijd, nog voor hij naar school ging.
 123. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.38-9.
 124. McVey, *The Rise*, p.345; *De Gang der Communistische Beweging in The Communist Uprisings*, p.159.
 125. De Indische rechercheurs volgden ook Malaka's sporen naar Kuala Lumpur en Penang. Bij hun contacten hier stuitten ze op veel wantrouwen. Rechercheursrapport, 13-9-1926, bijlage brief PG aan GG, 27-9-1926. Op 29 september ontmoette een rechercheur per ongeluk Subakat, die hem kende en ook herkende. Toevallig hadden beiden een kamer in hetzelfde hotel. Diezelfde dag meende een rechercheur Subakat met Suprodjo te zien. De volgende dag vertrok Subakat met zijn bagage. Rechercheursrapporten 30-9-

- en 1-10-1926 in mailr.1031x/26 in vb.1-7-1927 lt.S 10. Geen enkele andere bron vermeldt een bezoek van Suprodjo aan Singapore in deze periode. Nu de P.K.I. de chercheurs in Singapore kende, had verder verblijf weinig zin en werden ze teruggedroepen. De PG merkte hierbij nog op, dat de P.K.I. in Singapore betrekkelijk vrij spel kreeg van de weinig geïnteresseerde autoriteiten. De P.K.I.-leiders hoedden er zich zorgvuldig voor op Brits grondgebied de wet te overtreden. Brief PG aan GG, 20-10-1926 in mailr.1031x/26 in vb.1-7-1927 lt.S 10. In november stelde het consulaat-generaal te Singapore voor een aantal berichtgevers aan te trekken, die bijvoorbeeld als handelaren hun werk zouden kunnen verrichten. Brieven aan PG, 8-, 22- en 25-11-1926 in mailr.12x/27 in vb.19-11-1927 lt.S 18.
126. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.40; Tamim, Rede P.P.I., p.4. Over Pak Sa'id: Tamim, Sedjarah P.K.I., p.44-6.
 127. Zo'n beeld schetst Malaka ook in Thesis, p.58.
 128. McVey, The Rise, p.341.
 129. McVey, The Rise, p.342, 487 noot 79. McVey citeert deze brief van Tamin ("Malaria"), zonder verdere gegevens over de vindplaats er van te verstreken.
 130. McVey, The Rise, p.342.
 131. McVey, The Rise, p.342-6.
 132. Malaka vermeldt dit werk, als klerk op een Duits kantoor, in Pendjara I, p.151 en Pendjara II, p.106.
 133. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.40-1. Uit brieven van Subakat aan Idris in Kota Tinggi, het toevluchtsoord van de communisten in Singapore, blijkt deze voortdurende geldnood in brieven van 10-7-, 10-10- en 3-11-1926 ("Wij geheel platzak, geen geld huishuur"). Op 3-11-1926 schreef Subakat aan K.(?) dat hij een maand tevoren een artikel over Sugono had gezonden naar de Philippine Herald. In alle dagbladen van Manila en ook in Amerika, was dit artikel afgedrukt. Sugono's dood - hij pleegde in mei 1926 zelfmoord in de gevangenis - zou volgens Subakat een groot propagandamiddel worden: "Hij mag en moet niet vergeten worden door de volkeren van Azië." Bijlagen bij brief PG aan GG, 27-12-1926 in mailr.9x/27 in vb.19-11-1927 lt.S 18.
 134. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.41-2.
 135. Volgens een spionbericht was hij hier met Darsono. Darsono zat toen in voorlopige hechtenis; Malaka was waarschijnlijk in Singapore. Toen hij hier vandaan vertrok, waarschuwde de PG de Sumatraanse gouverneurs voor zijn eventuele komst. Telegrammen hierover in mailr.1239x/25 in vb. 19-1-1927 lt.F 1.
 136. Nieuwe Rotterdamsche Courant, 26-12-1926, ook 20-12-1926 en 4-1-1927.
 137. Brief gouverneur West-Java aan GG, 4-3-1926 in mailr.267x/26 in vb. 19-1-1927 lt.F 1.
 138. In het Indonesische blad Pelita Andalas, vermeld in chercheursrapport, 9-9-1926, bijlage brief PG aan GG, 27-9-1926. Zo'n bericht wordt ook vermeld in Sakti Arga, Tan Malaka Datang, p.22.
 139. Overgenomen in Nieuwe Rotterdamsche Courant, 11-1-1927. De zakelijke inhoud van dit artikel ook in De Courant, 20-12-1926. Andere geruchten signaleerden hem in dezelfde periode in Suliki. Brief PG aan GG, 10-1-1927 in mailr.72x/27.
 140. Brief Roy aan Sneevliet, 12-6-1926 in McVey, The Rise, p.334-6. Op deze brieven van Malaka, uit Manila, doelt Malaka in Pendjara I, p.146.
 141. Brief Sneevliet aan Roy, 10-7-1926 in McVey, The Rise, p.336.
 142. McVey, The Rise, p.336-8. Haar weergave is vooral gebaseerd op interviews met Semaun en Darsono. Het conflict tussen Alimin en Muso enerzijds en Tan Malaka anderzijds zou na de opstand leiden tot een breuk tussen de officiële P.K.I. en Malaka. In latere geschriften uit eerstgenoemde groep wordt het Kominternoordeel over het Prambananbesluit nooit duidelijk vermeld. McVey geeft hiervan een kort overzicht op p.485 noot 61. Alleen Alimin, Analysis, p.15 laat iets doorschemeren van het negatieve oordeel. De pro-Malaka-geschriften laten natuurlijk niet na op deze omissie te wijzen. Malaka schrijft in Thesis, p.61 en Pendjara I, p.146 dat hij vernam dat de Komintern zijn inzichten deelde.

- In interview Alimin, A-16 concludeert Alimin dat Moskou zich nog niet geheel met het Prambananbesluit kon verenigen. Impliciet erkent Alimin dit in A-17 (zie noot 143). Tamim, Sedjarah P.K.I., p.55 vermeldt dat de instructies van Moskou het volgende inhielden: het Prambananbesluit was fout omdat tevoren geen overleg met Moskou was gevoerd en evenmin met de Kominternvertegenwoordiger Malaka; Malaka's opvattingen werden gedeeld door de Komintern; met hem moesten Alimin en Muso samenwerken na hun terugkeer; het opstandbesluit ademde een Trotskistische inslag. Deze opmerkingen zouden zijn neergelegd in documenten die Alimin en Muso in Singapore achterlieten bij Agam Putih.
143. McVey, *The Rise*, p.339-40. Zij baseert zich hier op een interview met Semaun. Interview Alimin, A-17 bevestigt dit. De drie contacten op Java waren Dr. Kwa Tjoan Sioe (het enige contact dat Semaun noemde), De Roy in Batavia en Hadji Busro in Semarang. Als Moskou akkoord ging zou het telegram luiden: "Harga cacao baik" (Cacao doet een goede prijs); bij afwijzing: "Harga karet mahal" (Rubber doet een hoge prijs). Alimin vertelt dat dit laatste telegram werd verstuurd, doch blijkbaar niet werd ontvangen.
 144. Interview Alimin, B-13.
 145. Volgens Tamim, Sedjarah P.K.I., p.42 per trein uit Bangkok. Pak Sa'id poogde hen nog te waarschuwen voor de politie, maar durfde hen niet aan te spreken in verband met de overvloedig aanwezige rechercheurs. Volgens brief Visbeen (A.R.D.) aan PG, 22-12-1926 in mailr.9x/27 in vb.19-11-1927 lt.S 18 kwamen ze per schip, het s.s."Deli".
 146. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.42; Tamim, *Kematian Tan Malaka*, p.16-7; Brief Visbeen aan PG, 22-12-1926. De mededeling dat Agam Putih Alimin en Muso aan Visbeen uitleverde wordt terloops gemaakt in Verhoor Daja Jusuf, mededeling bij vr.87 in mailr.963x/33. Alimin gaf, zoals vermeld, de schuld voor hun arrestatie aan Agam Putih, die hen zou hebben verkocht. Alimin, *Riwayat Hidup*, p.23 en Interview Alimin, A-3 en B-13.
 147. Tamim, Sedjarah P.K.I., p.47.
 148. Brief Visbeen aan P.G., 22-12-1926.
 149. Tan Malaka, *Massa Actie*, Jakarta, 1947. Een eerste druk heb ik niet kunnen achterhalen. Kata Pengantar (Voorwoord), p.1-4. Citaat op p.4.
 150. *Massa Actie*, p.5-7, hfdst.I. Revolusi (Revolutie).
 151. *Massa Actie*, p.15-7, hfdst.III. Beberapa matjam Imperialisme (Verschillende soorten Imperialisme), deel 1. India.
 152. *Massa Actie*, p.17-9, hfdst.III, deel 2. Philipina.
 153. *Massa Actie*, p.19-21, hfdst.III, deel 3. Indonesia.
 154. *Massa Actie*, p.21-6, hfdst.IV. Kapitalisme Indonesia (Indonesisch Kapitalisme).
 155. *Massa Actie*, p.26-33, hfdst.V. Keadaan Rakjat Indonesia (De toestand van het Indonesische volk).
 156. *Massa Actie*, p.33-8, hfdst.VI. Keadaan Sosial (Sociale toestand).
 157. *Massa Actie*, p.38-43, hfdst.VII. Keadaan Politik (Politieke toestand).
 158. *Massa Actie*, p.43-5, hfdst.VIII. Revolusi di Indonesia (Revolutie in Indonesië).
 159. *Massa Actie*, p.46-50, hfdst.IX. Perkakas revolusi kita (De instrumenten van onze revolutie). Citaten op p.47-8 en 50.
 160. *Massa Actie*, p.50-2, hfdst.IX, deel 1. Partai dan sifat-sifatnja (De partij en haar eigenschappen), deel 2. Programa nasional kita (Ons nationaal program). Het program uit "Naar de 'Republiek-Indonesia'" is opgenomen in *Massa Actie*, p.73-4.
 161. Hierover ook Thesis, p.40. Meer dan wapenbezit raken organisatie, tactiek en strategie de kern van de communistische beweging. "De echte communistische wapens zijn politieke plannen, organisatie, leuzen en propaganda-agitatie." De Nederlandse wapens kunnen worden veroverd met woord en pen, hand en bamboestok.
 162. *Massa Actie*, p.52-6, hfdst.IX, deel 3. Tugas dan organisasi partai (De functie en de organisatie van de partij).
 163. *Massa Actie*, p.57-65, hfdst.X. Pemandangan pendek tentang gerakan kemerdekaan di Indonesia (Korte beschouwing over de onafhankelijkheidsbeweging in Indonesië). Citaat op p.61-3.

- 164.Massa Actie, p.66-8, hfdst.XI. Federasi Republik Indonesia.
- 165.Massa Actie, p.7-13, hfdst.II. Pati dalam riwayat Indonesia (De kern van de Indonesische geschiedenis).
- 166.Massa Actie, p.69-71, hfdst.XII. Chajal seorang revolusioner (Wensdroom van een revolutionair).